

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS JUSTICIJOS KATEDRA

Julijos Šlekonytės,
Dieninės studijų formos
V kurso, Baudžiamosios justicijos
specializacijos studentės

Magistro baigiamasis darbas

**NEAPYKANTOS NUSIKALTIMAI DABARTINĖJE LIETUVOS
RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE: NEAPYKANTOS KALBA**

Darbo vadovas: lekt. Dainius Stasiulis

Recenzentas: doc. dr. Egidijus Bieliūnas

Vilnius, 2011

TURINYS

I. ĮŽANGA.....	3
II. NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ IR NEAPYKANTOS KALBOS NUSIKALTIMŲ SAMPRATA	6
II.1. NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ SAMPRATA	6
II.2. NEAPYKANTOS KALBOS NUSIKALTIMŲ SAMPRATA.....	8
II.3. NEAPYKANTOS KALBOS NUSIKALTIMŲ, KAIP VIENOS IŠ NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ RŪŠIŲ, ĮTVIRTINIMAS DABARTINĖJE LIETUVOS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE	11
III. NEAPYKANTOS KALBOS NUSIKALTIMŲ RŪŠINĖS SUDĖTIES ANALIZĖ.....	15
III.1. OBJEKTAS	15
III.2. OBJEKTYVIOJI PUSĖ.....	26
III.3. SUBJEKTAS.....	27
III.4. SUBJEKTYVIOJI PUSĖ	28
IV. KONKREČIŲ NEAPYKANTOS KALBOS NUSIKALTIMŲ SUDĖTIES ANALIZĖ	29
IV.1. KURSTYMO PRIEŠ BET KOKIOS TAUTOS, RASĖS, ETNINĖ, RELIGINĖ AR KITOKIĄ ŽMONIŲ GRUPĖ (BK 170 STR.) SUDĖTIES POŽYMIAI, NEAPTARTI RŪŠINE NEAPYKANTOS KALBOS NUSIKALTIMŲ SUDĖTIMI	29
<i>IV.1.1. Dalykas</i>	29
<i>IV.1.2. Objektyvioji pusė</i>	30
<i>IV.1.3. Subjektyvioji pusė</i>	38
IV.2 VIEŠO PRITARIMO TARPTAUTINIAMS NUSIKALTIMAMS, SSRS AR NACISTINĖS VOKIETIJOS NUSIKALTIMAMS LIETUVOS RESPUBLIKAI AR JOS GYVENTOJAMS, JŲ NEIGIMO AR ŠIURKŠTAUS MENKINIMO (BK 170 ⁽²⁾ STR.) SUDĖTIES POŽYMIAI, NEAPTARTI RŪŠINE NEAPYKANTOS KALBOS NUSIKALTIMŲ SUDĖTIMI.....	39
<i>IV.2.1. Objektas</i>	41
<i>IV.2.2. Objektyvioji pusė</i>	42
V. NEAPYKANTOS KALBOS NUSIKALTIMŲ ATRIBOJIMAS NUO IŠRAIŠKOS LAISVĖS	49
V.1. IŠRAIŠKOS LAISVĖS PROBLEMA	49
V.2. NEAPYKANTOS KALBOS NUSIKALTIMŲ IR IŠRAIŠKOS LAISVĖS ATRIBOJIMO KRITERIJAI.....	52
VI. IŠVADOS.....	60
LITERATŪRA	62
SANTRAUKA.....	73
SUMMARY.....	74

I. ĮŽANGA

Tyrimo aktualumas. Neapykantos nusikaltimai, t.y. diskriminacinio pobūdžio nusikaltimai, padaromi prieš tam tikrai socialinei grupei, susidariusiai lyties, rasės, seksualinės orientacijos ir pan. požymių pagrindu, priklausantį asmenį ar asmenis dėl prejudicijos ar neapykantos motyvo, yra itin socialiai žalingi, išsiskiria tiek fizine, turtine, tiek neturtine žala nukentėjusiajam asmeniui - pažeidimais kėsiniama į asmens savybes, sudarančias jo asmenybės bei identiteto šerdį, pažeidžiama asmens laisvė ir orumas. Tai kelia didelę įtampą visuomenėje, kenkia ne tik tiesiogiai nuo nusikaltimų nukentėjusiems asmenims, bet ir šalies ekonomikai bei visuomenei. Neapykantos nusikaltimų išaiškinimas ir prevencija yra vertintini kaip svarbūs šio laikmečio prioritetai Lietuvos valstybei ir visuomenei, žmogaus teisių srityje veikiančioms institucijoms, mūsų šalies tarptautiniam įvaizdžiui¹.

Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros specialiųjų tyrimų skyriaus duomenimis², fiksuojamų neapykantos nusikaltimų skaičius stabiliai auga - 2004 m. buvo pradėti 4 ikiteisminiai tyrimai dėl neapykantos nusikaltimų, o 2010 m. jau - 168. Vis daugėja bylų, perduodamų teismams – 2010 m. atlikus ikiteisminį tyrimą teismams buvo perduotos 24 baudžiamosios bylos. Lyginant šį skaičių su 2009 m. (teismams buvo perduota 11 baudžiamųjų bylų), konstatuotinas didesnis nei dvigubas augimas. 2003 m. tokių bylų teismams iš viso nebuvo perduota, o 2004 m. perduotos tik 2. Didžiausią dalį atliekamų ikiteisminių tyrimų (2010 m. – apie 99 proc.) ir teismams perduodamų nagrinėti baudžiamųjų bylų (2010 m. - apie 91,67 proc.) sudaro bylos dėl neapykantos kalbos nusikaltimų, t.y. nusikaltimų, padaromų pažeidžiant informacijos skleidimo bei nuomonės laisvės (šiuo tyrimu vadinama išraiškos laisve) ribas.

Neapykantos kalbos nusikalstamų veikų atveju susiduria dvi fundamentalios vertybės – asmenų lygiateisiškumas ir išraiškos laisvė. Neapykantos kalbos nusikaltimai yra padaromi peržengiant išraiškos laisvės ribas, todėl yra labai sudėtinga nustatyti, kur asmuo dar naudojasi išraiškos laisve, o kur jau yra daromas neapykantos kalbos nusikaltimas. Atsižvelgiant į tai, yra itin svarbu tinkamai nustatyti kriterijus, atribojančius išraiškos laisvę nuo neapykantos kalbos nusikaltimų, t.y. nustatyti, kur baigiasi išraiškos laisvė. Tai gali būti padaryta tik esant suformuotai teisės doktrinai ir teismų praktikai. Vis dėlto nepaisant didėjančio neapykantos kalbos nusikaltimų skaičiaus, būtinybės nustatyti atribojimo kriterijus tarp neapykantos kalbos nusikaltimų ir išraiškos laisvės, mokslinių darbų, nagrinėjančių neapykantos kalbos reglamentavimą, sudėtį, problemas, Lietuvos baudžiamojoje teisėje vis dar nėra. Teismų praktika neapykantos kalbos nusikaltimų klausimu tik pradeda formuotis, nes dažniausiai baudžiamasis procesas dėl neapykantos nusikaltimų yra

¹ Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyriaus veiklos 2010 metais ataskaita Nr. 17.9.-234 [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspNusikaltimaižmoniškumui/tabid/221/Default.aspx>>, p. 7.

² *Ibid.*

baigiamas baudžiamuoju įsakymu³, todėl šios kategorijos bylos labai retai yra nagrinėjamos aukštesnės instancijos teismuose.

Šio **tyrimo objektas** yra neapykantos kalbos nusikaltimų, kaip vienos iš neapykantos nusikaltimų rūšių, reglamentavimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje.

Tyrimo tikslas – ištirti neapykantos kalbos nusikaltimų reglamentavimą Lietuvos baudžiamojoje teisėje.

Tyrimo uždaviniai. Siekiant šio tikslo, keliami ir sprendžiami tokie pagrindiniai uždaviniai:

a) aptarti neapykantos kalbos nusikaltimų sampratą ir įtvirtinimą Lietuvos Respublikos baudžiamojoje teisėje;

b) išnagrinėti neapykantos kalbos nusikaltimų rūšinės ir konkrečių neapykantos kalbos nusikaltimų, įtvirtintų savarankiškuose straipsniuose, sudėčių požymius Lietuvos Respublikos baudžiamojoje teisėje;

c) išskirti pagrindinius neapykantos kalbos nusikaltimų atribojimo nuo išraiškos laisvės kriterijus.

Tyrimo naujumas. Neapykantos kalbos nusikaltimų klausimai užsienio literatūroje yra išsamiai ir gausiai nagrinėjami – neapykantos kalbos nusikaltimų klausimus nagrinėjo tokie mokslininkai kaip N. Bamford, W. Brugger, J. C. Cogan, M. Malik, A. Webber ir kiti. Išraiškos laisvės reikšmę aptarė tokie mokslininkai kaip R. Dworkin, E. Barendt, J. S. Mill, J. Rawls bei kiti. Lietuvoje nepakantumo klausimai buvo pradėti nagrinėti palyginti neseniai. Apie diskriminaciją atskirose teisės srityse yra pasisakę T. Davulis, D. Gumbrevičiūtė-Kuzminskienė, I. Mačernytė-Panomariovienė, V. Milašiūtė ir kiti mokslininkai. Pažymėtina, kad išsamiai neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos nusikaltimų klausimai Lietuvos teisės doktrinoje dar nebuvo nagrinėjami. Apie neapykantos nusikaltimus, neišskiriant atskiros neapykantos kalbos nusikaltimų rūšies, yra pasisakęs E. Bieliūnas. R. Valentukavičius yra pateikęs Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros poziciją neapykantos nusikaltimų klausimais.

Šis tyrimas yra naujas ir originalus pirmiausia tuo aspektu, kad jame, atsižvelgiant į tarptautinius teisės aktus ir reikalavimus, pirmą kartą aptariama neapykantos kalbos nusikaltimų sąvoka ir reglamentavimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje, išskiriamos neapykantos kalbos veikos bei

³ 2006 metais iš 1 išnagrinėtos bylos – 1, 2007 metais iš 9 išnagrinėtų bylų 8, 2008 metais iš 28 - 23 bylos, 2009 metais iš 17 – 11 buvo baigtos baudžiamuoju įsakymu (Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyriaus veiklos 2006 metais ataskaita Nr. 12.14-9 [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2009 m. rugsėjo 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspNusikaltimaižmoniškumui/tabid/221/Default.aspx>>; Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyriaus veiklos 2007 metais ataskaita Nr. 12.14-2 [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2011 m. balandžio 6 d.]. <<http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspNusikaltimaižmoniškumui/tabid/221/Default.aspx>>; Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyriaus veiklos 2008 metais ataskaita Nr. 12.14.-2 [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2011 m. balandžio 6 d.]. <<http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspNusikaltimaižmoniškumui/tabid/221/Default.aspx>>; Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyriaus veiklos 2009 metais ataskaita Nr. 17.9.-212 [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspNusikaltimaižmoniškumui/tabid/221/Default.aspx>>).

nagrinėjami jų rūšiniai ir konkrečių sudėčių požymiai. Tyrimas naujas ir tuo, kad pirmą kartą Lietuvos baudžiamojoje teisėje pateikiami neapykantos kalbos nusikaltimų ir išraiškos laisvės atribojimo kriterijai.

Tyrimo teorinė reikšmė ir praktinis pritaikomumas. Teoriniu požiūriu šis tyrimas yra reikšmingas tuo, kad padės suprasti neapykantos kalbos nusikaltimus, jų išskirtinumą ir reikšmę, bei atriboti juos nuo išraiškos laisvės. Tyrimas yra reikšmingas ir praktiniu požiūriu, nes padės ikiteisminio tyrimo institucijoms, teismams tinkamai kvalifikuoti neapykantos kalbos nusikaltimus, įstatymų leidejui tyrime yra pateikiamos gairės dėl įstatyminio reglamentavimo tobulinimo. Tyrimas naudingas ir rengiant mokslinius darbus, dėstant paskaitas ir seminarus.

Tyrimo šaltiniai. Svarbiausi šaltiniai, kuriais remiamasi tyrime, yra Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas ir kiti teisės aktai. Darbe analizuojami Europos Sąjungos, Europos Tarybos, Europos Komisijos prieš Rasizmą ir Netoleranciją, Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Organizacijos, Jungtinių Tautų Organizacijos teisės aktai ir rekomendacinio pobūdžio aiškinimai. Taip pat remiamasi Europos Teisingumo Teismo, Europos Žmogaus Teisių Teismo, Žmogaus Teisių Komisijos, Tarptautinio Baudžiamojo Tribunolo Ruandai, Niurnbergo Karo Nusikaltimų Tribunolo, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo bei Lietuvos Respublikos bendrosios kompetencijos teismų praktika. Atliekant tyrimą remtasi užsienio ir Lietuvos mokslininkų darbais analizuojama tema.

Metodologija. Atliekant tyrimą buvo naudoti įvairūs mokslinio pažinimo metodai: loginės analizės, teleologinis, sisteminis, istorinis, lingvistinis (gramatinis) ir kiti. Siekiant nuoseklių ir išsamių tyrimo rezultatų, šie metodai buvo derinami tarpusavyje:

1. *Loginės analizės* metodas taikytas apibendrinant norminę ir specialiąją literatūrą nagrinėjama tema, analizuojant teisės aktų, įtvirtinančių neapykantos kalbos nusikaltimus, turinį, atribojant išraiškos laisvę nuo neapykantos kalbos nusikaltimų.
2. *Sisteminės analizės* metodas taikytas sistemiškai nagrinėjant tarptautinius, Europos Sąjungos bei Lietuvos teisės aktus, reglamentuojančius neapykantos kalbos nusikaltimus, apibendrinant Europos Žmogaus Teisių Teismo, kitų teismų ir institucijų praktiką, šiuo metodu siekta pateikti sisteminį požiūrį į tiriamą problemą.
3. *Istoriniu* metodu naudotasi pateikiant neapykantos kalbos nusikaltimų įtvirtinimo Lietuvos Respublikos teisės aktuose raidą.
4. *Teleologiniu* ir *lingvistiniu* metodais vadovautasi aiškinantis teisės normų turinį, tikruosius teisės aktų leidėjo ketinimus bei Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pateikiamų sąvokų reikšmę.

II. NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ IR NEAPYKANTOS

KALBOS NUSIKALTIMŲ SAMPRATA

II.1. Neapykantos nusikaltimų samprata

Šiuo metu įvairių Europos valstybių įtvirtintą neapykantos nusikaltimų (angl. - *hate crimes*) sampratą apibendrinančią sąvoką galime rasti tik Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Organizacijos (toliau - ESBO) Demokratinių Institucijų ir Žmogaus Teisių Biuro (toliau – DIŽTB) kasmetinėse ataskaitose. Jose neapykantos nusikaltimai yra apibrėžiami kaip veikos, kurios atliekamos tiek prieš asmenis, tiek prieš jų turtą, o nukentėjusysis yra pasirenkamas dėl tikro ar tariamo⁴ ryšio⁵ (angl. - *connection*), emocinio ryšio⁶ (angl. – *attachment*), sąsajų⁷ (angl. - *affiliation*), paramos ar priklausymo⁸ tam tikrai asmenų grupei, kuri vienijama bendrų visiems jos nariams požymių, tokių kaip tikra ar tariama rasė, tautinė ar etninė kilmė, kalba, odos spalva, tikėjimas, lytis, amžius, psichinė ar fizinė negalia, seksualinė orientacija ar kitos panašios charakteristikos⁹ (toliau – socialinė grupė).

Pažymime, kad šiuo metu analizuojant neapykantos nusikaltimus Lietuvos baudžiamojoje teisėje galime remtis tik Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros (toliau – Generalinė prokuratūra) pateikiamu neapykantos nusikaltimų aiškinimu¹⁰. Generalinės prokuratūros požiūriu, neapykantos nusikaltimai - tai visos nusikalstamos veikos, kurios yra padarytos prieš asmenis, visuomenę, turtinę nuosavybę, jeigu jos motyvuotos teisės pažeidėjo (kaltininko) išankstinių, prietarais ar stereotipais¹¹ grįstų neigiamų nuostatų dėl tam tikro individo ar žmonių grupės rasinės, etninės, tautinės kilmės,

⁴ Tariama priklausomybė – nusikalstamos veikos subjektas klaidingai priskiria nukentėjusįjį tam tikrai socialinei kategorijai.

⁵ Nukentėjusysis pasirenkamas dėl tam tikrų tarpusavio socialinių santykių, ryšių – draugystės, giminystės, verslo – su tam tikra socialine grupe.

⁶ Nukentėjusysis pasirenkamas dėl potraukio, emocinio prisirišimo prie tam tikros socialinės kategorijos (pvz., moteris nukenčia nuo neapykantos nusikaltimo, nes išteko už juodaodžio). Žr. plačiau: SHELDON, A.E.; ir WEST, W. The functional discrimination of attachment and affiliation. Theory and empirical demonstration. *British Journal of Psychiatry*, 1989, no. 155, p. 18-23.

⁷ Sąsają šiuo atveju reikėtų suprasti kaip veiksmus, sąveiką bendraujant ar bendradarbiaujant su vienu ar daugiau žmonių, priklausančių tam tikrai socialinei kategorijai, nepriklausomai nuo bendravimo kokybės, tarpusavio emocijų, trukmės ar prigimties (FISKE, S.T.; GILBERT, D.T.; ir LINDZEY, G. *Handbook of social psychology*. II tomas. New Jersey: John Willey & Sons Inc., 2010, p. 845).

⁸ Asmuo pats yra socialinės grupės narys – t.y. juodaodis, homoseksualus ar pan.

⁹ *Hate crimes in the OSCE region – incidents and responses, Annual report for 2007*. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), 2008, p. 11.

¹⁰ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2009 m. gruodžio 23 d. įsakymu patvirtintos Metodinės rekomendacijos dėl nusikalstamų veikų, padarytų rasiniais, nacionalistiniais, ksenofobiniais, homofobiniais ar kitais diskriminacinio pobūdžio motyvais, ikitėisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo jam ir atlikimo ypatumų Nr.12.14-40 [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2010 m. rugšėjo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspNusikaltimai%C5%BEmoni%C5%A1kumui/tabid/221/Default.aspx>>, p. 4.

¹¹ Stereotipas, paprastai tariant, yra prielaida, daroma apie asmens ar asmenų grupės savybes ar požymius, pagrįsta bendru suvokimu apie asmenį ar asmenų grupę (MWEPU, D.N. Stereotypes, Perception and Intercultural Communication in South Africa. *Synergies Afrique Australe*, 2005, no. 1, p. 140), tai supaprastintas sisteminimo būdas, padedantis žmones suskirstyti į grupes (HAMILTON, D.; SHERMAN, S.; ir RUVOLO, C. Stereotype based Expectancies. Effects on information processing and social behavior. *Journal of Social Issues*, 1990, vol. 46, no. 2, p. 35-59), pvz. visi prancūzai valgo varles ir pan.

religijos, lyties, seksualinės orientacijos, amžiaus, socialinės padėties, neigalumo, įsitikinimų ar pažiūrų.

Taigi neapykantos nusikaltimai yra specifinė kriminalinių veikslių kategorija, išsiskirianti iš kitų nusikalstamų veikų. Nors įvairiose valstybėse neapykantos nusikaltimai yra apibrėžiami labai skirtingai ir nėra vieningai priimtose šių specifinių nusikalstamų veikų sąvokos, jas iš kitų nusikaltimų išskiria du požymiai. Pirma - tai nusikalstamos veikos nukentėjusysis (auka), t.y. pažeidėjas pasirenka auką būtent dėl aukos realios ar tariamos priklausomybės tam tikrai socialinei grupei¹², kuri yra saugoma įstatymo ir pasižymi vienodais požymiais¹³, tokiais kaip lytis, rasė, tautybė ir pan.¹⁴ Antra - prejudicija¹⁵ ar neapykantos motyvas¹⁶ (angl. - *bias*), t.y. vidinis pažeidėjo nusistatymas prieš tam tikros grupės asmenis. Analizuojant Generalinės prokuratūros pateikiamos sąvokos pagrindinius akcentus – nukentėjusių ir neapykantos motyvą - matome, kad Generalinės prokuratūros sąvoka yra suformuota atsižvelgiant į tarptautiniu mastu priimtus standartus, išskiriant tarptautinėje plotmėje įtvirtintus neapykantos nusikaltimų skiriamuosius požymius.

Neapykantos nusikaltimai iš esmės yra diskriminacija - nevienodas elgesys su žmonėmis, žmogaus teisių suvaržymas ar tam tikrų privilegijų teikimas, grindžiamas pastarųjų asmeninėmis charakteristikomis¹⁷, t.y. - asmenų lygiateisiškumo pažeidimas¹⁸. Neapykantos nusikaltimai yra padaromi dėl išankstinio neigiamo nusistatymo, kuris yra grįstas prejudicija ar stereotipais apie žmonių grupę, vienijamą tam tikrų prigimtinių, neatsiejamų nuo asmens identiteto požymių, todėl neapykantos nusikaltimams gali būti priskiriamos bet kokios veikos, pakurstytos netolerancijos¹⁹.

¹² *Hate crimes in the OSCE region – incidents and responses, Annual report for 2007*, išnaša 9, p. 10.

¹³ MAŽUL, E. Tautinių mažumų apsauga kaip pozityviosios diskriminacijos pavyzdys. *Teisė*, 2008, Nr. 67, p. 110.

¹⁴ JERNOW, A. *Hate Crime Laws: A Practical Guide*. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2009, p. 16.

¹⁵ Prejudicija yra šališko ir tendencingo pažinimo rezultatas. Prejudicija labai skiriasi nuo stereotipo, nes stereotipai gali būti tiek negatyvūs, tiek pozityvūs, o prejudicija visada yra negatyvi. Prejudiciją charakterizuoja skirtingai elementai, vienas iš jų – kad viskas, ką daro tam tikros socialinės grupės nariai yra blogai, asmenys atmeta ar iškraipo informaciją, kuri neatitinka neigiamo socialinės grupės įvaizdžio, yra interpretuojama, kad socialinės grupės neigiamas elgesys yra jų asmenybės dalis, o ne vienkartinis atvejis, priklausomas nuo aplinkybių. Maži socialinės grupės skirtumai išryškunami kaip labai dideli ir reikšmingi. Prejudicija dažnai lemia diskriminaciją (Allport ALLPORT, G.W. *The Nature of Prejudice*. 25TH edition. Cambridge: Perseus books, 1979; VAN DIJK, T.A. *Communicating Racism. Ethnic Prejudice in Thought and Talk*. Newbury Park, CA: Sage, 1987).

¹⁶ COGAN, J.C. Hate crime as a crime category worthy of policy attention. *American Behavioural Scientist*, 2002, vol. 46, no. 1, p. 173-185; GLET, A. The German hate crime concept: an account of the classification and registration of bias motivated offences and the implementation of the hate crime model into Germany's Law enforcement system [interaktyvus]. *Internet Journal of Criminology*, 2009 [žiūrėta 2011 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.internetjournalofcriminology.com/Glet_German_Hate_Crime_Concept_Nov_09.pdf>.

¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1998 m. lapkričio 18 d. nutarimas byloje *Dėl reikalavimo kandidatams į Seimo narius ar į savivaldybių tarybų narius, turintiems užsienio valstybės pilietybę, atsisakyti kitos valstybės piliečio priesaikos*. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 100-2791; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas byloje *Dėl Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo, Valstybinių pensijų įstatymo*. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 115-5221.

¹⁸ ŠVEDAS, G., ABRAMAVIČIUS, A., BIELIŪNAS, E., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. II tomas I dalis. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 248; Metodinės rekomendacijos dėl nusikalstamų veikų, padarytų rasiniais, nacionalistiniais, ksenofobiniais, homofobiniais ar kitais diskriminacinio pobūdžio motyvais, ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo jam ir atlikimo ypatumų, išnaša 10, p. 2; JERNOW, A., išnaša 14, p. 19.

¹⁹ Organization for Security and Co-operation in Europe. *Combating hate crimes in the OSCE region: an overview of statistics, legislation, and national initiative*. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), 2005, p. 48.

Neapykantos nusikaltimai gali pasireikšti pačiais įvairiausiai veiksmais: fiziniu smurtu, žodinėmis išraiškomis ir pan. Neapykantos nusikaltimais be lygiateisiškumo yra kėsiniama į skirtingus teisinius gėrius: sveikatą, gyvybę, turtą ir pan. Atsižvelgiant į tai, nėra ir negali būti baigtinio neapykantos nusikaltimų sąrašo - evoliucionuojant socialiniams santykiams, šiuolaikinėms technologijoms, neapykantos nusikaltimai ir jų pasireiškimo galimybės gali labai stipriai pakisti.

Terminas „neapykantos nusikaltimai“ Europoje pirmą kartą buvo pavartotas 2003 metų ESBO Ministrų Tarybos susitikime Maastrichte²⁰, kuriame visos ESBO valstybės narės²¹ išipareigojo rinkti informaciją ir statistinius duomenis dėl neapykantos nusikaltimų ir pabrėžė teisėkūros, skirtos kovoti su neapykantos nusikaltimais, svarbą. Šis susitikimas reikšmingas tuo, jog buvo padėti pagrindai formuojant neapykantos nusikaltimų sampratą – buvo apibrėžta, kad neapykantos nusikaltimais laikomos ir visų formų rasistinio²², ksenofobinio²³ smurto apraiškos ir antisemitizmas²⁴ bei rasistinė, ksenofobinė ir antisemitinė propaganda²⁵ internete, t.y. ir tam tikri neapykantos kalbos (angl. - *hate speech*) nusikaltimai.

Teisės teoretikai, pvz., A. Webber, K. Kitching, W. Brugger ir kt., iš visų neapykantos nusikaltimų paprastai išskiria vieną neapykantos nusikaltimų rūšį – neapykantos kalbos nusikaltimus. Jie išskiriami dėl ypatingo savo padarymo būdo – išraiškos laisvės ribų peržengimo - ir kolizijos su išraiškos laisve.

II.2. Neapykantos kalbos nusikaltimų samprata

Neapykantos kalbos²⁶ terminas pirmą kartą buvo pavartotas 1997 m. Europos Tarybos²⁷ Ministrų komiteto rekomendacijoje Nr. R (97) 20 Dėl neapykantos kalbos²⁸, t.y. daug anksčiau nei neapykantos nusikaltimų terminas. Europos Taryba bei Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau –

²⁰ Organization for Security and Co-operation in Europe Ministerial Council decision No. 4/03: Tolerance and non-discrimination [interaktyvus]. 2003 [žiūrėta 2010 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.osce.org/documents/mcs/2006/06/19330_en.pdf>, 6, 8 str.

²¹ Lietuva ESBO nare tapo 1991 m. rugsėjo 10 d.

²² Rasizmas – vienos rasės iškelimas prieš kitas, kitos rasės menkinimas ir rasinė diskriminacija (BAGDONAS, A.; LAZUTKA, R.; VAREIKYTĖ, A.; ir ŽALIMIENĖ, L. *Skirtingi, bet lygūs visuomenėje ir darbuotėje*. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija, Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba, 2007, p. 35).

²³ Ksenofobija - perdėtas nepalankumas arba priešiškusmas svetimšaliams ir tam, kas svetimšališka. Šią fobiją turintys žmonės bijo, vengia ar yra priešiški nusiteikę prieš kitokios tautybės, rasės, religijos, kultūros atstovus. Nors terminas *ksenofobija* dažnai vartojamas kaip *rasizmo* sinonimas, tačiau tai nėra lygiaverčiai terminai (*Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001).

²⁴ Antisemitizmas – priešiškusmas ar išankstinis nusistatymas nukreiptas prieš žydus, jų religinę ir etninę grupę, neigiama ekspresija žydų atžvilgiu, nuo individualios neapykantos iki žiauraus persekiojimo (*Ibid.*).

²⁵ Propaganda - idėjų, mokslų, pažiūrų, politinių teorijų skleidimas spaudoje ir žodžiu; politinio pobūdžio idėjinis poveikis plačiosioms masėms (*Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985).

²⁶ Neapykantos kalbos terminas šiame tyrime bus vartojamas apibrėžiant neapykantos kalbą kaip vieną iš išraiškos formų, o neapykantos kalbos nusikaltimų terminas – kalbant apie kriminalizuotą neapykantos kalbą, tam tikrą kriminalinį aktą, kaip vieną iš neapykantos nusikaltimų rūšių. Anglų kalboje abiem terminams apibrėžti vartojamas vienas terminas: „*hate speech*“.

²⁷ Lietuva Europos Tarybos nare tapo 1993 m. gegužės 14 d.

²⁸ Council of Europe Committee of Ministers recommendation on Member states Nr. R 97(20) on hate speech [interaktyvus]. 1997 [žiūrėta 2010 m. spalio 15 d.]. Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Doc/CM/Rec\(1997\)020&ExpMem_en.asp#TopOfPage](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Doc/CM/Rec(1997)020&ExpMem_en.asp#TopOfPage)>.

EŽTT) neapykantos kalbą apibrėžia kaip veiksmus, apimančius visų formų išraiškas²⁹, kuriais yra skleidžiama, kurstoma, skatinama ar pateisinama rasinė neapykanta, ksenofobija, antisemitizmas ar kitos neapykantos formos, pagrįstos netolerancija. Neapykantos kalba taip pat apima agresyvaus nacionalizmo ir etnocentrizmo³⁰ išreikštą netoleranciją, mažumų, migrantų ir migrantų kilmės asmenų diskriminaciją ir priešišumą prieš juos³¹.

Neapykantos kalbos nusikaltimai, kaip kriminalizuota išraiškos laisvė, yra labai platus terminas ir apima visas veikas, kurios yra susijusios su informacijos, nuomonės skleidimu ar bet kokia kita išraiškos forma³², pvz.: neapykantos kurstymas ar kurstymas diskriminuoti, holokausto neigimas³³, taip pat visos žodinės, audiovizualinės ir bet kokios kitokios išraiškos formos, įskaitant elektronines visuomenės informavimo priemones³⁴, taip pat gali pasireikšti tokiomis materialiomis formomis kaip neapykantos žinutės, skrajutės, grafitai³⁵ ir pan.

Kaip išaiškino Tarptautinis Baudžiamasis Tribunalas Ruandai³⁶ (toliau – Tribunalas Ruandai), neapykantos kalbos nusikaltimai yra pavojingos veikos – šie nusikaltimai yra agresijos³⁷ diskriminacinė forma, kuri pažeidžia žmonių, vienijamų grupinių požymių, į kuriuos yra nukreiptas neapykantos kalbos nusikaltimas, orumą. Neapykantos kalbos nusikaltimai aukoms, į kurias buvo nukreipta neapykantos kalba, sukuria žemesnio statuso pojūtį, dehumanizuoja aukas visuomenėje, kurioje aukos pradedamos laikyti ir su jomis pradedama elgtis kaip su „nežmonėmis“. Tribunalas Ruandai pažymi, kad žala, padaryta dehumanizuojant tam tikras asmenų grupes remiantis vien tik asmenų grupę vienijančių požymių pagrindu, gali būti nebeatstatoma³⁸.

Neapykantos kalbos nusikaltimai yra draudžiami daugelio svarbių tarptautinės teisės instrumentų, įtvirtinančių pareigą valstybėms imtis atitinkamų veiksmų prieš neapykantos kalbos nusikaltimus. Neapykantos kalbos kriminalizavimo ištakas galime rasti dar 1948 m. Jungtinių Tautų Organizacijos³⁹ (toliau – JTO) Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje⁴⁰, kurioje įtvirtinama visų

²⁹ Angl. - *expression*. Sąvoka „išraiška“ šiame tyrime apims Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 str. ir Europos Žmogaus Teisių ir Pagrindinių Laisvių Apsaugos Konvencijos 10 str. įtvirtintą nuomonės ir informacijos skleidimą.

³⁰ Etnocentrizmas [etno...+ lot. centrum — centras], kurios nors etninės grupės siekimas išimtinės pagarbos, išskirtinumo; viena fanatizmo, rasizmo, nacionalizmo priežasčių (Tarptautinių žodžių žodynas, išnaša 26).

³¹ Council of Europe Committee of Ministers recommendation on Member states Nr. R 97(20) on hate speech; *Gündüz v. Turkey*, no. 35071/97, §40, ECHR 2003-XI; *Erbakan v. Turkey*, no. 59405/00, 6 July 2006, §56.

³² *Hate crimes in the OSCE region – incidents and responses, Annual report for 2007*, išnaša 9, p. 123.

³³ *Ibid.*, p. 30.

³⁴ European commission against Racism and Intolerance General Policy Recommendation No. 1 Combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance [interaktyvus]. 1996 [žiūrėta 2010 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N1/Recommendation_1_en.asp>.

³⁵ CORTESE, A. *Opposing hate speech*. USA: Praeger Publishers, 2006, p. 16.

³⁶ Jungtinių Tautų Organizacijos rezoliucija (UN Security Council Resolution 955 (adopted on November 8, 1994). S/RES/955 (1994) įkurta *ad hoc* teisminė institucija, skirta tirti genocidą ar kitus sunkius tarptautinės teisės pažeidimus, įvykdytus Ruandoje 1994 m. sausio 1 – gruodžio 31 dienomis.

³⁷ Kai išreiškiami etninė ar rasinė prejudicija, paprastai ji pasireiškia ir tam tikromis agresijos formomis, kurios gali varijuoti nuo vengimo iki smurtinių veiksmų (KLEG, M. *Hate, prejudice and racism*. USA: State University of New York Press, Albany, 1993, p. 157, 174).

³⁸ *The Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza, Hassan Ngeze* (Judgement and Sentence), No. ICTR-99-52-T (2003), para 1072.

³⁹ Lietuva JTO nare tapo 1991 metų rugsėjo 17 dieną.

žmonių prigimtinė lygybė (1 str., 7 str.), prigimtinė teisė į apsaugą nuo diskriminacijos, kuri pažeidžia Deklaracijoje įtvirtintas teises, ir nuo tokios diskriminacijos kurstymo (7 str.). Vėliau šie fundamentalūs principai buvo plėtojami ir teisiškai privalomuose JTO dokumentuose. 1966 m. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto⁴¹ (toliau – TPPTP) 20 str. 2 d. yra įtvirtinta pareiga uždrausti įstatymu kiekvieną tautinės, rasinės ar religinės neapykantos kurstymo atvejį, kai yra skatinama diskriminacija, nesantaika ar smurtas. 1965 m. Tarptautinėje konvencijoje dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo⁴² buvo išreikštas aiškus ir labai konkretus įpareigojimas valstybėms narėms tarptautiniu mastu kriminalizuoti neapykantos nusikaltimus, t.y. taikyti baudžiamąjį persekiojimą, ir yra nurodomi konkretūs veiksmai, kurių privalo imtis valstybės narės, pvz.: kriminalizuoti idėjų, pagrįstų rasiniu pranašumu ar neapykanta, platinimą, visokią rasinės diskriminacijos kurstymą, smurto veiksmų kurstymą, rasistinės veiklos rėmimą, drausti propagandinę veiklą, skatinančią ir kurstančią rasinę diskriminaciją ir pan.

Europos Sąjungoje⁴³ (toliau – ES) pirmasis dokumentas, skirtas apibrėžti ES narių bendrą poziciją dėl neapykantos nusikaltimų, buvo 1996 m. liepos 15 d. Bendrieji veiksmai 96/443/TVR, Tarybos priimti remiantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu, dėl veiksmų kovojant su rasizmu ir ksenofobija (toliau - Bendrieji veiksmai)⁴⁴, vėliau pakeisti ir panaikinti 2008 m. lapkričio 28 d. Tarybos pamatiniu sprendimu 2008/913/TVR dėl kovos su tam tikromis rasizmo ir ksenofobijos formomis bei apraiškomis baudžiamosios teisės priemonėmis (toliau - Pamatinis sprendimas)⁴⁵. Tiek Bendruosiuose veiksniuose, tiek Pamatiniame sprendime daugiausia dėmesio skiriama neapykantos kalbos nusikaltimams - įtvirtinama valstybių narių pareiga kovoti su rasizmu ir ksenofobija, užtikrinti baudžiamumą už tokias veikas kaip: viešą smurto ar neapykantos, nukreiptos prieš asmenų grupę ar grupei priklausantį asmenį, kurstymą; taip pat tokį kurstymą viešai skleidžiant ar platinant rašytinę, vaizdinę ar kitokią medžiagą; viešą pritarimą genocido nusikaltimams, nusikaltimams žmoniškumui ir karo nusikaltimams, nukreiptiems prieš asmenų grupę ar grupei priklausantį asmenį; atsisakymą šiuos nusikaltimus pripažinti ar didelį jų menkinimą ir pan. Pamatinis sprendimas yra reikšmingas tuo, kad įtvirtino minimalias bausmes, kurios turėtų būti skiriamos asmenims, padariusiems tokio pobūdžio nusikalstamas veikas.

⁴⁰ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 68-2497. Lietuva prisijungė prie šios deklaracijos 1991 m. kovo 12 d.

⁴¹ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 77-3288. Lietuva prisijungė prie šio pakto 1991 m. kovo 12 d.

⁴² 1966 m. Jungtinių tautų organizacijos Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 108-2957. Ratifikuota 1998 m. lapkričio 10 d.

⁴³ Lietuva ES nare tapo 2004 m. gegužės 1 d.

⁴⁴ Joint action of 15 July 1996 adopted by the Council on the basis of Article K.3 of the Treaty on European Union, concerning action to combat racism and xenophobia (96/443/JHA). [1996] OJ L 185.

⁴⁵ Council Framework Decision 2008/913/JHA of 28 November 2008 on combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law. [2008] OJ L 328.

Europos Taryboje neapykantos kalbos nusikaltimų reglamentavimui aktuali yra Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija⁴⁶ (toliau – EŽTK), kurios 10 str. 2 d. remiasi EŽTT sprendimas išraiškos laisvės apribojimo teisėtumo kriterijus nagrinėjant neapykantos kalbos nusikaltimų bylas. Svarbus yra ir EŽTK 12 protokolai⁴⁷, kuriame įtvirtintas bendrasis diskriminacijos draudimo principas, taikomas visose socialinio gyvenimo srityse. Reikšmingiausias neapykantos kalbos nusikaltimų reglamentavimui Europos Tarybos dokumentas yra Elektroninių nusikaltimų konvencijos Pirmasis papildomas protokolai⁴⁸, skirtas rasistinių ir ksenofobinių veiksmų, atliktų per kompiuterinę sistemą, kriminalizacijai. Protokolas įtvirtina, kad valstybės narės turi priimti tokius teisės aktus ir kitas priemones, kurios yra būtinos, kad tyčiniai kriminaliniai pažeidimai, įskaitant rasistinių ir ksenofobinių dalykų platinimą ar kitokių jų skleidimą visuomenei per kompiuterines sistemas, būtų baudžiami. Svarbi yra ir Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos Rekomendacija dėl nepagarbos religijai, religinių įžeidinėjimų ir neapykantos kalbos prieš asmenis dėl jų religijos⁴⁹, kurioje buvo pabrėžta būtinybė kriminalizuoti pareiškimus, kurie kursto neapykantą, diskriminaciją ar smurtą prieš asmenis ar jų grupes dėl religijos ar kitų priežasčių.

Poreikis kriminalizuoti neapykantos kalbą išplaukia iš lygiateisiškumo principo, diskriminacijos draudimo ir pareigos apsaugoti asmenis nuo diskriminacijos, todėl Lietuvai tapus įvairių tarptautinių organizacijų nare bei prisijungus prie tarptautinių sutarčių, skirtų ginti žmogaus teises ir įtvirtinančių neapykantos kalbos nusikaltimų draudimo pareigą, kilo būtinybė kriminalizuoti neapykantos kalbos veiksmus ir Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje.

II.3. Neapykantos kalbos nusikaltimų, kaip vienos iš neapykantos nusikaltimų rūšių, įtvirtinimas dabartinėje Lietuvos baudžiamojoje teisėje

Norint geriau suprasti neapykantos kalbos nusikaltimus ir jų esmę, yra tikslinga paanalizuoti, kokia buvo šių nusikalstamų veikų raida nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, t.y. apžvelgti neapykantos kalbos nusikaltimų reglamentavimą nuo 1990 m. kovo 11 d.

Neapykantos kalbos kriminalizavimo dabartinėje Lietuvos baudžiamojoje teisėje pagrindas išplaukia iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos⁵⁰ (toliau – Konstitucija) 29 str., įtvirtinančio visuotinę žmonių lygybės principą ir socialines žmonių grupes vienijančius požymius, t.y. lyties,

⁴⁶ Europos Tarybos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-987.

⁴⁷ Lietuva nėra prisijungusi prieš šio protokolo. Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (adopted 14 April 2000, entered into force 1 April 2005). ETS 177, 2465 UNTS.

⁴⁸ Lietuva Elektroninių nusikaltimų konvenciją ratifikavo 2004 m. sausio 22 d., papildomą protokolą Lietuva ratifikavo 2006 m. spalio 12 d. Europos Tarybos Konvencija dėl elektroninių nusikaltimų Papildomasis protokolai dėl rasistinio ir ksenofobinio pobūdžio veikų, padarytų naudojantis kompiuterinėmis sistemomis, kriminalizavimo. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 75-2850.

⁴⁹ Council of Europe Parliamentary Assembly Recommendation 1805 Blasphemy, religious insults and hate speech against persons on grounds of their religion [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2011 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta07/EREC1805.htm>>.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.

rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų požymius, bei iš Konstitucijos 25 str. 4 d., kurioje reglamentuojama, kad laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais - tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija.

Neapykantos kalbos nusikaltimai nepriklausomos Lietuvos baudžiamojoje teisėje jau buvo įtvirtinti Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse⁵¹ (toliau – LR BK), galiojusiam nuo 1990 m. kovo 11 d. iki 2003 m. balandžio 30 d. LR BK 72 str. reglamentavo baudžiamąją atsakomybę už propagandą ar agitaciją, kuria siekiama sukelti rasinę ar nacionalinę nesantaiką arba vaidus, taip pat už tiesioginį ar netiesioginį piliečių teisių apribojimą arba tiesioginių ar netiesioginių pirmenybių piliečiams įvedimą, atsižvelgiant į rasinį ar tautinį jų priklausomumą. 1990 m. spalio 4 d.⁵², priėmus LR BK pataisas, 72 str. buvo išplėstas kriminalizuojant ir kurstymą fiziškai susidoroti su kitataučiais.

Naujame 2000 m. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse⁵³ (toliau – BK) neapykantos kalbos nusikaltimai kriminalizuoti buvo BK 170 str. („Kurstymas prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę“). Šiame straipsnyje buvo įtvirtintas platesnis socialinių grupių požymių sąrašas nei 1961 m. LTSR BK ar netgi Konstitucijoje, įtraukiant ir seksualinės orientacijos požymį.

Reikėtų pažymėti, kad tuo metu iš lygiateisiškumą įtvirtinančių įstatymų galiojo tik Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas⁵⁴ (toliau – MVLGI), kuris draudė diskriminaciją tik lyties pagrindu. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas⁵⁵ (toliau – LGI) buvo priimtas 2003 m. lapkričio 18 d., o įsigaliojo tik 2005 m. sausio 1 d., tačiau jame buvo įtvirtintas žymiai siauresnis nei tuo metu jau galiojusiam BK socialinių grupių požymių sąrašas: amžius, lytinė orientacija, negalia, rasė ar etninė priklausomybė, religija ar įsitikinimai. Ši situacija pasikeitė tik 2008 m. priėmus naują LGI redakciją⁵⁶, įtraukusią tokius požymius kaip: tautybė, kalba, socialinė padėtis, tikėjimas ir pažiūros. Atsižvelgiant į tai, baudžiamojoje teisėje ilgą laiką⁵⁷ buvo įtvirtintos daug platesnės diskriminacijos draudimo ribos nei civiliniuose santykiuose, todėl kyla pernelyg išplėsto *ultima ratio* už diskriminaciją taikymo klausimas, t.y. ar buvo galima taikyti baudžiamąją atsakomybę už veiksmus, kurie apskritai nebuvo draudžiami civiliniuose santykiuose? Manytina, kad tokį įstatymo leidėjo sprendimą kriminalizuoti veiksmus, platesnius nei buvo draudžiami civiliniuose santykiuose, lėmė Konstitucijos 25 str. 4 d., numatanti daug platesnį

⁵¹ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. 1961 m. birželio 26 d. priimtas Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Aukščiausiosios Tarybos. <
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=20465&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta: 2010-11-20].

⁵² Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimo ir papildymo. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 31-740.

⁵³ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741. Įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 d.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 112-310.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 114-5115.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 76-2998.

⁵⁷ Nauja LGI redakcija buvo priimta tik 2008 m. birželio 17 d., o įsigaliojo 2008 m. liepos 5 d.

požymių sąrašą nei tuo metu buvo numatyta MVLGĮ ir LGL, bei tarptautiniai teisiniai įsipareigojimai kriminalizuoti neapykantos kalbos nusikaltimus dėl įvairių socialinių grupių požymių⁵⁸.

2008 m. situacija pasikeitė - papildžius LGL, BK įtvirtintas socialinių grupių požymių sąrašas tapo siauresnis, nei įtvirtintas civiliniuose santykiuose. BK liko neįtraukti tokie požymiai kaip amžius ir negalia. Manytina, kad įstatymų leidėjo veiksmai, nesuderinant baudžiamosios ir civilinės teisės reglamentavimo, požymių sąrašo vientisumo ir tapatumo, yra nenuoseklūs ir nepagrįsti, nes nėra paaiškinama, kuo remiantis kai kurie požymiai yra laikomi vertingesniais, t.y. vertais baudžiamosios teisės apsaugos, nei amžius ir negalia. Įstatymų leidėjas nepagrindžia, kodėl neapykantos kalba prieš amžiaus ar negalios požymiais apibrėžtas grupes nėra laikoma pavojinga.

Atsiradus naujiems tarptautiniams Lietuvos įsipareigojimams pagal Pamatinį sprendimą, neapykantos kalbos nusikaltimai vystėsi ir 2009 m.⁵⁹ buvo kriminalizuotas anksčiau Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso⁶⁰ (toliau – ATPK) 214⁽¹²⁾ str. įtvirtintas nusizengimas: platinimas, gaminimas, įsigijimas, siuntimas, gabenimas ar laikymas dalykų, kuriuose tyčiojamasi, niekinama, skatinama neapykanta ar kurstoma diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausančią asmenį dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų arba kurstoma smurtauti, fiziškai susidoroti su tokia žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu. 2010 m.⁶¹ buvo kriminalizuotas viešas pritarimas tarptautiniams nusikaltimams, SSRS ar nacistinės Vokietijos nusikaltimams Lietuvos Respublikai ar jos gyventojams, jų neigimas ar šiurkštus menkinimas.

Neapykantos nusikaltimai BK yra įtvirtinti įvairiuose skyriuose (pvz.: XXV skyriuje, numatančiame karo nusikaltimus ir nusikaltimus žmoniškumui, XVII skyriuje, numatančiame nusikaltimus gyvybei, XXV skyriuje, numatančiame nusikaltimus ir baudžiamuosius nusizengimus asmenų lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei, ir pan.). Autorės nuomone, nors daugumos neapykantos nusikaltimų būtinieji pagrindiniai objektai yra skirtingi – gyvybė, sveikata ir pan., tačiau tokie nusikalstamos veikos požymiai kaip nukentėjusysis bei specialusis tikslas ir motyvas, taip pat tai, kad tokių veikų vienas iš būtinųjų objektų visada yra asmenų lygiateisiškumas, leidžia šias nusikalstamas veikas išskirti į atskirą kategoriją - neapykantos nusikaltimus.

BK neapykantos nusikaltimai yra įtvirtinti keliais būdais:

1. Neapykantos nusikaltimai yra įtvirtinti kaip savarankiškos sudėtys.

⁵⁸ Plačiausiai nediskriminavimo pagrindus apibrėžia Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, nediskriminavimo pagrindų sąrašą palikdama atvirą.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 170, 191 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 170¹ straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 87-3663.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso papildymo 214(14), 214(15), 214(16), 214(17) straipsniais ir 224, 259(1) straipsnių papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr.40-1065.

⁶¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 95 straipsnio pakeitimo bei papildymo, kodekso papildymo 170² straipsniu ir kodekso priedo papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 75-3792.

2. Prejudicija ar neapykantos motyvas kai kuriuose BK straipsniuose yra įtvirtinti kaip kvalifikuojanti nusikaltimą aplinkybė, kas nulemia nusikaltimo priskyrimą neapykantos nusikaltimams.
3. Prejudicija ar neapykantos motyvas gali būti nusikalstamą veiką sunkinančia aplinkybė (BK 60 str. 1 d. 12 p.). Ši nuostata taip pat nulemia nusikaltimo priskyrimą neapykantos nusikaltimams.

BK yra įtvirtintos tokios savarankiškos neapykantos nusikaltimų sudėty: genocidas (99 str.), tarptautinės teisės draudžiamas elgesys su žmonėmis (100 str.), seksualinis priekabiavimas (152 str.), diskriminavimas dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, religijos ar kitos grupinės priklausomybės (169 str.), kurstymas prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę (BK 170 str.); grupių ir organizacijų, turinčių tikslą diskriminuoti žmonių grupę arba kurstyti prieš ją, kūrimas ir veikla (170⁽¹⁾ str.), viešas pritarimas tarptautiniams nusikaltimams, SSRS ar nacistinės Vokietijos nusikaltimams Lietuvos Respublikai ar jos gyventojams, jų neigimas ar šturkštus menkinimas (170⁽²⁾ str.), trukdymas atlikti religines apeigas ar religines iškilmes (BK 171 str.) bei kapo ar kitos viešosios pagarbos vietos išniekinimas (312 str.).

Prejudicija ar neapykantos motyvas yra įtvirtinta BK 129 str. 2 d. 13 p. – kvalifikuotas nužudymas, BK 135 str. 2 d. 13 p. – kvalifikuotas sunkus sveikatos sutrikdymas, bei BK 138 str. 2 d. 13 p. – kvalifikuotas nesunkus sveikatos sutrikdymas, kai siekiama išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų. Jei asmens veikoje yra nustatoma prejudicija ar neapykantos motyvas, nusikalstama veika laikoma pavojingesne, todėl atitinkamai yra taikomos griežtesnės sankcijos.

Prejudicija ar neapykantos motyvas, t.y. siekis išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, yra įtvirtinta BK 60 str. 1 d. 12 p. kaip sunkinanti nusikalstamą veiką aplinkybė ir turi reikšmę skiriant asmeniui bausmę. Ši sunkinanti aplinkybė gali būti taikoma su bet kuriuo aukščiau neapartu BK straipsniu. Tokio požymio inkriminavimas būtent ir lemia, kad nusikaltimas turėtų būti priskiriamas neapykantos nusikaltimams.

Visos šios nusikalstamos veikos sudaro neapykantos nusikaltimų sistemą Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Neapykantos kalbos nusikaltimai pagal šiuo metu sukauptus⁶² duomenis

⁶² Valstybės yra įpareigtos kaupti duomenis apie padaromus neapykantos nusikaltimus, tačiau šiuo metu Lietuvoje galima rasti tik informaciją apie nusikalstamas veikas, įtvirtintas BK XXV skyriuje, bet nėra atskirai fiksuojamos veikos, kuriose yra neapykantos motyvacija, todėl duomenys, kiek tokių nusikalstamų veikų (nusikaltimų gyvybei, sveikatai turtui ar pan.) yra padaroma ir kokią dalį iš visų padaromų neapykantos nusikaltimų jos užima.

užima didžiausią dalį iš visų padaromų neapykantos nusikaltimų⁶³. Atsižvelgiant į neapykantos kalbos nusikaltimų pasireiškimo būdą, neapykantos kalbos nusikaltimais tiesiogiai galėtumėme laikyti BK savarankiškuose straipsniuose - 170 ir 170⁽²⁾ str. - įtvirtintas veikas, nes jos yra padaromos skleidžiant nuomonę, informaciją, idėjas ar kitais išraiškos būdais ir peržengiant išraiškos laisvės ribas.

Pažymėtina, kad neapykantos kalbos nusikaltimais būtų galima laikyti ir kai kurias kitas BK įtvirtintas nusikalstamas veikas, kurios gali būti atliekamos skleidžiant nuomonę, informaciją, idėjas ar kitais išraiškos būdais, pvz.: sukurstymas nusižudyti ar privedimas prie savižudybės (BK 133 str.) (pvz.: žodžiu, raštu ir pan.) ir pan. Tačiau kad šios veikos būtų tiesiogiai laikomos neapykantos kalbos nusikaltimais, yra reikalingas papildomo straipsnio - BK 60 str. 1 d. 12 d., įtvirtinančios prejudiciją ar neapykantos motyvą kaip sunkinančią aplinkybę – taikymas. Atsižvelgdami į šio tyrimo ribotą apimtį, aptarsime ir išanalizuosime tik tiesiogiai, savarankiškais sudėtimis BK įtvirtintus neapykantos kalbos nusikaltimus - BK 170 ir 170⁽²⁾ str., turint omenyje, kad tai nėra baigtinis neapykantos kalbos nusikaltimų sąrašas Lietuvos baudžiamojoje teisėje.

Nors visais neapykantos nusikaltimais yra kėsinamasi į asmenų lygiateisiškumą, tačiau neapykantos kalbos nusikaltimai iš kitų neapykantos nusikaltimų išsiskiria tuo, kad neapykantos kalbos nusikaltimais yra kėsinamasi ne tik į tokį objektą kaip asmenų lygiateisiškumas, bet ir į tokius objektus kaip – asmenų orumas ir privatus gyvenimas. Nuo kitų neapykantos nusikaltimų neapykantos kalbos nusikaltimai skiriasi ir savo ypatingu padarymo būdu –peržengiant išraiškos laisvės ribas. Atsižvelgiant į šiuos skiriamuosius bruožus, neapykantos kalbos nusikaltimus galime laikyti atskira nusikaltimų rūšimi ir nagrinėti neapykantos kalbos nusikaltimų rūšinę sudėtį, bendrą visiems neapykantos kalbos nusikaltimams.

III. NEAPYKANTOS KALBOS NUSIKALTIMŲ RŪŠINĖS SUDĖTIES ANALIZĖ

III.1. Objektas

E. Bieliūnas⁶⁴ BK 170 str. įtvirtinto nusikaltimo objektu apibrėžia tokį teisinį gėrį, kaip asmenų lygiateisiškumas. Manome, kad atitinkamai turėtų būti apibrėžtas ir visų neapykantos kalbos nusikaltimų objektas, nes toks objektas išplaukia ir iš paties BK XXV skyriaus, kuriame įtvirtinti nagrinėjami neapykantos kalbos nusikaltimai, pavadinimo – „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusizengimai asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei“. Panašiai neapykantos kalbos objektą apibrėžia ir ESBO, nurodydama, kad neapykantos kalbos nusikaltimais yra kėsinamasi į

⁶³ 2009 metų Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyriaus ataskaitoje nurodoma, kad ikiteisminiai tyrimai, pradėti pagal BK 170 str. užima didžiausią dalį iš visų tyrimų, atliekamų dėl nusikaltimų asmenų lygiateisiškumui (išnaša 3).

⁶⁴ ŠVEDAS, G., ABRAMAVIČIUS, A., BIELIŪNAS, E., *et. al.*, išnaša 18, p. 248.

visuomenės narių lygybės idealą⁶⁵, bei Generalinė prokuratūra⁶⁶. Asmenų lygiateisiškumas yra fundamentali⁶⁷, prigimtinė⁶⁸ vertybė, kuri užtikrina asmens žmogiškąjį orumą⁶⁹ bei galimybę realizuoti savo potencialą⁷⁰. Neapykantos kalbos nusikaltimais vienu metu yra kėsiniama į kelis teisinius gėrius, pažeidžiamas ne vien asmenų lygiateisiškumas, bet ir asmenų saugumas⁷¹, orumas⁷², autonomiškumas⁷³, privatumas bei kitos fundamentalios, prigimtinės žmogaus teisės. Taip pat galima išskirti ir tokius objektus, kurie yra pažeidžiami kėsinant į asmenų lygiateisiškumą: tai laisvės, demokratijos, pagarbos žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms bei teisinės valstybės principai, t.y. principai, kuriais grindžiama ES ir kurie yra bendri valstybės narėms⁷⁴.

Žmogiškasis orumas kartu su gyvybe sudaro asmenybės vientisumą, žmogaus esmę⁷⁵, tai yra viena didžiausių socialinių vertybių⁷⁶, todėl neapykantos kalbos nusikaltimais yra kėsiniama į pačią žmogaus prigimtį, į savybes, kurios yra neatskiriama asmens dalis. Pažeidžiant asmenų privatumą, neapykantos kalbos nusikaltimų taikiniu tampa ne tik konkretūs individai ar jų grupė, bet ir jų gyvenimo būdas, tapatybė, kultūra, o kartu – visuomenės pamatinės demokratinės vertybės⁷⁷.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas) išaiškino, kad nusikalstamos veikos objektas, kaip vienas iš daugelio faktorių, lemia ir pačios veikos

⁶⁵ JERNOW, A., išnaša 14, p. 19.

⁶⁶ Metodinės rekomendacijos dėl nusikalstamų veikų, padarytų rasiniais, nacionalistiniais, ksenofobiniais, homofobiniais ar kitais diskriminacinio pobūdžio motyvais, ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo jam ir atlikimo ypatumų, išnaša 10, p. 2.

⁶⁷ JERNOW, A. išnaša 14, p. 19.

⁶⁸ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, išnaša 42, 1 str.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas Dėl Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 109-3004.

⁷⁰ JERNOW, A. išnaša 14, p. 19.

⁷¹ ŠVEDAS, G., ABRAMAVIČIUS, A., BIELIŪNAS, E., *et. al.* išnaša 18, p. 248; Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje *E.G. pagal BK 169 str. ir 170 str. 1 d.*, Nr. 1A-326-2010.

⁷² BAMFORTH, N.; MALIK, M.; ir O'CONNOR, C. *Discrimination Law: Theory and Context, Text and Materials (Socio-legal)*. London: Sweet & Maxwell, 2008, p. 481.

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ Metodinės rekomendacijos dėl nusikalstamų veikų, padarytų rasiniais, nacionalistiniais, ksenofobiniais, homofobiniais ar kitais diskriminacinio pobūdžio motyvais, ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo jam ir atlikimo ypatumų, išnaša 10, p. 2.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas, išnaša 71.

⁷⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas Dėl organizuoto nusikalstamumo užkardymo. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 1-7; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas Dėl invalidumo (netekto darbingumo) pensijos. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 106-4434.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 90-2662; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas Dėl operatyvinės veiklos. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 39-1105; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas Dėl Telekomunikacijų, Operatyvinės veiklos įstatymų ir Baudžiamojo proceso kodekso. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 93-4000; Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas byloje Dėl viešojo asmens privataus gyvenimo apsaugos ir žurnalisto teisės neatskleisti informacijos šaltinio. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 104-4675; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas, išnaša 78; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 26 d. nutarimas Dėl nuteistųjų korespondencijos cenzūros. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 29-1196.

pavojingumą⁷⁸, tačiau už neapykantos kalbos nusikaltimus Lietuvos Respublikos teismai iš esmės skiria tik piniginę baudą⁷⁹ kaip pagrindinę ir vienintelę bausmę⁸⁰. Tokia teismų pozicija suponuoja išvadą, kad teismai neapykantos kalbos nusikaltimus iš esmės laiko nevertais laisvės suvaržymo bausmės, traktuoja, kad neapykantos kalbos nusikaltimų pavojingumas visuomenei ir valstybei nėra didelis⁸¹. Manome, kad tokia teismų praktika yra ydinga ir taisytina - neapykantos kalbos nusikaltimai yra itin pavojingi, jų socialinis kenksmingumas išsiskiria didele moraline žala nukentėjusiajam⁸², nes kėsina į asmens prigimtines vertybes⁸³. Neapykantos kalba, ypač jei ji nuosekli ir sisteminga, yra tiek pat žalinga ir pavojinga kaip ir fizinis smurtas, o tam tikrais atvejais netgi pavojingesnė, nes nukentėjusysis turi susidoroti su emociniu skausmu, kuris didina individo stresą⁸⁴. Pažymėtina, kad neapykantos kalbos nusikaltimų pavojingumas pasireiškia ir tuo, kad neapykantos kalbos naudojimas dažnai lemia ir fizinio smurto panaudojimą – neapykantos kalba tarnauja dehumanizuojant saugomas grupes ir taip sudarant sąlygas žaloti asmenis, turinčius grupinius požymius⁸⁵. Todėl šie nusikaltimai yra labiau pavojingi nei paprasti nusikaltimai vien dėl papildomos žalos individui ir visai grupei⁸⁶, taip pat dėl to, kad jie pasižymi žiaurumu, stereotipais ir prejudicija. Vieši pareiškimai gali turėti tokią įtaką, kaip nuodingas įskiepas tūkstančių žmonių mintyse, sukeliantis norą persekioti ir naikinti socialinę grupę⁸⁷, taip sukeliant netgi tokio masto padarinius kaip genocidas⁸⁸.

Neapykantos kalbos nusikaltimų nukentėjusysis yra specialus. Neapykantos kalbos nusikaltimais pažeidžiamas ne apskritai visų asmenų lygiateisiškumas, o asmenų, priklausančių tam

⁷⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas byloje Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 50 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 104-2644.

⁷⁹ Bauda iš visų galimų skirti alternatyvių sankcijų – baudos, laisvės apribojimo, arešto, laisvės atėmimo - už neapykantos kalbos nusikaltimus pagal BK 170 ir 170⁽²⁾ str. yra švelniausia.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros nusikalstamų veikų, padaromų dėl rasinės, etninės, tautinės, religinės neapykantos, kitokios netolerancijos ir diskriminavimo, ikiteisminių tyrimų rezultatų, problematikos, tendencijų ir prevencijos priemonių apibendrinimas Nr. 12.14-41 [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2011 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspnusikalstamai%C5%BEmoni%C5%A1kumui/STSapibendrinimai2008m/tabid/430/Default.aspx>>, p. 7; Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyriaus veiklos 2010 metais ataskaita Nr. 17.9.-234, išnaša 1.

⁸¹ Nusikalstamų veikų, padaromų dėl rasinės, etninės, tautinės, religinės neapykantos, kitokios netolerancijos ir diskriminavimo, ikiteisminių tyrimų rezultatų, problematikos, tendencijų ir prevencijos priemonių apibendrinimas Nr. 12.14-41, išnaša 82, p. 7.

⁸² Šiame darbe sąvoka nukentėjusysis vartojamas tiek vienam nukentėjusiajam, tiek nukentėjusių grupei apibrėžti.

⁸³ Metodinės rekomendacijos dėl nusikalstamų veikų, padarytų rasiniais, nacionalistiniais, ksenofobiniais, homofobiniais ar kitais diskriminacinio pobūdžio motyvais, ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo jam ir atlikimo ypatumų Nr.12.14-40, išnaša 10..

⁸⁴ FLETT, J; MACORMAC, H.; ir SIKLOSSY, G. (eds.). *Combating Racist Crime and Violence: Testimonies and Advocacy Strategies*. Brussels: European Network Against Racism (ENAR), 2009, p. 8.

⁸⁵ *Ibid.*, p. 8; *The Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza, Hassan Ngeze*, išnaša 40.

⁸⁶ BAMFORTH, N.; MALIK, M.; ir O'CONNOR, C. Išnaša 74, p. 493; *The Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza, Hassan Ngeze*, išnaša 40.

⁸⁷ *Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal*. Nuremberg, 14 November 1945 – 1 October 1946. Vol. XXII. Nuremberg: 1948.

⁸⁸ Žr.: *Ibid.*, *The Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza, Hassan Ngeze*, išnaša 40; *The Prosecutor v. Dario Kordic and Mario Cerkez. Judgement*. No. ICTY IT-95-14/2-A (26 February 2001); *The Prosecutor v. Vojislav Šešelj. Reduced Modified Amended Indictment*. No. ICTY IT-03 (29 March 2007).

tikrai socialinei grupei, susidariusiai lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu ir pan., ar tokių asmenų grupių lygiateisiškumas. Pažymėtina, kad nors, D. Žalimo nuomone⁸⁹, BK 170⁽²⁾ str. apskritai nenumato jokių žmonių grupių, kurių lygiateisiškumas pažeidžiamas BK 170⁽²⁾ str. numatyta veika, tačiau visgi to, kad 170⁽²⁾ str. nėra nurodyti konkretūs žmonių grupės vienijantys požymiai, negalima traktuoti per plačiai, t.y. į šio straipsnio ribas negali pakliūti veiksmai, kurie nėra susiję su neapykanta tam tikrai asmenų grupei, vienijamai bendro požymio.

Grupiniai požymiai yra išskirti neatsitiktinai. Paprastai socialinės grupės, turinčios įstatymo saugomus požymius, yra susiformavusios istoriškai, pvz.: Romai, juodaodžiai ir pan., dėl šių grupių yra išsiskilę itin gilios stereotipinės, neigiamos⁹⁰ nuostatos visuomenėje. Pamatinio sprendimo, kurio pagrindu buvo priimtas BK 170⁽²⁾ str., Preambulės 10 p. aiškiai įtvirtina, kad „Pamatinis sprendimas neužkerta kelio valstybei narei priimti nacionalinės teisės nuostatas, pagal kurias 1 str. 1 d. (c) ir (d) p. būtų taip pat taikomi nusikaltimams, nukreiptiems prieš asmenų grupę, apibūdinamą pagal kitus kriterijus nei rasė, odos spalva, religija, kilmė ar tautinė arba etninė kilmė“, kas pagrindžia nuomonę, kad nors įstatymų leidėjas BK 170⁽²⁾ str. ir neįtvirtino socialinių grupių požymių sąrašo, tačiau BK 170⁽²⁾ str. negalima aiškinti taip, kad nukentėjusiuoju gali būti laikomas asmuo, nepriklausantis jokiai socialinei grupei - turi būti remiamasi sisteminiu ir loginiu normos aiškinimo metodais ir atsižvelgiama į nusikaltimų esmę ir tarptautinius reikalavimus.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad neapykantos kalbos kriminalizavimas nėra skirtas vien mažumų teisių apsaugai nuo daugumos veiksmų, nes, priklausomai nuo aplinkybių, veika gali būti daroma tiek mažumų prieš mažumas, tiek mažumų prieš daugumą (tai paprastai nutinka, kai daugumos atstovas atsiduria aplinkoje, kurioje mažuma sudaro daugumą, pvz.: lietuvis lenkų mokykloje Lietuvoje ir pan.)⁹¹, tiek ir daugumos prieš daugumą.

Neapykantos kalbos nusikaltimų auka gali tapti tiek vienas asmuo, turintis tam tikrą saugomą požymį, tiek tokių asmenų grupė, nes šiuo atveju veika yra nukreipta prieš neapibrėžtą asmenų ratą⁹², o konkretus nukentėjęs individas tampa visos grupės personifikacija⁹³. Neapykantos kalbos nusikaltimais yra siekiama ne tik įbauginti konkretų asmenį, bet ir „nusiųsti žinutę“ visai socialinei grupei apie jų antraeilį ir žemesnį statusą⁹⁴. Pamatinio sprendimo preambulės (5) p. aiškinama, kad rasizmas ir ksenofobija kelia grėsmę asmenų grupėms, prieš kurias nukreiptas toks elgesys, todėl

⁸⁹ Seimo Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcijos pranešimas: įstatymas gina visų žmonių, nukentėjusių nuo genocido, orumą [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=618&p_d=100385&p_k=1>.

⁹⁰ Pvz. Lietuvos Aukščiausiasis teismas konstatavo, kad visuomenėje yra neigiama nuomonė apie homoseksualius asmenis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje *J. G. v. uždaroji akcinė bendrovė „Respublikos leidiniai“*, Nr. 3K-3-136/2010).

⁹¹ OSCE, ODIHR. *Preventing and responding to hate crimes. A resource guide for NGOs in the OSCE region*. Warsaw: OSCE's Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2009, p. 22

⁹² Pvz.: internetiniai komentarai: „*juden raus*“ ir pan.

⁹³ OSCE, ODIHR., išnaša 93, para 948.

⁹⁴ GLET, A. išnaša 16.

vien jau nusikalstamos veikos nukreipimas į konkretų asmenį dėl jo priklausomybės tam tikrai socialinei grupei, jau yra veikos nukreipimas į visą tą socialinę grupę, nes nusikalstamą veiką darančio asmens motyvas yra neapykanta ne tam konkrečiam asmeniui, o būtent visai socialinei grupei. Atsižvelgiant į tai, Generalinė prokuratūra pateikia klaidingą nuomonę, kad nusikaltimai, panašūs į BK 170 str. 2 d. įtvirtintus veiksmus, kuomet jie padaromi viešai, bet *yra skirti ir nukreipti konkrečiam asmeniui* dėl tam tikros pastarojo grupinės priklausomybės, turėtų būti vertinami ne kaip kurstymas prieš atskirą žmonių grupę ar jai priklausantį asmenį, o kaip asmens įžeidimas (BK 155 str.)⁹⁵.

Kaip jau minėjome, BK 170 str. neįtraukia tokių svarbių grupinių požymių kaip negalia ir amžius, nors šie požymiai yra įtvirtinti Konstitucijos 29 str. bei LGĮ 2 str. 1 d. Atkreiptinas dėmesys, kad pareiga saugoti žmonių teises negalios pagrindu yra įtvirtinta 2010 m. gegužės 27 d. Lietuvos ratifikuotoje Neįgaliųjų teisių konvencijoje⁹⁶, kurios tikslas yra skatinti, apsaugoti ir užtikrinti visų neįgaliųjų visapusišką ir lygiateisį naudojimąsi visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis, taip pat skatinti pagarbą šių asmenų prigimtiniam orumui (1 str.). Amžiaus ir negalios požymiai taip pat yra įtvirtinti tokiuose tarptautiniuose dokumentuose, kaip: Tarybos direktyva, numatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus⁹⁷, EŽTK, TPPTP, Visuotinė žmogaus teisių deklaracija ir kt. Atsižvelgiant į tai, Lietuvai turint tarptautinius įsipareigojimus saugoti asmenis, vienijamus amžiaus ir negalios požymių, manome, kad šie požymiai turėjo būti įtraukti į BK 170 str. požymių sąrašą. Ši teisinio reglamentavimo trūkumą reikėtų laikyti teisės spraga, kuri, kadangi baudžiamoji atsakomybė yra *ultima ratio*, negali būti pašalinama taikant įstatymo analogiją, todėl reglamentavimo trūkumas turėtų būti ištaisytas papildant baudžiamuosius įstatymus.

Lytis. Nors šis požymis iš pirmo žvilgsnio atrodo paprastas ir nekeliantis didelių keblumų, t.y. apimantis vyriškąją ir moteriškąją lytį, tačiau lyties požymis yra daug platesnio pobūdžio reiškinys. Lytis yra susijusi su socialiniais požymiais ir galimybėmis, su buvimu moterimi ar vyru ir santykius tarp vyrų ir moterų, berniukų ir mergaičių, taip pat santykius tarp moterų ar tarp vyrų⁹⁸. Lyties požymis apima tiek biologiškai, genetiškai nuspręstus skirtumus tarp vyrų ir moterų, pvz.: susijusius su nėštumu (žr. ETT *Dekker*⁹⁹ byla), maitinimu krūtimi ar vidutinius skirtumus dėl fizinių

⁹⁵ Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Nusikalstamų veikų asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei ikiteisminio tyrimo apibendrinimas Nr. 12.14-64 [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2011 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspNusikaltimai%C5%BEmoni%C5%A1kumui/STSApibendrinimai2007m/tabid/308/Default.aspx>>.

⁹⁶ Jungtinių tautų Neįgaliųjų teisių konvencija ir jos Fakultatyvusis protokololas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 71-3561.

⁹⁷ Tarybos 2000 m. lapkričio 27 d. direktyva 2000/78/EB, nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus. [2000] OL L 303.

⁹⁸ Case 30-77, *Régina v Pierre Bouchereau* [1977] ECR 01999, para 28, 30; Case C-83/94, *Criminal proceedings against Peter Leifer, Reinhold Otto Krauskopf and Otto Holzer* [1995] ECR I-03231, para 35.

⁹⁹ Case C-177/88, *Elisabeth Johanna Pacifica Dekker v Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (VJV-Centrum) Plus* [1990] EJR I-03941.

jėgų, tiek daugiau socialinio pobūdžio skirtumus, pvz.: santykius tarp tėvų ir vaikų¹⁰⁰. Šis požymis taip pat įtraukia tokias su lytimi susijusias charakteristikas, kaip asmens šeiminei padėčiai¹⁰¹ (susituokęs, išsiskyręs, turi vaikų, neturi vaikų ir pan.), lyties požymis apima stereotipus, kas yra tikimasi, leidžiama ar vertinama moteryse ir vyruose konkrečioje situacijoje.

Įdomūs debatai yra susiję su tuo, ar lyties sąvoka apima tokius požymius kaip transeksualumas¹⁰² ir interseksualumas¹⁰³. Transeksualumas yra taip susijęs su lytimi¹⁰⁴, kad ETT¹⁰⁵ išaiškino, jog diskriminacija, pagrįsta transeksualumu, yra diskriminacija dėl lyties. Interseksualumo klausimai dar nėra išsamiai išanalizuoti ir šiuo metu į lyties požymį nepatenka.

Seksualinė orientacija. Seksualinė orientacija gali būti išskirta iš kitų seksualumo aspektų, įtraukiančių biologinę lytį, lyties tapatumą (psichologinį savęs suvokimą kaip vyrą ar moterį) ir socialinius lyčių vaidmenis¹⁰⁶. Seksualinės orientacijos požymis varijuoja nuo homoseksualumo¹⁰⁷ iki heteroseksualumo¹⁰⁸ ir įtraukia tam tikras biseksualumo¹⁰⁹ formas¹¹⁰. Reikia pažymėti, kad seksualinė orientacija yra susijusi su jausmais ir savęs bendru suvokimu¹¹¹. Seksualinės orientacijos požymis yra įtvirtintas daugelyje tarptautinės teisės instrumentų – Tarybos direktyvoje, numatančioje vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus, TPPTP¹¹², EŽTK ir pan.

Rasė, tautybė, kilmė ir kalba. Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo rasę apibrėžia labai plačiai (1 str. 1 d.) - tai rasė, odos spalva, giminės, tautybė ar etninė kilmė. Toks apibrėžimas suponuoja išvadą, kad rasės, tautybės, kilmės ir kalbos požymiai yra labai susiję, todėl juos nagrinėsime kartu.

¹⁰⁰ SCHIEK, D.; WADDINGTON, L.; BELL, M. (eds.), *et. al. Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Non-discrimination Law*. Oxford: Hart Publishing, 2007, p. 70.

¹⁰¹ Jungtinių tautų Konvencija dėl visų formų diskriminacijos moterims panaikinimo. *Valstybė žinios*. 1996, Nr. 21-549.

¹⁰² Transeksualumas – lyties tapatumo sutrikimas, ligos kodas: F64.0, noras gyventi kaip priešingos lyties asmuo ir būti juo laikomam, paprastai lydimas diskomforto dėl savo anatomicinės lyties ar jos netinkamumo jausmo, ir noras būti gydomam (-ai) hormonais bei chirurgiškai, kad kūnas kiek galima labiau atitiktų pasirinktą lytį (*Tarptautinė statistinė ligų ir susijusių sveikatos sutrikimų klasifikacija. TLK-10-AM. Sisteminis ligų sąrašas*. Dešimtas peržiūrėtas ir pataisytas leidimas. Sidnėjus: Nacionalinis medicininės klasifikacijos centras, 2008).

¹⁰³ Interseksualumas - abiejų lyčių arba neaiškios lytinius požymius turintis asmuo, viena hermafroditizmo formų — žmogaus turėjimas tarpinių (tarp vyriškųjų ir moteriškųjų) lytinių požymių (*Tarptautinių žodžių žodynas*, išnaša 26).

¹⁰⁴ SCHIEK, D.; WADDINGTON, L.; BELL, M. (eds.), *et. al.*, išnaša 102, p. 76-77.

¹⁰⁵ Case C-13/94, *P prieš S v Cornwall County Council* [1996] ECR I-02143.

¹⁰⁶ KITCHING, K. (ed.). *Non-Discrimination in International Law. A Handbook for Practitioners*. London: Interights, 2005, p. 154.

¹⁰⁷ Homoseksualumo terminas apibrėžiamas kaip seksualinė orientacija, pasižyminti potraukiu tos pačios lyties asmenims.

¹⁰⁸ Heteroseksualumas - seksualinė orientacija, pasižyminti potraukiu skirtingos lyties asmenims.

¹⁰⁹ Biseksualumas - yra seksualinis potraukis abiem lytims.

¹¹⁰ MAKKONEN, T. *Report on measures combat discrimination: Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC. Country report*. Finland: 2008; SIMONI, A. *Report on measures to combat discrimination: Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC. Country report Italy*. Italy: 2007; COHEN, B. *Report on measures to combat discrimination: directive 2000/43/EC and 2000/78/ec. Country report United Kingdom*. United kingdom: 2005; WAALDIJK, K.; ir BORRILLO, D. *Combating sexual orientation discrimination in employment: legislation in fifteen eu member states*. Leiden: 2004.

¹¹¹ KITCHING, K. (ed.), išnaša 108, p. 154.

¹¹² Žmogaus teisių komitetas išaiškino, kad Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto nuoroda į lyties pagrindą apima ir seksualinę orientaciją (*Nicholas Toonen v. Australia*, Communication No. 488/1992, U.N. Doc. CCPR/C/50/D/488/1992 (1994), para 8.7).

Etniškumas ir rasė yra susijusios ir iš dalies sutampančios koncepcijos¹¹³, tačiau rasė yra daugiau susijusi su asmenų biologine, istorine klasifikacija į porūšius dėl bendrų ir iš kitų grupių išskiriančių morfologinių ar fiziologinių bruožų, tokių kaip: odos, akių, plaukų spalva, akių pjūvis, galvos konfigūracija, veido forma, bruožai¹¹⁴, o etniškumas yra kildinamas iš socialinių grupių, susijusių vienoda tautybe, gentine priklausomybe, religiniais įsitikinimais, bendra kalba, kultūra bei tradicija¹¹⁵.

Tautybės sąvoka yra diskutuotinas požymis, nes vieni tautybę prilygina pilietybei¹¹⁶, o kiti tautybės sąvoką naudoja apibrėžiant tautines mažumas ir tautinę kilmę, minint pilietybę kaip atskirą išskyrimo pagrindą¹¹⁷. Manytina, neapykantos kalbos nusikaltimų kontekste tautybė nereiškia išimtinai pilietybės, nes asmuo gali tapti neapykantos kalbos auka būdamas Lietuvos pilietis, bet ne lietuvių tautybės – lenkas, rusas ar kiti asimiliuoti asmenys.

Kilmė yra apibrėžta Pamatinio sprendimo preambulės (7) p., kuriame nurodoma, kad kilmė turėtų būti suprantama kaip iš esmės susijusi su asmenimis ar asmenų grupėmis, kilusiomis iš asmenų, kurie galėtų būti atpažinti pagal tam tikrus požymius (pavyzdžiui, rasę ar odos spalvą), nors nebūtinai visi tie požymiai tebėra akivaizdūs.

Kalba turėtų būti suprantama kaip nukentėjusiojo gimtoji kalba, kuri skiriasi nuo nusikalstamą veiką atliekančio asmens gimtosios kalbos, taip pat tokie požymiai kaip - akcentas, kuriuo kalbama, nesklandus visuomenės daugumos kalbos vartojimas, t.y. identifikuojantys nukentėjusį asmenį kaip esantį kitokios kilmės, tautybės ar rasės.

Kaip matome, visos šios sąvokos yra tarpusavyje koreliuojančios ir persipinančios, todėl jas sunku atskirti ir atriboti, todėl manytina, kad jų netgi nėra tikslinga išskirti atskirai, o reikėtų taikyti šiuos požymius kartu kaip visumą, nes kartais vienas požymis, dėl kurio asmuo tapo auka, pvz.: odos spalva, atitinka kelis požymius vienu metu – pvz., ir rasę, kilmę, tautybę.

Socialinė padėtis. Asmens socialinė padėtis – tai visuma indikatorių (savybių, būsenų, požymių, situacijų), apibūdinančių žmogų kaip visuomeninę būtybę, šių indikatorių dėka asmuo skiriasi nuo kitų žmonių, yra priskiriamas kuriai nors vienai grupei ir nepriskiriamas kitai grupei (ar grupėms)¹¹⁸. Iš esmės tai pats plačiausias ir labai nekonkretus požymis¹¹⁹, apimantis tokias charakteristikas kaip fizinio asmens įgytas išsilavinimas, kvalifikacija ar mokymasis ir studijos mokslo ir studijų sistemai priklausančiose įstaigose, turima nuosavybė, gaunamos pajamos, teisės

¹¹³ *Timishev v. Russia*, No. 55762/00 and 55974/00, para 55, ECHR 2005-XII.

¹¹⁴ *Ibid.*; PAVILIONIS, V. (sud.) *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 knyga*. Vilnius: Eugrimas, 2000, p. 51.

¹¹⁵ *Timishev v. Russia*, išnaša 115.

¹¹⁶ Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 108-2957. Lietuva ratifikavo 1998 m. lapkričio 10 d.; Tarybos 2000 m. birželio 29 d. direktyva 2000/43/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės. [2000] OL 180; Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 20-497. Lietuva ratifikavo 2000 m. vasario 17 d.

¹¹⁷ SCHIEK, D.; WADDINGTON, L.; BELL, M. (eds.), *et. al.*, išnaša 102, p. 64.

¹¹⁸ MERKYS, G. Atsakymas Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai dėl žmogaus „socialinės padėties“ sampratos socialinių mokslų kontekste ir dėl tikslingumo papildyti Lygių galimybių įstatymą [nepublikuota]. 2008 m. birželio 2 d.

¹¹⁹ PAVILIONIS, V. (sud.), išnaša 116, p. 51.

aktuose nustatytos valstybės paramos poreikis ir (arba) kiti su asmens finansine (ekonominė) padėtimi susiję veiksniai¹²⁰, darbinė, profesinė padėtis visuomenėje, bendri filosofiniai, pasaulėžiūriniai įsitikinimai ir pan.¹²¹

Diskutuotina, ar toks požymio apibrėžimas baudžiamosios teisės prasme nėra per platus, nes bet kokie griežtesnio pobūdžio pasisakymai apie bet kurį asmenį (pvz.: apie išvaizdą, baigtą mokyklą ir pan.) galėtų būti kvalifikuojami kaip neapykantos kalbos nusikaltimas dėl asmens socialinės padėties. Kyla pagrįsta abejonė, ar neapykantos kalbos nusikaltimai prieš asmenis, vienijamus bendrų socialinės padėties požymių, turi tokį pat galimai itin pavojingą poveikį, kaip prieš kitas socialines kategorijas, t.y. ar teoriškai galėtų kilti tokio masto padariniai, kad kalba prieš tam tikros socialinės padėties asmenis patektų į neapykantos kalbos nusikaltimų kategoriją. Juk asmens socialinė padėtis yra įgyta, o ne asmens įgimta savybe. Asmens socialinė padėtis laikui bėgant gali kardinaliai pasikeisti. Atsižvelgiant į tai, įstatymų leidėjui siūlytina persvarstyti socialinės padėties požymio vertingumą ir išbraukti šį požymį iš baudžiamosios teisės kategorijos.

Asmens socialinė padėtis dažnai susijusi su kitais asmenų grupės vienijančiais požymiais, pvz.: romų gyvenimo būdas, moterų užimamos žemesnės darbo pareigos ir gaunamas mažesnis darbo užmokestis, pensinio amžiaus asmenų pragyvenimo lygis ir panašiai. Todėl manome, kad socialinės padėties požymis reikšmingas tik tada, kai nukentėjusysis yra pasirenkamas dėl daugialypio požymio¹²², o neapykantos kalbos veiksmai išskirtinai dėl asmens socialinės padėties neturėtų būti laikomi neapykantos kalbos nusikaltimais.

Tikėjimas, įsitikinimai ar pažiūros. EŽTT byloje *Campbell and Cosans v United Kingdom*¹²³ išaiškino, kad žodis įsitikinimas (angl. - „convictions“), paimtas atskirai, nėra sinonimas žodžiui „nuomonės“ ar „idėjos“, taip kaip yra vartojama EŽTK 10 str., kuris garantuoja teisę į išraiškos laisvę. „Įsitikinimai“ yra labiau artima terminui „tikėjimas“ (angl. - „beliefs“), įtvirtinamam EŽTK 9 str., kuris užtikrina teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę, todėl šis pagrindas apima asmens religinius įsitikinimus plačiąją prasme.

JTO Žmogaus teisių komitetas¹²⁴ (toliau – ŽTK) išaiškino, kad teisė į minties, sąžinės ir religijos laisvę (kas apima ir laisvę turėti tikėjimą) yra plataus pobūdžio ir sudėtinga, ši teisė apima asmeninius įsitikinimus ar įsipareigojimus tam tikrai religijai ar tikėjimui. Taip pat apima teistinius¹²⁵, neteistinius¹²⁶ ir ateistinius¹²⁷ įsitikinimus, tiek pat kaip ir teisę iš viso neišpažinti

¹²⁰ LGĮ 2 str. 6 d.

¹²¹ PAVILIONIS, V. (sud.), išnaša 116, p. 51.

¹²² Daugialypis pagrindas pasireiškia tuo, kad asmuo tampa neapykantos kalbos nusikaltimų auka ne dėl vieno nediskriminavimo pagrindo, o dėl keleto skirtingų pagrindų.

¹²³ *Campbell and Cosans v. the United Kingdom*, 25 February 1982, Series A no. 48.

¹²⁴ United Nations Human Rights Committee. General Comment No. 22: The Right to Freedom of Thought, Conscience and Religion (Article 18) [interaktyvus]. 1993 [žiūrėta 2010 m. spalio 27 d.]. Prieiga per internetą: <[http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/9a30112e27d1167cc12563ed004d8f15?Opendocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/9a30112e27d1167cc12563ed004d8f15?Opendocument)>.

¹²⁵ Teistiniai įsitikinimai – religiniai įsitikinimai, religija, pagrįsta tam tikra dievybės forma.

¹²⁶ Neteistiniai įsitikinimai – terminas, kuris apima tiek religinį, tiek nereliginį požiūrį, pagrįstą teizmo arba bet kokio tikėjimo dievybe atmetimu. Pasireiškia tokiose religijose kaip budizmas, konfucionizmas ir pan.

jokios religijos¹²⁸. Įsitikinimų ir religijos terminai yra labai plataus pobūdžio, todėl negalėtų būti traktuojama, kad šis pagrindas apima tik valstybės pripažįstamas religijas¹²⁹, teisė nėra ribota taikant ją tik tradicinėms religijoms ar įsitikinimams su institucinėmis charakteristikomis ar praktikuojantiems analogiškas religijas tradicinėms.

Terminas „pažiūros“, autorės nuomone, turėtų būti traktuojamas ne religine, o pasaulietine prasme. Pažiūrų požymis apima politines, socialines, mokslines ar kitokias pažiūras.

Negalia. JTO Generalinės asamblėjos Standartinėse taisyklėse dėl vienodų galimybių neįgaliesiems¹³⁰ nurodoma, kad terminas negalia apibendrina daug skirtingų funkcinių apribojimų, atsirandančių bet kurioje populiacijoje, bet kurioje valstybėje; asmenys gali būti neįgalūs psichiškai, intelektualiai ar turėti jutimo sutrikimų, tai gali būti tiek medicininė būklė, tiek protinis sutrikimas. Atsižvelgiant į tai, asmuo gali būti laikomas neįgalioju šio pagrindo prasme ir dėl ligų, kurios sukelia ilgalaikius sveikatos sutrikimus ar yra nepagydomos: vėžys, AIDS ir pan. Taigi į negalios sąvoką patenka bet kokie fiziniai, psichikos, intelekto ar jutimo sutrikimai¹³¹, nepriklausomai nuo to, ar asmuo valstybės yra pripažintas neįgalioju ar ne. JTO Neįgaliųjų teisių konvencijos 1 str. 2 d., ETT *Chacón Navas*¹³² byloje įtvirtinta, kad sutrikimai turi būti ilgalaikiai, Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme¹³³ įtvirtinta, kad neįgalioju laikomas asmuo, kuriam yra pripažintas nedarbingumo lygis, todėl manome, kad negalios sąvoka šiuo atveju turėtų apimti tik ilgalaikius sutrikimus, o jei asmuo turi trumpalaikių sutrikimų ir tapo neapykantos kalbos nusikaltimų auka dėl tuo metu patirtų funkcinių apribojimų, pvz.: patyręs traumą naudojosi neįgaliųjų vežimėliu, manytina, kad tokiu atveju reikėtų laikyti, kad asmuo tapo nukentėjusiuoju dėl tariamos negalios.

Amžius. Šio pagrindo ypatumas yra tas, kad neegzistuoja konkrečios amžiaus grupės, kuriai priklausantis asmuo gali tapti neapykantos kalbos nusikaltimų auka, nes žmonės per gyvenimą keičiasi amžiaus požiūriu – sensta, o žmonių nuostatos dėl kitų tam tikro amžiaus žmonių taip pat nėra statiškos – gali keistis jiems patiems besenstant¹³⁴. Iš esmės, amžiaus diskriminacija yra susijusi su skirtumais tarp vyresnių ir jaunesnių asmenų¹³⁵. Amžiaus pagrindas susijęs ne tiek su asmens biologiniu amžiumi, kiek su amžiaus socialine sandara, t.y. visuomenės požiūriu,

¹²⁷ Ateistiniai įsitikinimai – įsitikinimai, kurie neigia bet kokios dievybės egzistavimą.

¹²⁸ Nuo ateizmo tai skiriasi tuo, kad dievybės egzistavimas nėra neigiamas, tiesiog asmuo neišpažįsta jokios religijos.

¹²⁹ Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 89-1985.

¹³⁰ United Nations General Assembly Standard rules on the equalization of opportunities for persons with disabilities [interaktyvus]. 1993 [žiūrėta 2010 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/esa/socdev/enable/dissre00.htm>>.

¹³¹ Neįgaliųjų teisių konvencija, išnaša 98, 1 str. 2 d.

¹³² Case C-13/05, *Sonia Chacón Navas v. Euresť Colectividades SA* [2006] ECR I-06467.

¹³³ Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1991, Nr. 36-969.

¹³⁴ ZALESKIENE, I.; MIKULIONIENĖ, S.; ir MAČERNYTĖ-PANOMARIOVIENĖ, I. *Amžiaus diskriminacija viešajame sektoriuje*. Vilnius: Regioninis pilietinės edukacijos centas, 2007, p. 13-14.

¹³⁵ SCHIEK, D.; WADDINGTON, L.; BELL, M. (eds.), *et. al.*, išnaša 102, p. 148.

prielaidomis ir kliūtimis¹³⁶. Amžiaus diskriminacija dažniausiai apima plataus spektro stereotipus apie amžių ir asmens galimybių vertinimą, pvz.: „amžius neigiamai veikia asmens fizinius ir protinius gebėjimus, jaunesni asmenys yra produktyvesni ir energingesni“¹³⁷ ir pan.

Nukentėjusiojo ryšiai/sąsajos su saugoma socialine grupe. Asmuo gali tapti neapykantos kalbos taikiniu ne tik dėl savo tiesioginės priklausomybės tam tikrai socialinei grupei, tačiau ir dėl savo ryšių/sąsajų su kitu asmeniu, priklausančiu saugomai socialinei grupei¹³⁸. Tie ryšiai gali būti labai įvairaus pobūdžio – šeimos, socialiniai, komerciniai ir pan., pvz.: asmuo tampa patyčių ir kurstymo smurtauti auka, nes šeimos narys yra homoseksualus¹³⁹ ir pan. Nors neapykantos kalbos veiksmai tiesiogiai ir nėra nukreipti į saugomą socialinę grupę, tačiau vidinės nusikalstama veika atliekančio asmens paskatos yra susijusios būtent su neapykanta saugomai socialinei grupei - dėl nukentėjusiojo ryšio su saugoma socialine grupe nusikalstama veika ir yra atliekama. Tokiu būdu neabejotinai kyla pavojus tiek pačiai saugomai socialinei grupei, tiek visiems su ja kokiais nors ryšiais susijusiems asmenims. Atsižvelgiant į tai, manytina, jog įstatymų leidėjas neapykantos kalbos nusikaltimų sudėtis turėtų papildyti požymiu, kad nukentėjusiuoju gali būti ir asmuo, turintis ryšių/sąsajų su saugoma socialine grupe. Tokia pozicija išplaukia iš DIŽTB pateiktos neapykantos nusikaltimų sampratos bei Europos Tarybos pozicijos¹⁴⁰.

Nukentėjusiojo tariamas priskyrimas saugomai socialinei grupei. BK šio požymio tiesiogiai neįtvirtina, tačiau asmuo gali tapti nukentėjusiuoju dėl to, kad nusikalstamos veikos subjektas neteisingai priskyrė asmenį tam tikrai socialinei grupei, nors realiai nukentėjusysis šiai grupei ir nepriklausė. Pažymime, kad nediskriminavimo principas iš esmės yra skirtas apsaugoti asmenis nuo nelygiaverčio elgesio nepriklausomai nuo to, ar tas nelygiavertis elgesys yra pagrįstas realiais asmens požymiais, ar tie požymiai yra tik tariami¹⁴¹. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad dėl tariamo priskyrimo kyla pavojus asmens teisėms¹⁴², todėl nesvarbu, kad asmuo socialinei grupei realiai nepriklauso.

¹³⁶ MEENAN, H. Age equality after the Employment Directive. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 2003, no. 10, p. 13.

¹³⁷ KITCHING, K. (eds.), išnaša 108, p. 225.

¹³⁸ SCHIEK, D.; WADDINGTON, L.; BELL, M. (eds.), *et. al.*, išnaša 102, p. 169; Case C-303/06, *S. Coleman v Attridge Law, Steve Law* [2008] OJ C 223.

¹³⁹ Pvz.: garsiai nuskambėjęs atvejis, kai smurto ir neapykantos kalbos protrūkio auka tapo pramogų pasaulio atstovo Ruslano Kirilkino močiutė, nes Ruslanas Kirilkinas yra homoseksualios orientacijos (PETKŪNAITĖ, A. Dėl seksualinės Kirilkino orientacijos buvo užpulta jo močiutė [interaktyvus]. *Alfa.lt*, 2010 [žiūrėta 2010 m. lapkričio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.alfa.lt/straipsnis/10313500/?Del.seksualines.Kirilkinos.orientacijos.buvo.uzpulta.jo.mociute=2010-02-04_17-30>).

¹⁴⁰ Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <[https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec\(2010\)5&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec(2010)5&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864)>.

¹⁴¹ SCHIEK, D.; WADDINGTON, L.; BELL, M. (eds.), *et. al.*, išnaša 102, p. 163.

¹⁴² Ieškovės nuotraukos atvaizdavimas homoseksualių santykių temą nagrinėjančiai publikacijai iliustruoti skaitytojams galėjo sukelti asociacijas dėl tiesioginių ieškovės sąsajų su aprašoma tema, dėl jos netradicinės seksualinės orientacijos; jog dėl, teismų teigimu, neigiamos visuomenės nuomonės apie netradicinės seksualinės orientacijos žmones ieškovė

Kaltininko klaidingai suvokta (t.y. tariama) nukentėjusiojo priklausomybė tam tikrais požymiais apibūdinamai žmonių grupei nepašalina baudžiamosios atsakomybės, kadangi kaltininko tikslas ir neteisėto elgesio motyvai paprastai būna susiję ir nukreipti į realiai egzistuojančią tam tikrais rasės, tautybės, etniškumo, religijos išpažinimo ir kitais įstatyme numatytais požymiais apibrėžtą žmonių grupę (tiek visą, tiek atskirus jos narius), tokios grupės ar atskirų jos narių prigimtinių teisių ir laisvių pažeidimą¹⁴³. Aiškinimą, kad asmuo gali tapti neapykantos kalbos nusikaltimų auka dėl savo tariamos priklausomybės socialinei grupei yra pateikęs DIŽTB¹⁴⁴ bei Generalinė prokuratūra¹⁴⁵, tokios pozicijos laikosi ir Europos Taryba¹⁴⁶ bei EŽTT¹⁴⁷. Atsižvelgiant į tai, manome, kad neapykantos kalbos nusikaltimų sudėtys turėtų būti papildytos požymiu, kad asmuo gali tapti neapykantos kalbos nusikaltimų nukentėjusiuoju dėl tariamo priskyrimo socialinei grupei.

Nukentėjusysis, turintis daugiau nei vieną socialinės grupės požymį. Daugialypis požymis pasireiškia tuo, kad asmuo tampa neapykantos kalbos nusikaltimų auka ne dėl vieno požymio, o dėl keleto skirtingų požymių¹⁴⁸. Tai gali pasireikšti skirtingais būdais – kai asmuo tampa auka dėl skirtingų požymių, bet neapykantos kalbos nusikaltimai būtų atliekami dėl kiekvieno požymio atskirai, dėl skirtingų priežasčių¹⁴⁹. Antra – poveikis asmeniui gali būti „maišytas“, tai pasireiškia tuo, kad kiekvienas papildomas požymis didina galimybę asmeniui tapti neapykantos kalbos nusikaltimų auka¹⁵⁰. Trečia, neapykantos kalbos nusikaltimai atliekami, kai asmuo turi daugiau negu vieną požymį, kurie vienas nuo kito yra neatsiejami - neapykantos kalbos nusikaltimai atliekami dėl kelių požymių vienu metu, tik dėl jų viseto egzistavimo¹⁵¹.

galėjo būti vertinama priešaringai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje *J. G. v. uždaroji akcinė bendrovė „Respublikos leidiniai“*, Nr. 3K-3-136/2010).

¹⁴³ Metodinės rekomendacijos dėl nusikalstamų veikų, padarytų rasiniais, nacionalistiniais, ksenofobiniais, homofobiniais ar kitais diskriminacinio pobūdžio motyvais, ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo jam ir atlikimo ypatumų Nr.12.14-40, išnaša 10.

¹⁴⁴ *Hate crimes in the OSCE region – incidents and responses, Annual report for 2007*, išnaša 9.

¹⁴⁵ Metodinės rekomendacijos dėl nusikalstamų veikų, padarytų rasiniais, nacionalistiniais, ksenofobiniais, homofobiniais ar kitais diskriminacinio pobūdžio motyvais, ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo jam ir atlikimo ypatumų Nr.12.14-40, išnaša 10.

¹⁴⁶ Recommendation CM/Rec(2010)5, išnaša 142.

¹⁴⁷ *Timishev v Russia*, išnaša 115.

¹⁴⁸ Europos parlamento nuomonė 2008/0140 CNS dėl pasiūlymo dėl Tarybos direktyvos, kuria įgyvendinamas vienodo požiūrio į asmenis, nepaisant jų religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos, principas [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2010 m. gruodžio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/oeil/resume.jsp?id=5661642&eventId=1066631&backToCaller=NO&language=en>>.

¹⁴⁹ Pvz.: vieną kartą asmuo neapykantos kalbos auka tampa dėl to, kad jis juodaodis, kitą kartą dėl to, kad jis homoseksualios orientacijos ir pan.

¹⁵⁰ Pvz.: neapykantos kalbos protrūkis pasireiškia dėl to, kad asmuo juodaodis, tačiau išaiškėjus, kad jis dar ir netradicinės seksualinės orientacijos, neapykantos kalbos protrūkiai sustiprėja.

¹⁵¹ Pvz. neapykantos kalbos protrūkiai pasireiškia dėl to, kad asmuo yra juodaodis ir homoseksualus, jei asmuo turėtų tik vieną iš pagrindų, nepalankaus poveikio jis nepatirtų.

III.2. Objektyvioji pusė

Neapykantos kalbos nusikaltimus vienija šie rūšiniai objektyviosios pusės požymiai: neapykantos kalbos nusikaltimai padaromi tik veikimu bei ypatingu būdu: peržengiant išraiškos laisvės ribas.

Kaip jau minėjome, neapykantos kalbos nusikaltimai yra padaromi skleidžiant nuomonę, informaciją, idėjas, platinant materialius dalykus ir pan., t.y. aktyviai veikiant. Pats neapykantos kalbos nusikaltimų terminas suponuoja išvadą, kad tai yra tam tikra išraiškos rūšis, o išraiška gali būti skleidžiama tik aktyviais veiksmais – skanduojuant, nešant plakatus, platinant knygas, rašant komentarus, dalyvaujant eitynėse su nacistinės simbolikos raiščiu ant rankos ir pan., t.y. išreiškiant savo netoleranciją ir neapykantą, todėl neveikimu neapykantos kalbos nusikaltimai negali būti padaromi.

Konstitucijos 25 str., įtvirtindamas išraiškos laisvę, nustato ir išraiškos laisvės apribojimus - laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją yra nesuderinama su nusikalstamais veiksmais - tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija. TPPTP 19 str. 3 d. ir EŽTK 10 str. 2 d. įtvirtina, kad naudojimasis išraiškos laisve susijęs su pareigomis ir atsakomybe, todėl naudojimasis gali būti tam tikrais atžvilgiais ribojamas. TPPTP 20 str. 2 d. taip pat numato, kad kiekvienas tautinės, rasinės ar religinės neapykantos kurstymo atvejis, kai yra skatinama diskriminacija, nesantaika ar smurtas, draudžiamas įstatymu. Taigi teisės aktai nustato, kad išraiškos laisvė turi tam tikras ribas, todėl išraiškos laisvės ribų peržengimas kelia išraiškos kriminalizavimo klausimą.

Didžiausia dilema iškyla nustatant, kur visgi yra tos išraiškos laisvės ribos? Pažymime, kad nėra nei vieno nacionalinio ar tarptautinio teisės instrumento, detaliai nurodančio skiriamąją ribą tarp to, kas yra leidžiama išraiška, ir to, kas jau yra draudžiama ir laikoma kriminaliniu aktu. Autorės nuomone, išraiškos laisvės ribomis galėtumėme laikyti objekto, į kurį yra kėsinamasi neapykantos kalbos nusikaltimais, apsaugą, t.y. išraiškos laisvės ribas sudaro kitų asmenų lygiateisiškumo, orumo, teisės į privatų gyvenimą ir kitų fundamentalių vertybių apsauga. Taigi pažeidžiant šias fundamentalias vertybes, yra peržengiamos ir išraiškos laisvės ribos - išraiškos padaroma žala saugomam objektui yra pakankama pateisinti išraiškos apribojimus¹⁵².

Visi neapykantos kalbos nusikaltimai yra padaromi skleidžiant nuomonę, informaciją, įsitikinimus bei kitais išraiškos būdais ir peržengiant teisės aktuose, teismų praktikoje ir visuomenėje nustatytus elgesio standartus, t.y. pažeidžiant fundamentalias saugomas vertybes. Todėl, autorės nuomone, išraiškos laisvės ribų peržengimas galėtų būti laikomas neapykantos kalbos padarymo būdu. Manome, kad neapykantos kalbos nusikaltimų padarymo būdas – išraiškos laisvės ribų peržengimas, yra būtinas neapykantos kalbos veikos požymis, todėl kiekvienoje

¹⁵² MOON, R. *The constitutional protection of freedom of expression*. Canada: University of Toronto Incorporated, 2000, p. 128.

byloje turi būti tiriama, ar nusikalstama veika buvo padaryta tam tikru būdu, t.y. aš išraiškos laisvės ribos buvo peržengtos.

III.3. Subjektas

Neapykantos kalbos nusikaltimus gali atlikti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo. Fiziniam asmeniui baudžiamoji atsakomybė kyla tik tais atvejais, kai jie yra sulaukę 16 metų ir yra pakaltinami ar ribotai pakaltinami (BK 13, 17, 18 str.).

Neapykantos kalbos nusikaltimus gali atlikti įvairūs asmenys: valstybės pareigūnai, politikai, religiniai veikėjai, interneto komentatoriai, žurnalistai ir pan. Paprastai šios kategorijos nusikaltimus atlieka specifiniai asmenys – priklausantys marginalinėms grupuotėms, nacionalistinėms politinėms partijoms ir pan., todėl nusikalstamos veikos subjekto asmenybė gali būti labai svarbi kvalifikuojant veiką kaip neapykantos kalbos nusikaltimą, gali padėti ikiteisminio tyrimo subjektams išsiaiškinti ir atskleisti neapykantos kalbos nusikaltimus ir įrodyti nusikaltimų neapykantos motyvą, pvz.: Vilniaus apygardos teismas, pagrįsdamas veikos diskriminacinį pobūdį, rėmėsi tuo, kad kaltinamosios namuose kratos metu buvo paimtas kompiuteris, kuriame rasti nacistinio turinio vaizdai. Teismas taip pat atsižvelgė ir į faktą, kad 2008 m. kovo 11 d. kaltinamoji aktyviai dalyvavo nesankcionuotose eitynėse, kurių metu, kaip nustatyta Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2009 m. kovo 5 d. nuosprendžiu, buvo skanduojami antisemitiniai ir kiti nacionalinę nesantaiką kurstantys šūkiai. Teismas konstatavo, kad visos šios aplinkybės rodo, kas formavo kaltinamosios pasaulėžiūrą iki įvykio, atskleidžia jos požiūrį į kitos rasės ar tautybės žmones, o kad visa tai turėjo įtakos nuteistosios asmenybei, patvirtino ir jos pačios elgesys nusikaltimo metu¹⁵³. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas Vilniaus apygardos teismo nutartį paliko nepakeistą konstatuodamas, kad analizuodami tokio nuteistosios elgesio motyvus, pirmosios ir apeliacinės instancijos teismams pagrįstai rėmėsi baudžiamojoje byloje esančiais duomenimis, atskleidžiančiais nuteistosios šovinistinio atspalvio nacionalistines pažiūras¹⁵⁴.

Nors ir yra numatyta juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė už neapykantos kalbos nusikaltimus, tačiau 2008, 2009, 2010 m. šalies prokuratūrose nebuvo pradėtas nei vienas ikiteisminis tyrimas, kuriame įtarimas būtų pareikštas juridiniam asmeniui, taip pat nebuvo teismui perduota nei viena baudžiamoji byla, kurioje kaltinamuoju būtų juridinis asmuo, tokių baudžiamųjų bylų ir ikiteisminių tyrimų nebuvo ir ankstesniais metais¹⁵⁵.

¹⁵³ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje *V. I. pagal BK 284 str. 1 d. ir LR 170 str. 1*, Nr. 1A-747/2009.

¹⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje *V. I. pagal BK 284 str. 1 d. ir LR 170 str. 1 d.*, Nr. 2K-91/2010.

¹⁵⁵ Žr. Specialiųjų tyrimų skyriaus 2009, 2010, 2011 metų veiklos ataskaitos, išnašos 1, 3.

III.4. Subjektyvioji pusė

Neapykantos kalbos nusikaltimų subjektyviają pusę apibūdina šie pagrindiniai požymiai - kaltė, tikslas ir motyvas. Taip pat labai svarbus subjektyviosios pusės elementas, kuris išplaukia iš nusikalstamos veikos tikslo ir motyvo, yra tai, kad nusikalstamos veikos subjektas turi suvokti nukentėjusiojo priklausomybę socialinei grupei.

Neapykantos kalbos nusikaltimai gali būti padaromi skirtingais veiksmais, skirtingose vietose, tačiau visiems jiems yra būdingi esminiai subjektyviosios pusės požymiai – tikslinga, kryptinga ir specifinė rasistinė, homofobinė, nacionalistinė ar kita diskriminacinio pobūdžio (bendraja, išplėstine prasme), netolerancija ar neapykanta, stereotipais ar prejudicija grįsta veikos motyvacija¹⁵⁶ ir tikslas¹⁵⁷. Vien tik įžeidžiančių, žeminančių žodžių vartojimas nesudaro neapykantos kalbos nusikaltimo sudėties *per se*, pvz.: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas byloje Nr. 2K-91/2010 išaiškino, kad „vien tik juodaodžio asmens pavadinimas „*negru*“, nesant tikslo kurstyti diskriminavimą dėl jo rasinės priklausomybės, negali būti laikomas kitos rasės žmogaus lygiateisiškumo pažeidimu¹⁵⁸“. Taigi neapykantos kalbos nusikaltimų svarbiausias tikslas yra pažeminti, įžeisti tam tikrą tautinę, rasinę ar kitokią žmonių grupę ar jos nari, t.y. parodyti tikrą ar tariamą tokios grupės žmonių ar konkretaus jos nario pažeidžiamumą, nepilnavertiškumą, ribotumą¹⁵⁹, sukurstyti kitus asmenis diskriminuoti, smurtauti ar fiziškai susidoroti su saugoma socialine grupe, dehumanizuoti socialinę grupę. Motyvas – tai vidinis, prejudicija ir stereotipais grįstas pažeidėjo neigiamas nusistatymas prieš tam tikrą socialinę grupę, neapykanta ir netolerancija tai grupei.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad veikos, įtvirtintos BK 170 str., padaromos tiesiogine konkretizuota tyčia¹⁶⁰, atitinkama kaltės forma turėtų būti atliekama ir veika, įtvirtinta BK 170⁽²⁾ str. Tiesioginė tyčia yra susijusi su nusikalstamos veikos motyvacija ir tikslais – kadangi veika yra paremta prejudicija ir neapykantos motyvacija, ja siekiama diskriminacinių tikslų, logiškai išplaukia išvada, kad veika negali būti atliekama neatsargiai ar netiesiogine tyčia, neapykantos kalbos nusikaltimais yra tiesiogiai siekiama pažeisti nukentėjusiųjų lygias teises ir galimybes.

Praktinių problemų gali kilti kvalifikuojant BK 170 str. 1 d. įtvirtintas alternatyvias veikas, t.y. įsigijimas, siuntimas, gabenimas, laikymas dalykų, kuriuose tyčiojamasi, niekinama, skatinama neapykanta ar kurstoma diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausantį asmenį, turint tikslą platinti,

¹⁵⁶ Metodinės rekomendacijos dėl nusikalstamų veikų, padarytų rasiniais, nacionalistiniais, ksenofobiniais, homofobiniais ar kitais diskriminacinio pobūdžio motyvais, ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo jam ir atlikimo ypatumų Nr.12.14-40, išnaša 10; European commission against Racism and Intolerance General Policy Recommendation No. 1, išnaša 36.

¹⁵⁷Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje *V. I. pagal BK 284 str. 1 d. ir LR 170 str. 1 d.*, Nr. 2K-91/2010.

¹⁵⁸ *Ibid.*

¹⁵⁹ Nusikalstamų veikų asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei ikiteisminio tyrimo apibendrinimas Nr. 12.14-64, išnaša 97.

¹⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje *V. I. pagal BK 284 str. 1 d. ir LR 170 str. 1 d.*, Nr. 2K-91/2010.

arba jų platinimas. Šiose alternatyviose veikose yra tiesiogiai įtvirtintas tikslas – platinti, todėl pagrįstai kyla klausimas, ar asmuo, atlikdamas šią nusikalstamą veiką, privalo turėti ir prejudicinius, neapykantos tikslus bei motyvus, nors tiesiogiai šie sudėties požymiai nėra įtvirtinti. Atsižvelgiant į neapykantos kalbos nusikaltimų sampratą, manome, kad visoms be išimties neapykantos kalbos veikoms yra privalomas prejudicinis, neapykantos tikslas ir motyvas, todėl ir 170 str. 1 d. įtvirtintos veikos pagrindiniai sudėties požymiai turi būti diskriminaciniai motyvai ir tikslai. Manome, kad negalima būtų bausti asmenų už gabenimą, laikymą, siuntimą ir pan. meno, mokslo kūrinių, publicistinių straipsnių, satyrų ir pan., kuriuose pavaizduota galimai diskriminuojanti informacija, bet ta informacija turi tikslą objektyviai pateikti žinias, meniškai pavaizduoti, išnagrinėti, ištirti visuomenines problemas ar pan., t.y. asmeniui turint neutralius motyvus ir tikslus.

Kaip jau minėjome, iš veikos tikslo ir motyvo išplaukia tai, kad subjektas privalomai turi suvokti ar tariamai priskirti nukentėjusįjį tam tikrai socialinei grupei, nes nukentėjusysis pasirenkamas tikslingai, dėl savo grupinės priklausomybės ir šiuo atveju yra visai nesvarbu, ar nukentėjusysis realiai priklauso tai socialinei grupei. Pažymėtina, kad visai nesvarbu yra ir tai, kad nukentėjusysis neatrodė stereotipiškai tai socialinei grupei, nes, kaip išaiškino Vilniaus apygardos teismas byloje Nr. 2A-1020-464/2008: „apelianto teiginiai nežinojus, kokia yra ieškovės tautybė, nes esą jos drabužiai vykusio pokalbio dėl darbo metu nebuvo būdingi romų tautybės žmonėms, teisiškai nepagrįsti. Priklausymą vienai ar kitai tautybei, etninei grupei lemia ne vien dėvimi drabužiai, ir priešingai, tam tikrų drabužių nedėvėjimas nepanaikina asmens priklausymo tam tikrai etninei grupei“. Svarbiausia yra realus nukentėjusiojo grupinės priklausomybės suvokimas, kuris gali būti aiškus iš įvairių bylos aplinkybių – vartojamų žodžių, elgesio, aprangos ir pan.

IV. KONKREČIŲ NEAPYKANTOS KALBOS NUSIKALTIMŲ SUDĖTIES ANALIZĖ

Kadangi konkrečių neapykantos kalbos nusikaltimų, įtvirtintų BK 170 str. ir 170⁽²⁾ str., sudėčių požymiai atitinka anksčiau aptartus neapykantos kalbos nusikaltimų rūšinės sudėties požymius, šiame skyriuje bus aptariami tik individualūs konkrečių nusikaltimų sudėčių požymiai, neaptarti III skyriuje.

IV.1. Kurstymo prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę (BK 170 str.) sudėties požymiai, neaptarti rūšine neapykantos kalbos nusikaltimų sudėtimi

IV.1.1. Dalykas

BK 170 str. 1 d. įtvirtintos nusikalstamos veikos dalykas yra materialaus pasaulio daiktai (plačiaja prasme), kuriuose yra tyčiojamasi, niekinama, skatinama neapykanta, kurstoma

diskriminuoti, kurstoma smurtauti ar fiziškai susidoroti su asmeniu dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų ar tokių asmenų grupe. Dalykai gali būti rašytiniai (pvz.: tekstai, knygos, žurnalai, trumpi pareiškimai, žinutės ir pan.), vaizdiniai (pvz.: nuotraukos, paveikslėliai, piešiniai, plakatai, vaizdo įrašai ir pan.), garsiniai (pvz.: garso įrašai ir pan.) ir kiti dalykai, kuriuose galima įtvirtinti informaciją, reprezentuojančią mintis ir teorijas, turinčias diskriminacinę prigimtį (pvz.: meno kūriniai, plakatai ir pan.)¹⁶¹. Šios nusikalstamos veikos dalyku gali būti ir viešai žinomi simboliai, kurie turi visuomenėje įsitvirtinusių niekinančių reikšmę, pvz.: svastika, ženklas „no pride“¹⁶² (liet. – „jokios garbės“) ir pan.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad naudojant BK 170 str. 1 d. įtvirtintus dalykus, t.y. juos platinant, skleidžiant, skelbiant, jau yra vykdomos BK 170 str. 2 ar 3 d. įtvirtintos veikos – niekinimas, kurstymas diskriminuoti, smurtauti ir pan., todėl tokiu atveju aukščiau nurodytas dalykas jau turėtų būti traktuojamas kaip priemonė, padedanti įvykdyti nusikaltimą.

Dalykų pobūdis – t.y. tyčiojimas, niekinimas, neapykantos skatinimas, kurstymas diskriminuoti, smurtauti ar fiziškai susidoroti, turėtų būti suprantami BK 170 str. 2 ir 3 d. įtvirtintų veikų prasme, todėl šie požymiai bus plačiau aptarti analizuojant BK 170 str. 2 ir 3 d. objektyviosios pusės požymius.

IV.1.2. Objektyvioji pusė

170 str. 1 d. įtvirtinta veika pasireiškia tokiais alternatyviais veiksmais, kaip dalykų, kuriuose tyčiojamosi, niekinama, skatinama neapykanta ar kurstoma diskriminuoti, smurtauti, ar fiziškai susidoroti: a) gaminimas; b) įsigijimas; c) siuntimas; d) gabenimas; e) laikymas, turint tikslą platinti, ar f) platinimas. Aiškinantis, kaip šie veiksmai pasireiškia tikrovėje, manome, kad yra tikslinga remtis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo aiškinimais dėl kitų nusikalstamų veikų, kurių objektyvioji pusė pasireiškia atitinkamais veiksmais.

Gaminimas – tai toks procesas, kurio rezultate yra gaunamas naujas dalykas¹⁶³, turintis diskriminacinį pobūdį. Gamybos būdai gali būti patys įvairiausi, pvz.: plakato nupiešimas, skrajutės sumaketavimas, garso įrašymas, filmuotos medžiagos sumontavimas ir pan., kvalifikavimui tai įtakos ir reikšmės neturi. Manome, kad gaminimas turi būti pripažįstamas baigtu, kai nusikalstamą veiką atliekantis asmuo pagamina dalyką, turintį diskriminacinį pobūdį, t.y. asmuo mano, kad

¹⁶¹ Additional Protocol to the Convention on cybercrime, concerning the criminalisation of acts of a racist and xenophobic nature committed through computer systems Explanatory report [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/reports/html/189.htm>>.

¹⁶² Ženklas „No pride“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.nopride.lt/>>.

¹⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimas *Dėl teismų praktikos nagrinėjant psichotropinių ar narkotinių medžiagų grobimo, neteisėto šių medžiagų ir jų pirmos kategorijos pirmtakų (prekursorių) gaminimo, įgijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, pardavimo ar kitokio platinimo baudžiamąsias bylas (BK 232¹, 232², 232³, 232¹⁰ str.)*, Nr. 37; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senato 2005 m. gruodžio 29 d. nutarimas *Dėl teismų praktikos nusikalstamų veikų finansų sistemai baudžiamosiose bylose (BK 214, 215, 219, 220, 221, 222, 223 straipsniai)*, Nr. 55.

dalykas jau yra pagamintas iki galo ir kad dalykas atitinka jo diskriminacinius tikslus. *Įsigijimas* – tai teisėti ar neteisėti veiksmai, kuriuos atlikęs asmuo įgyja dalykus¹⁶⁴ savo nuosavybėn, t.y. įgyja galimybę tais dalykais laisvai disponuoti. Tokie veiksmai gali būti – civiliniai sandoriai, pvz.: pirkimas, mainai, dovanos gavimas ir pan., taip pat įgyjama gali būti ir neteisėtais veiksmais - pvz.: pasisavinama. Įsigijimas yra baigtas nuo galimybės laisvai disponuoti dalyku įgijimo momento, t.y. kai nusikalstamą veiką atliekantis asmuo įsitikinęs, kad nėra kliūčių jam laisvai disponuoti įsigytu dalyku. *Siuntimas* – tai dalyko perdavimas siuntėjui – pašto, kurjerių tarnyboms, išsiuntimas telefono ryšiu, internetu ir pan.¹⁶⁵ Veika yra baigta nuo dalyko išsiuntimo momento – t.y. dalyko perdavimo paštui, išsiuntimo elektroniniu paštu, žinutės išsiuntimo momento ir pan. Manome, kad nėra būtina, kad dalyko gavėjas dalyką iš tikrųjų gautų, nes svarbiausia veikoje yra veiką padariusio asmens tyčia, t.y. asmuo turi būti įsitikinęs, kad padarė visus nuo jo priklausančius veiksmus, kad dalykas būtų išsiųstas ir kad dalyko siuntimo sustabdyti yra nebeįmanoma. *Gabenimas* – turėtų būti suvokiamas, kaip paties subjekto aktyvūs veiksmai pakeičiant dalyko buvimo, laikymo vietą, perkeltiant dalykus didesniais atstumais. Dalykai gali būti gabenami vežant juos transporto priemonėmis, nešant lagamine, kišenėse, krepšyje ir pan. Gabenimu taip pat turėtų būti laikomas dalyko nešiojimas su savimi¹⁶⁶. Atribojant nuo dalyko laikymo, reiktų pažymėti, kad gabenimas yra nešiojimas su savimi siekiant pakeisti dalyko buvimo vietą, o laikymas tokio siekio neturi. Gabenimas yra baigtas nuo to momento, kai dalykas paimamas iš pradinės jo buvimo vietos ir pradamas perkelti į kitą vietą, t.y. nėra būtina, kad dalykas pasiektų galutinį tašką. Siuntimas nuo gabenimo skiriasi tuo, kad siuntimo procese pats subjektas tiesiogiai nedalyvauja, jis tiesiog perduoda dalyką, kad jis būtų išsiųstas. *Laikymas* – tai aukščiau minėto dalyko turėjimas savo žinioje nepriklausomai nuo turėjimo trukmės ir buvimo vietos (su savimi, namuose, slėptuvėje, saugykloje ar kitose vietose) ir galimybė tuo dalyku disponuoti. Paprastai laikomi yra tie dalykai, kurie buvo pagaminti ar įsigyti. Kai kuriais atvejais dalykus gali laikyti ir asmenys, kurie jų negamino ar neįgijo (pvz.: esant grupei iš anksto susitarusių asmenų)¹⁶⁷. Laikymas yra trunkamoji nusikalstama veika, išsitiesianti laike, todėl nusikalstama veika jau yra baigta nuo buvimo kaltininko žinioje nutraukimo – paprastai nuo dalykų aptikimo ir konfiskavimo momento. *Platinimas* – tai aktyvus dalyko skleidimas¹⁶⁸, dalyko atlygintinis ar neatlygintinis perdavimas kitiems asmenims. Tai gali būti atliekama parduodant, mainant, dovanojant, apmokant skolą, atlyginant už darbą ar kitas paslaugas¹⁶⁹. Platinimas yra baigtas, kai nusikalstamą veiką atliekantis asmuo perduoda bet kurio kito asmens žiniai nusikalstamos veikos dalyką.

¹⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senato nutarimas Nr. 37, išnaša 165; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senato nutarimas Nr. 55, išnaša 165.

¹⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senato nutarimas Nr. 37 išnaša 165.

¹⁶⁶ *Ibid.*

¹⁶⁷ *Ibid.*, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senato nutarimas Nr. 55, išnaša 165.

¹⁶⁸ Additional Protocol to the Convention on cybercrime, Explanatory report, išnaša 163, para 28

¹⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senato nutarimas Nr. 37, išnaša 165.

BK 170 str. 1 d. alternatyvi veika „platinimas“ yra išskirta netikslingai, nes, autorės nuomone, platinimas sutapta su BK 170 str. 2 ir 3 d. įtvirtintomis veikomis. Kaip jau aptarėme, visi neapykantos kalbos nusikaltimai turi neapykantos tikslą ir motyvą, todėl ir platinimas turi būti padaromas turint neapykantos motyvus ir tikslus¹⁷⁰. Atsižvelgiant į tai, kyla problemos, pagal kurią BK 170 str. dalį reikėtų kvalifikuoti, pavyzdžiui, tokio pobūdžio veiką - asmuo platina kurstančias antisemitizmą knygas žydų bendruomenės namuose, žydų mokykloje, sinagogoje ir pan.? Arba, pavyzdžiui, internetinis komentaras – jei internetinis komentaras yra kurstančio diskriminuoti pobūdžio, kaip reikėtų kvalifikuoti veiką – kurstančio diskriminaciją dalyko platinimas ar kurstymas diskriminuoti? Atitinkamai, pavyzdžiui, ir dienraštis, turintis kurstantį diskriminuoti turinį¹⁷¹, televizijos laida¹⁷²? Akivaizdu, kad šiomis veikomis yra skleidžiami dalykai, turintys diskriminacinį, kurstantį pobūdį, t.y. platinami BK 170 str. 1 d. prasme, tačiau tuo pačiu metu padaromas ir kurstymas diskriminuoti prieš tam tikrai socialinei grupei priklausančią asmenį ar asmenų grupę BK 170 str. 2 d. prasme (jei dalykai turi kurstymo smurtauti ar fizinio susidorojimo požymių – BK 170 str. 3 d. prasme). Atsižvelgiant į tai, manome, kad BK 170 str. 1 d. numatyta alternatyvi veika – platinimas dalykų, kuriuose tyčiojamasi, niekinama, skatinama neapykanta ar kurstoma diskriminuoti, smurtauti ar fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu - turėtų būti išbraukta, nes ji yra atspindėta BK 170 str. 2 ir 3 d.: tyčiojimas, niekinimas, neapykantos skatinimas, kurstymas diskriminuoti, smurtauti ar fiziškai susidoroti gali būti atliekami paties įvairiausio pobūdžio veiksmais, tarp kurių ir dalykų, kuriuose tyčiojamasi, niekinama, skatinama neapykanta ar kurstoma diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausančią asmenį, platinimu.

Kitos šioje straipsnio dalyje įtvirtintos alternatyvios veikos – gaminimas, įsigijimas, siuntimas, gabenimas ar laikymas turint tikslą platinti - galėtų būti laikomos rengimusi atlikti BK 170 str. 2 ar 3 d. įtvirtintas veikas. Tokia išvada išplaukia iš BK 170 str. 1 d. įtvirtinto tikslo platinti diskriminacinio pobūdžio dalykus – t.y. tikslo, kad tie dalykai būtų paskleisti, ir taip būtų tyčiojamasi, niekinama, skatinama neapykanta ar kurstoma diskriminuoti, smurtauti ar fiziškai susidoroti, kas suponuoja išvadą, kad yra rengiamasi padaryti BK 170 str. 2 ir 3 d. įtvirtintas veikas. Atsižvelgiant į tai, atlikus BK 170 str. 2 d. ar 3 dalyje įtvirtintas veikas, BK 170 str. 1 d. nurodyti alternatyvūs veiksmai turėtų būti apimami BK 170 straipsnio 2 ar 3 dalies ir atskirai pažeidėjui neinkriminuojami, pvz.: jei asmuo pagamina internetinę svetainę, kurioje kurstoma homofobija ir ją

¹⁷⁰ Žr. pvz.: *Balsytė-Lideikienė v. Lithuania*, §80, no. 72596/01, 4 November 2008, kurioje teismas konstatavo, kad pareiškėjos teiginiai gali būti priskirti „ekstremalaus nacionalizmo ideologijai“. D. Balsytė-Lideikienė kreipėsi į EŽTT dėl to, kad jai buvo pritaikyta administracinė atsakomybė už leidinį „2000 lietuvių kalendorius“, kuriame buvo kitų valstybių teritorijoms priklausančios žemės buvo pavaizduotos kaip Lietuvos teritorijos, laikinai okupuotos kitų valstybių, ir pan. Lietuva dėl šių kalendorių susilaukė notų iš kaimyninių valstybių.

¹⁷¹ Žr. *The Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza, Hassan Ngeze*, išnaša 40.

¹⁷² *Jersild v. Denmark*, 23 September 1994, Series A no. 298.

viešai paskelbia internete, asmens veika turėtų būti kvalifikuojama tik pagal BK 170 str. 2 d.¹⁷³, nes BK 170 str. 2 d. kaip baigtinė veika apima visus iki jos atliktus parengiamuosius veiksmus.

170 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nusikalstama veika pasireiškia tokiais alternatyviais veiksmais kaip: a) tyčiojimas, b) niekinimas, c) neapykantos skatinimas ar d) kurstymas diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausantį asmenį dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų.

Visi šioje dalyje įtvirtinti alternatyvūs veiksmai yra vertinamieji, nes nėra aiškių ir vienodų kriterijų, leidžiančių nubrėžti ribą, kokie būtent veiksmai turėtų būti laikomi pasityčiojančiais, niekinančiais, skatinančiais neapykantą ar kurstančiais diskriminuoti. Todėl šie veiksmai įvertinus visas aplinkybes, atsižvelgus į nusikalstamos veikos kontekstą, padarymo būdą, veiką padariusio asmens veiksmus prieš ir po nusikalstamos veikos, galimą priklausomybę marginalinei grupei ir pan., turėtų būti kiekvieną kartą atskleidžiami konkrečioje byloje Atsižvelgiant į tai, vertinant šių veikų egzistavimą konkrečioje byloje, yra tikslinga jau ikiteisminio tyrimo metu įtraukti ir specialias institucijas, kurios vertintų išraiškos pobūdį - Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos, Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos specialistus, lingvistus, kalbininkus ir pan.

Aiškinantis, kas galėtų būti laikoma tyčiojimusi, niekinimu, tikslinga yra pasiremti Lietuvių kalbos žodyno¹⁷⁴ pateiktomis sąvokomis: *tyčiojimas* - apibrėžiamas kaip išjuokimas, o *niekinimas* – kaip panieka, nevertinimas, negerbimas, menkinimas, dar viena iš galimų reikšmių – šmeižimas ar žeminimas.

Tyčiojantis ir niekinant pažeidėjas naudoja kalbą ar simbolius, kurie objektyviai ar priklausomai nuo aukų ar visuomenės interpretacijos rodo diskriminacinį priešišumą¹⁷⁵, pvz.: „*nigeris*“¹⁷⁶, „*pedikas*“, „*pederastas*“¹⁷⁷, „*vištgaidis*“¹⁷⁸, „*čturka*“¹⁷⁹ ir pan.; taip pat tokius simbolius, kaip, pvz.: svastika¹⁸⁰, taip pat ir kūjis su pjautuvu¹⁸¹, neseniai atsiradęs „*no pride*“ ženklas, „*KKK*“¹⁸² užrašas.

¹⁷³ Žr. Vilniaus m. 1-os apylinkės teismo 2009 m. gruodžio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje *E.G. pagal BK 169 ir 170 str.*, Nr. 1-1327-88/2009; Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje *E.G. pagal BK 169 str. ir 170 str. 1 d.*, Nr. 1A-326-2010.

¹⁷⁴ *Didysis lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Lietuvos aidas, 2002.

¹⁷⁵ BAMFORTH, N.; MALIK, M.; ir O'CONNOR, C., išnaša 74, p. 497.

¹⁷⁶ Tamsios odos spalvos asmens apibūdinimas „*nigger*“ yra kalbinė svetimybė – anglicizmas, kuris angliškai kalbančiose tautose turi neigiamą, žeminančią, niekinančią reikšmę. Todėl teismai pagrįstai pripažino, jog V. I. viešai, be konkrečios priežasties (nesant tarp nukentėjusios ir nuteistosios jokių asmeninių santykių) apibūdinama šia įžeidžiančia fraze nukentėjusiąją, siekė paniekinti ir pasityčioti iš jos, kaip kitai rasei priklausančio individo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje *V. I. pagal BK 284 str. 1 d. ir LR 170 str. 1 d.*, Nr. 2K-91/2010).

¹⁷⁷ Vilniaus m. 1-os apylinkės teismo 2009 m. gruodžio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje *E.G. pagal BK 169 ir 170 str.*, Nr. 1-1327-88/2009.

¹⁷⁸ Past.: kai kalbama apie homoseksualios orientacijos asmenis.

¹⁷⁹ Panevėžio apygardos teismas išaiškino, kad „*čturka*“ yra žargoninis žodis, kuris atlieka identifikacinę, atpažinimo funkciją ir kurio reikšmių niuansai priklauso nuo konteksto. Šiuo atveju nuteistojo pyktis nukentėjusiojo M. M. atžvilgiu, šio kita tautybė bei ją atspindinti išvaizda, bei šių aplinkybių kontekste apelianto nukentėjusiajam per kelis kartus skirtingose situacijose pakartotinai išsakyti žodžiai „*čturka*“, taip pat teiginiai „*kitataučiai čia nereikalingi*“, „*tokius kaip jis reikia tremti iš Lietuvos*“, leidžia konstatuoti nuteistojo veiksniuose tyčios paniekinti nukentėjusįjį M. M. dėl pastarojo tautybės buvimą (Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje *V. V. pagal BK 170 str. 1 d.*, Nr. 1A-407-337/2009).

¹⁸⁰ Past.: nacių simbolis.

Manome, kad šiuo metu pasityčiojantį, niekinantį pobūdį turinčiu ženklų jau būtų galima laikyti ir Vieningojo lietuvių nacionaldarbinių sąjūdžio simboliu¹⁸³ vien dėl nacionalistinio šios organizacijos pobūdžio. Tyčiojimąsi, niekinimą taip pat gali išreikšti ir tam tikra simbolinė apranga, kurią pažeidėjas vilki nusikalstamos veikos metu, pvz.: tradicinis baltos spalvos Kukluksklano (angl. - *Kuk Klux Klan*) gobtuvas ir apsiaustas¹⁸⁴, nacistinės Vokietijos armijos SS uniforma¹⁸⁵ ir pan.

Aiškių diskriminacinių simbolių ar kalbos naudojimas bus aiškiausias įrodymas, kad yra prejudicinis, stereotipais ir neapykanta grįstas priešiškus¹⁸⁶. Jei yra naudojami subjektyvūs standartai, t.y. kalba ar simboliai nėra akivaizdūs arba pažeidėjas nesupranta kalbos ar simbolių prasmės, prokurorai turi įrodyti, kad pažeidėjas siekė tikslo ar žinojo kalbos ar simbolių naudojimo prasmę¹⁸⁷. Reikia turėti omenyje, kad tyčiojimas ir niekinimas nebūtinai turi būti akivaizdus, tai gali būti suprantama iš konteksto, turi būti analizuojama, kokias sąsajas išraiška sukelia aplinkiniams, nukentėjusiems asmenims, pvz.: 170 str. 2 d. įtvirtintos niekinimo ir tyčiojimosi veikos pavyzdys galėtų būti atvejis, kai Europos futbolo čempionato atrankos rungtynėse tarp Lietuvos ir Prancūzijos Kauno S. Dariaus ir S. Girėno stadiono tribūnose buvo išvyniota vėliava, kurioje ant mėlynai, baltai ir raudonai¹⁸⁸ nuspalvinto Afrikos žemyno¹⁸⁹ buvo užrašyta: „*Welcome to the Europe*“ (liet. - *Sveiki atvykę į Europą*)¹⁹⁰.

Neapykantos skatinimą – apibrėžtumėme kaip noro, palinkimo diskriminuoti sužadimą, palaikymą, stimuliavimą¹⁹¹, neapykantos raginimą ar rėmimą¹⁹². Tam tikra prasme ši sąvoka yra artima kurstymo diskriminuoti sąvokai. Pasak E. Bieliūno, kurstymas BK 170 str. prasme turėtų būti suvokiamas, kaip apibrėžta BK 24 str. 5 d.¹⁹³, todėl skatinimu turėtų būti laikomi visi veiksmai, kurie tiesiogiai nelenkia asmens daryti nusikalstamos veikos – diskriminuoti, neapkęsti. *Neapykanta* turėtų būti suprantama kaip intensyvus nemėgimas ar priešiškus¹⁹⁴. Neapykantos skatinimu

¹⁸¹ Past.: komunistų simbolis.

¹⁸² Past.: JAV rasistinės organizacijos – *Kukluksklano* – trumpinys.

¹⁸³ Vieningojo lietuvių nacionaldarbinių sąjūdžio internetinė svetainė [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://vlnds.lt/>>.

¹⁸⁴ Fotografui pavyko užfiksuoti Kukluksklano ritualus [interaktyvus]. 15min.lt, 2009 [žiūrėta 2011 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/fotografui-pavyko-uzfiksuoti-kukluksklano-ritualus-57-29853>>.

¹⁸⁵ Hans Heinrich Lammers fotografija [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/29/Bundesarchiv_Bild_146-2008-0276%2C_Hans_Heinrich_Lammers.jpg>.

¹⁸⁶ BAMFORTH, N.; MALIK, M.; ir O'CONNOR, C., išnaša 74, p. 497.

¹⁸⁷ *Ibid.*

¹⁸⁸ Past.: Prancūzijos vėliavos spalvos

¹⁸⁹ Past.: Prancūzijos futbolo rinktinę daugiausia sudarė tamsaus gymio futbolininkai

¹⁹⁰ Už rasistinių išpuolių - 31 tūkstančio litų bauda Lietuvos futbolo federacijai [interaktyvus]. Lrytas.lt, 2007 [žiūrėta 2011 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/-11813045981179262590-u%C5%BE-rasistin%C4%AF-i%C5%A1puol%C4%AF-31-t%C5%ABkstan%C4%8Dio-lit%C5%B3-bauda-lietuvos-futbolo-federacijai.htm>>.

¹⁹¹ ŠVEDAS, G., ABRAMAVIČIUS, A., BIELIŪNAS, E., *et. al.*, išnaša 193, p. 248.

¹⁹² Additional Protocol to the Convention on cybercrime, Explanatory report, išnaša 163, para 14.

¹⁹³ ŠVEDAS, G., ABRAMAVIČIUS, A., BIELIŪNAS, E., *et. al.*, išnaša 193, p. 248.

¹⁹⁴ Additional Protocol to the Convention on cybercrime, Explanatory report, išnaša 163, para 15.

galėtų būti pripažįstami tokie veiksmai, kurie paskleidžia dezinformaciją apie tam tikros socialinės kategorijos asmenis, parodo jų išimtinai blogas, nepriimtinas savybes, kas skatintų priešišumą prieš tą socialinę grupę¹⁹⁵.

Kaip jau minėjome, Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkai *kurstymą* diskriminuoti aiškina pagal BK 24 str. 5 d., kurioje apibrėžiama viena iš bendrininkų rūšių – kurstytojas. Pagal BK 24 str. 5 d., kurstytojas yra asmuo, palenkęs kitą asmenį daryti nusikalstamą veiką. Atsižvelgiant į tai, kurstymu reikėtų laikyti aktyvų lenkimą diskriminuoti asmenį ar asmenų grupę, primygtinį skatinimą neapkęsti, diskriminuoti¹⁹⁶. Kurstymą „*diskriminuoti*“ reikėtų aiškinti, kaip kurstymą daryti skirtumus tarp asmenų, juos išskirti, apriboti galimybes ar teikti pirmenybes politiniame, ekonominiame, socialiniame, kultūriniame ar bet kokiame kitame gyvenime neturint jokio objektyvaus ar pagrįsto pateisinimo, arba jei pateisinimas nėra pagrįstas teisėtu tikslu, arba siekiant teisėto tikslo nėra laikomasi proporcingumo reikalavimo¹⁹⁷. Pvz., E.G. baudžiamojoje byloje pagal BK 169 str. ir 170 str.¹⁹⁸ E.G. vienas iš kaltinimų buvo pareikštas dėl to, kad E.G. užregistravo internetinį tinklą pavadinimu <http://antipederastizacija.lietuvoje.info> ir šio internetinio tinklapio puslapyje patalpino kurstančio pobūdžio pareiškimą, kuriuo viešai ragino 2007-05-25 neleisti homoseksualiems asmenims surengti viešo renginio, t.y. tokiais savo veiksmais siekė žmonių grupei dėl jų seksualinės orientacijos suvaržyti jų teises ir laisves.

E.Bieliūno nuomone, kurstymas diskriminuoti gali pasireikšti specialiai, šališkai, neobjektyviai parinktomis ir išdėstytomis žiniomis, nuomonėmis, faktais, išvadomis, vertinimais ir pan., išreiškiančiais kraštutinai neigiamą, niekinantį, žeminantį veikiančio asmens nusistatymą prieš tam tikras įstatymo apibrėžtas žmonių grupes ar joms priklausančius asmenis¹⁹⁹. Vieši pareiškimai skiriami tam, kad adresatas (neapibrėžtas žmonių ratas) būtų atitinkamai nuteikiamas ir skatinamas perimti tokį neigiamą nusistatymą bei pradėti riboti socialinės grupės teises. Vieši pareiškimai gali būti daromi žodžiu (pvz.: viešos paskaitos, diskusijos, dalyvavimas konferencijoje), raštu (pvz.: lapelių, plakatų platinimas, laiškų, interneto žinučių siuntimas ir pan.), per masines informavimo

¹⁹⁵ Pvz. žr. „Jaunoji Lietuva“ agitacinius plakatus: romų tautybės asmenys vaizduojami su švirkštais ir narkotikais, homoseksualūs asmenys kaip iškrypėliai (ČEKUTIS, R. Patriotai Vilniuje balsuoja už partiją „Jaunoji Lietuva“ Nr. 12 [interaktyvus]. Patriotai.lt, 2010 [žiūrėta 2011 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <www.patriotai.lt/straipsnis/2011-02-04/patriotai-vilniuje-balsuoja-uz-partija-jaunoji-lietuva-nr-12>).

¹⁹⁶ Additional Protocol to the Convention on cybercrime, Explanatory report, išnaša 163, para 14.

¹⁹⁷ Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, išnaša 49; 1966 m. Jungtinių tautų organizacijos Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo, išnaša 118; *Belgian Linguistic case*, 23 July 1968, §10, Series A no. 6; *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom*, 28 May 1985, §62, Series A no. 94.

¹⁹⁸ Vilniaus m. 1-os apylinkės teismo 2009 m. gruodžio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje *E.G. pagal BK 169 ir 170 str.*, Nr. 1-1327-88/2009; Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje *E.G. pagal BK 169 str. ir 170 str. 1 d.*, Nr. 1A-326-2010.

¹⁹⁹ ŠVEDAS, G., ABRAMAVIČIUS, A., BIELIŪNAS, E., *et. al.*, išnaša 193, p. 248.

priemonės ir pan. Kurstymas gali pasireikšti ir kaip bendro pobūdžio idėjos, išsakomi teiginiai ar pažiūros²⁰⁰.

Nors BK 170 str. 2 d. pagrindu kaltinami asmenys ginasi teigdami, kad BK 170 str. 2 d. prieštarauja Konstitucijai ta apimtimi, kad papildomai kriminalizuoja tokias veikas kaip tyčiojimas, niekinimas ir neapykantos skatinimas, nes Konstitucijos 25 str. įtvirtinamas neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymo draudimas²⁰¹, tačiau EŽTT sprendimuose pabrėžiama, kad yra svarbu aukščiausiu lygmeniu kovoti prieš visų formų diskriminaciją. EŽTT nuomone, neapykantos kurstymas nebūtinai reikalauja raginimo daryti tam tikrą smurtinę ar kitokią nusikalstamą veiką. Kėsinimosi į asmenis, padaryto įžeidžiant, išjuokiant ar šmeižiant tam tikras gyventojų dalis ir grupes, pakanka, kad valstybės institucijos suteiktų prioritetą kovai su rasistiniais pasisakymais prieš neatsakingą saviraiškos laisvę, kuri pažeidžia gyventojų dalių ar grupių orumą ar net saugumą²⁰².

170 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nusikalstama veika pasireiškia tokiais alternatyviais veiksmais kaip: a) kurstymas smurtauti, b) kurstymas fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, c) tokių veiklų finansavimas ar kitoks materialinis rėmimas.

Terminą „*smurtas*“ reikėtų suprasti kaip neteisėtą jėgos naudojimą²⁰³, o *fizinį susidorojimą* – fizinį asmens sunaikinimą, gyvybės atėmimą. Atsižvelgiant į tai, kurstymas *smurtauti* ar *fiziškai susidoroti* turėtų būti suprantamas kaip lenkimas žmones mušti, kankinti, žaloti, žudyti ir pan. Ši požymį gali sudaryti ir kurstymas apriboti žmogaus judėjimo laisvę (pvz.: prievarta neleisti išlipti ar įlipti į transporto priemonę), juos pažeminti jėga išrengiant, išteplojant rūbus ar kūną ir pan.²⁰⁴

Finansavimas ar kitoks materialus rėmimas – piniginės išmokos būsimos, daromo ar padaryto smurtavimo ar fizinio susidorojimo kaltininkams, transporto priemonių ar kitokios technikos, patalpų suteikimas²⁰⁵. Tokia materialinė parama gali būti vienas iš kurstymo smurtauti ar fiziškai susidoroti būdų – pinigais ar kitokia materialia parama asmenys yra palenkiami atlikti smurto ar fizinio susidorojimo veikas. Ši veika taip pat gali būti ir ne kurstančio pobūdžio – finansavimas ar kitoks materialus rėmimas gali būti suteikiamas nesiekiant palenkinti atlikti tokią veiką, o remiant jau vykdomas smurto ir fizinio susidorojimo veikas. Atsižvelgiant į tai, manome, kad ši BK 170 str. 3 d. įtvirtinta veika neatitinka neapykantos kalbos nusikaltimų požymių, nes pasireiškia visai kitokiu būdu, t.y. ne peržengiant išraiškos laisvės ribas. Autorės nuomone, ši veika turėtų būti išskirta į

²⁰⁰ Nusikalstamų veikų asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei ikiteisminio tyrimo apibendrinimas Nr. 12.14-64, išnaša 97.

²⁰¹ Nuteistojo apeliacinis skundas byloje: Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje *E.G. pagal BK 169 str. ir 170 str. 1 d.*, Nr. 1A-326- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje *V. I. pagal BK 284 str. 1 d. ir LR 170 str. 1 d.*, Nr. 2K-91/2010.

²⁰² *Féret v. Belgium*, no. 15615/07, § 72-73, ECHR 2009.

²⁰³ Additional Protocol to the Convention on cybercrime, išnaša 163, para 15.

²⁰⁴ ŠVEDAS, G., ABRAMAVIČIUS, A., BIELIŪNAS, E., *et. al.*, išnaša 193, p. 249.

²⁰⁵ *Ibid.*

atskirą straipsnį - dėl šios veikos BK 170 str. tampa logiškai nenuoseklus, nes visas straipsnis iš esmės yra sukoncentruotas į veikas, kurios atliekamos skleidžiant nuomonę, informaciją, idėjas ar kitais išraiškos būdais. Manome, kad tikslingiau šią veiką būtų priskirti BK 170⁽¹⁾ str. įtvirtintoms veikoms - grupių ir organizacijų, turinčių tikslą diskriminuoti žmonių grupę arba kurstyti prieš ją, kūrimas ir veikla.

BK 170 str. įtvirtintos nusikalstamos veikos yra formaliosios, nes jos yra pavojingos pačios savaime. BK 170 str. 2 ir 3 d. įtvirtintos veikos yra laikomos baigtomis nuo pasityčiojimo, niekinimo, neapykantos skatinimo, kurstymo diskriminuoti, kurstymo smurtauti ar fiziškai susidoroti, tokių veiksmų materialaus rėmimo atlikimo momento, pvz.: nuo niekinančio komentaro paskelbimo internete, skatinančio neapykantą plakato iškėlimo futbolo rungtynėse, pasityčiojančių žodžių nukentėjusiajam ištarimo, t.y. nėra būtini padariniai, kad nukentėjęs asmuo ar asmenų grupė pasijustų pažeminti ar kad būtų sukurstytas diskriminuoti nors vienas asmuo.

BK 170 str. 2 ir 3 d. įtvirtintos veikos turi būti padaromos atitinkamu būdu – viešai. Viešumo požymis inkriminuojamas tais atvejais, kai veika padaroma tokioje erdvėje, kur apie veiką sužino nors vienas asmuo – pvz.: masiniuose susibūrimuose²⁰⁶, internete²⁰⁷, pakabinant plakatus mieste, ar atliekant veiką prieš asmenį, kai veiką matė liudytojai²⁰⁸ ir pan. Neviešas kurstymas, esant tam tikriems požymiams, gali būti kvalifikuojamas kaip rengimasis padaryti sunkų ar labai sunkų nusikaltimą arba organizacinė veikla, kuria siekiama, kad būtų padarytas konkretus nusikaltimas²⁰⁹. Viešumo sąlyga turi būti laikoma išpildyta ir tais atvejais, jei draudžiami neapykantos kalbos veiksmai būtų padaryti per neonacių organizacijos susitikimus ar diskutuojant internete²¹⁰, t.y. nepaisant fakto, kad viešumoje visi aplinkiniai yra pritariantys BK 170 str. įtvirtintai veikai ir tokių pačių pažiūrų.

BK 170 str. įtvirtintos nusikalstamos veikos gali būti padaromos įvairiose vietose. Dažniausiai BK 170 straipsnio 2 ir 3 dalyse kriminalizuotos veikos atliekamos internetinėje erdvėje – specialiai tam įkurtose interneto tinklapiuose ar informaciniuose portaluose (internetiniai komentarai), panaudojant visuomenės informavimo priemonę (dienraštį, televiziją), demonstruojant užrašus, skanduojant šūkius viešojoje vietoje (futbolo stadione futbolo rungtynių metu, masinių eitynių metu) ir pan.

²⁰⁶ Pvz. tradicinės Kovo 11 d. eitynės Vilniuje.

²⁰⁷ Privatūs pokalbiai ir susirašinėjimai nepatenka į viešumo požymį.

²⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojame byloje *V. I. pagal BK 284 str. 1 d. ir LR 170 str. 1 d.*, Nr. 2K-91/2010.

²⁰⁹ ŠVEDAS, G., ABRAMAVIČIUS, A., BIELIŪNAS, E., *et. al. Lietuvos*, išnaša 193, p. 249.

²¹⁰ European commission against Racism and Intolerance General Policy Recommendation No 7 on National Legislation to Combat Racism and Racial Discrimination [interaktyvus]. 2002 [žiūrėta 2010 m. spalio 15 d.]. Prieiga per internetą: < http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n7/ecri03-8%20recommendation%20nr%207.pdf>, para 38.

Nors pasekmės nėra privalomas šios nusikalstamos veikos elementas, tačiau labai dažnai BK 170 str. įtvirtintą veiką galima atpažinti iš sukeltų pasekmių²¹¹, nes kurstymas smurtauti ir fiziškai susidoroti moderniais laikais, kai diskriminacinio pobūdžio informaciją galima skleisti greitai ir dideliu mastu, gali lemti tokias nusikalstamas veikas kaip genocidas²¹². Kurstymas yra genocido skiriamasis požymis ir gali netgi būti laikoma genocido būtina sąlyga²¹³ - kiekvienas dabartinio genocido atvejis buvo atliktas po propagandos kampanijos, paskleistos nedidelio būrelio politinių lyderių per masinės informacijos priemones²¹⁴.

BK 170 str. 2 ir 3 d. įtvirtintos veikos nebūtinai turi tiesiogiai kurstyti diskriminaciją, smurtą ar fizinį susidorojimą. Kai kalba yra neapibrėžta, dviprasmiška, teismas turi atskleisti, kaip kiti asmenys suprato išraišką ir ar pažeidėjas galėjo numatyti, kaip asmenys, kurie girdėjo, matė, skaitė ir pan. neapykantos kalbą, reaguos²¹⁵.

Manome, kad BK 170 str. struktūra yra nenuosekli ir neįprasta BK kontekste²¹⁶: 1 d. ir 2 d. įtvirtina savarankiškas sudėtis, o 3 d. yra kvalifikuota 2 d. atžvilgiu. Tiek BK 170 str. 2 d., tiek BK 170 str. 3 d. yra įtvirtinta veika – kurstymas, tačiau straipsnio dalyse skiriasi tik kurstymo pavojingumas, t.y. 2 d. kurstoma diskriminuoti, o 3 d. – kurstoma smurtauti ar fiziškai susidoroti. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad 3 d. turi požymius, didinančius nusikaltimo pavojingumą ir išreiškia įstatymų leidėjo numatytą tipinį atsakomybės dydžio laipsniavimą²¹⁷, todėl 3 d. turėtų būti laikoma kvalifikuota 2 d. atžvilgiu. 1 d., kaip jau minėjome, apima parengiamuosius veiksmus, todėl manome, kad tai atskira, savarankiška veika.

IV.1.3. Subjektyvioji pusė

BK 170 str. 1 d. įtvirtintos alternatyvios veikos a) gaminimas; b) įsigijimas; c) siuntimas; d) gabenimas; e) laikymas turi būti atliekamos turint specialų tikslą – platinti. Manome, kad tikslą gali

²¹¹ Pvz. Balsytės-Lideikienės byloje Lietuva susilaukė notų iš Rusijos dėl kalendorių, kuriuose Rusijos teritorijos dalis pažymėta kaip laikinai okupuota Lietuvos teritorija (*Balsytė-Lideikienė v. Lithuania*, išnaša 172).

²¹² Pvz. žr. *The Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza, Hassan Ngeze* byla, išnaša 40. 1991 m. lapkritį vietiniame laikraštyje pasirodė didelės mačetės piešinys, prie kurio užrašytas klausimas: „Kokius ginklus naudosome įveikiant *Inyenzi* kartą ir visiems laikams?“. *Inyenzi* reiškia tarakoną ir šis žodis buvo sukurtas 1960 metais Ruandą valdančių Hutų apibūdinti Ruandos sukilėlių etninę mažumą, Tutsius. 1990 metais šis terminas jau buvo vartojamas apibūdinti bet kurį Tutsį. 1994 m. prasidėjo Ruandos genocidas, per tris mėnesius buvo nužudyti 500.000 Tutsių ir nuosaičių pažiūrų Hutų, genocidą atliko kariuomenė, prezidento sargyba ir valdančiosios partijos jaunuolių policija.

²¹³ BENESCH, S. *Inciting Genocide, Pleading Free Speech (media in Rwanda)*. *World Policy Journal*, 2004, Vol. XXI, no. 2, p. 62-69.

²¹⁴ TIMMERMANN, W. *Incitement, instigation, hate speech and war propaganda in international law*. Thesis L.L.M in international humanitarian law [interaktyvus]. CUDIH – Centre Universitaire de Droit International Humanitaire [žiūrėta 2011 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: < http://www.adh-geneve.ch/docs/memoires/memoire_timmermann.pdf>. Pvz. žr.: *The Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza, Hassan Ngeze*, išnaša 40, *The Prosecutor of the Tribunal against Jean Paul Akayesu*, No. ICTR-96-4-I (1998); *Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal (Streicher)*, išnaša 89.

²¹⁵ *The Prosecutor of the Tribunal against Jean Paul Akayesu*, išnaša 216.

²¹⁶ Paprastai kai straipsnis sudeda iš kelių dalių, pirma dalis būna paprasta sudėtis, o kitos dalys – kvalifikuota, itin kvalifikuota ar privilegijuota.

²¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. vasario 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje *B. Butautas pagal BK 327 str. 2 d.*, Nr. 2K-11/2003.

pagrįsti tokios bylos aplinkybės kaip - turimi dideli dalykų kiekiai (pvz.: rastos kelios dėžės skrajučių, skatinančių neapykantą), speciali įranga dalykams gaminti, subjekto ankstesni poelgiai, narystė įvairiose organizacijose (pvz.: priklauso vadinamajam skustagalvių (angl. – *skinhead*) judėjimui), situacijos kontekstas (pvz.: artėjanti žydų genocido diena, Hitlerio gimimo diena) ir pan. Manome, kad tikslą platinti gali pagrįsti ir nusikalstamą veiką atliekančio asmens priklausomybė tam tikrai marginalinei grupei ar ryšiai su ja.

IV.2 Viešo pritarimo tarptautiniams nusikaltimams, SSRS ar nacistinės Vokietijos nusikaltimams Lietuvos Respublikai ar jos gyventojams, jų neigimo ar šiurkštaus menkinimo (BK 170⁽²⁾ str.) sudėties požymiai, neaptarti rūšine neapykantos kalbos nusikaltimų sudėtimi

BK 170⁽²⁾ str. buvo priimtas 2010 m. birželio 15 d. vykdant Lietuvos įsipareigojimus pagal Pamatinį sprendimą²¹⁸. Pažymime, kad BK 170⁽²⁾ str. buvo įtvirtintos platesnio pobūdžio veikos nei reikalauja Pamatinis sprendimas - kriminalizuotas viešas pritarimas SSRS ar nacistinės Vokietijos įvykdytai agresijai prieš Lietuvos Respubliką, SSRS ar nacistinės Vokietijos įvykdytiems Lietuvos Respublikos teritorijoje ar prieš Lietuvos Respublikos gyventojus genocido ar kitiems nusikaltimams žmoniškumui arba karo nusikaltimams, arba 1990–1991 metais įvykdytiems kitiems agresiją prieš Lietuvos Respubliką vykdžiusių ar joje dalyvavusių asmenų labai sunkiems ar sunkiems nusikaltimams Lietuvos Respublikai arba labai sunkiems nusikaltimams Lietuvos Respublikos gyventojams, jų neigimas ar šiurkštus menkinimas (toliau - Totalitarinių režimų nusikaltimų neigimas).

Nusikalstamų veikų rato išplėtimas Totalitarinių režimų nusikaltimų neigimu įstatymų leidėjo aiškinamas tuo, kad Pamatinio sprendimo Preambulės (10) p. suteikia galimybę numatyti platesnį veikų sąrašą atsižvelgiant į valstybės istoriją. Įstatymų leidėjas tokią poziciją grindžia ir Lietuvos istorine ir politine situacija, kuri, visų pirma, yra susijusi su skaudžia patirtimi dėl SSRS ir nacistinės Vokietijos įvykdytos agresijos, pusę amžiaus trukusios okupacijos ir jos metu padarytų genocido ir kitų nusikaltimų žmoniškumui bei karo nusikaltimų, taip pat kitų labai sunkių ir sunkių nusikaltimų, kuriuos padarė agresiją vykdę ir joje dalyvavę asmenys²¹⁹. Pažymime, kad įstatymų leidėjas klaidingai interpretuoja Pamatinį sprendimą, nes Pamatinio sprendimo Preambulės (10) p. įtvirtinama, kad „Šis pamatinis sprendimas neužkerta kelio valstybei narei priimti nacionalinės teisės nuostatas, pagal kurias 1 str. 1 d. c) ir d) p. būtų taip pat taikomi nusikaltimams, nukreiptiems

²¹⁸ Pagrindinio komiteto išvada Baudžiamojo kodekso papildymo 170(2) straipsniu ir Kodekso priedo papildymo įstatymo projektui [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=369887>.

²¹⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 170⁽²⁾ ir 284⁽¹⁾ straipsniais įstatymo projekto aiškinamasis raštas. Pateikė – Vilija Aleknaitė Abramikienė [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2011 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=352427&p_query=&p_tr2=>>.

prieš asmenų grupę, apibūdinamą pagal kitus kriterijus nei rasė, odos spalva, religija, kilmė ar tautinė arba etninė kilmė, pavyzdžiui, pagal socialinę padėtį ar politinius įsitikinimus“.

Taigi Pamatinis sprendimas tiesiogiai nenumato galimybės kriminalizuoti platesnio nei įtvirtinta pobūdžio veikas, bet iš kitos pusės – tiesioginio draudimo kriminalizuoti ir kitas veikas Pamatiniame sprendime nėra. Šiuo atveju tiesiog kyla Totalitarinių režimų nusikaltimų neigimo kriminalizavimo būtinybės klausimas. Manome, kad Totalitarinių režimų nusikaltimų neigimas patenka į BK 170⁽²⁾ str. įtvirtintos kitos veikos – viešo pritarimo Lietuvos Respublikos ar Europos Sąjungos teisės aktais arba įsiteisėjusiais Lietuvos Respublikos ar tarptautinių teismų sprendimais pripažintiems genocido ar kitiems nusikaltimams žmoniškumui arba karo nusikaltimams, jų neigimo ar šurkštaus menkinimo (toliau – Nusikaltimų žmoniškumui neigimas) - sudėtį.

Karo nusikaltimai ir nusikaltimai žmoniškumui yra labai plačios sąvokos. Lietuvai ratifikavus Konvenciją dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimui už jį²²⁰ (toliau – Genocido konvencija), Tarptautinio Baudžiamojo Teismo statutą²²¹, Ženevos konvencijas²²², Hagos konvencijas²²³, visi nacistinės Vokietijos ir SSRS vykdyti karo nusikaltimai ir nusikaltimai žmoniškumui prieš Lietuvą ir jos gyventojus, atitinkamai ir 1990-1991 m. padaryti sunkūs ir labai sunkūs nusikaltimai, yra baudžiami ir smerkiami, patenka į nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų sąvokas, nes šie nusikaltimai apima įvairiausio spektro veikas prieš valstybę ir jos gyventojus. Atsižvelgiant į tai, manome, kad Totalitarinių režimų nusikaltimų neigimas patenka į Nusikaltimų žmoniškumui neigimo dispoziciją. Tokį aiškinimą pagrindžia ir įstatymo leidėjo komentaras dėl BK 170⁽²⁾ str. – „1990–1991 m. įvykdyti agresiją prieš Lietuvos Respubliką vykdžiusių ar joje dalyvavusių asmenų labai sunkūs ir sunkūs nusikaltimai Lietuvos Respublikai ir labai sunkūs nusikaltimai Lietuvos Respublikos gyventojams (pvz.: 1991 m. sausio 13 d. Sovietinė agresija ir liepos 31 d. Medininkų žudynės) iš pradžių buvo kvalifikuoti ne kaip nusikaltimai žmoniškumui ar karo nusikaltimai: dalis su SSRS kolaboravusių asmenų buvo nuteisti už tyčinį nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis, antivalstybinių organizacijų kūrimą ir dalyvavimą jose bei

²²⁰ Konvencija Dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 23-855. Lietuvoje įsigaliojo 1996 m. gegužės 1 d.

²²¹ Tarptautinis Baudžiamasis Teismas (TBT) - nuolatinė tarptautinė teismo institucija, įgaliota vykdyti savo jurisdikciją asmenims už labai sunkius, tarptautinę bendriją verčiančius susirūpinti nusikaltimus, nurodytus TBT Statute, ir papildanti nacionalinę baudžiamąją jurisdikciją. Teismo jurisdikciją ir jo veiklą reglamentuoja TBT Statutas: Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statutai. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 49-2165.

²²² 1949 m. Ženevos konvencija Dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1905; 1949 m. Ženevos konvencija Dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūrose padėties pagerinimo. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1906; 1949 m. Ženevos konvencija Dėl elgesio su karo belaisviais. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1907; 1949 m. Ženevos konvencija Dėl civilių apsaugos karo metu. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1908; 1949 m. Ženevos konvencijų papildomas protokolai Dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolai). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1910; 1949 m. Ženevos konvencijų papildomas protokolai Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1909. Lietuvos ratifikuotos 2000 m. gegužės 2 d.

²²³ 1980 m. Konvencija dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo ir jos papildomi protokolai. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 28-1127. Lietuva ratifikavo 2003 m. vasario 25 d.; 1993 m. Konvencija dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos, kaupimo ir panaudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo. *Valstybės žinios* 1998, Nr. 35-935. Lietuva ratifikavo 1998 m. vasario 24 d.

viešą kurstymą prieš Lietuvos valstybės suverenitetą, t. y. labai sunkų nusikaltimą asmeniui bei labai sunkius ir sunkius nusikaltimus Lietuvos valstybei. Pastaruoju metu šie nusikaltimai prokuratūros yra perkvalifikuojami į nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus²²⁴. Atsižvelgiant į tai, manome, kad Totalitarinių režimų nusikaltimų neigimo išskyrimas yra netikslingas, apsunkina straipsnio konstrukciją, dėl ko tampa sunku išskirti atskirus alternatyvius veiksmus ir tinkamai kvalifikuoti nusikalstamas veikas.

Kadangi BK 170⁽²⁾ str. kriminalizuotas viešas pritarimas 1990-1991 m. nusikaltimams Lietuvos valstybei, jų neigimas ir šiurkštus menkinimas, pagrįstai kyla klausimas, ar galima laikyti tokio pobūdžio veiką neapykantos kalbos nusikaltimu, ar veika yra nukreipta į asmenų lygiateisiškumą? Kas tokios veikos atveju turėtų būti laikomas nukentėjusiuoju - Lietuvos valstybė? Atsižvelgiant į tai, svarstyтина galimybė šią veiką perkelti į XVI skyrių kaip nusikaltimą Lietuvos valstybės nepriklausomybei, teritorijos vientisumui ir konstitucinei santvarkai, nes iš esmės, neigiant nusikaltimus Lietuvos valstybei, yra daromas naujas nusikaltimas prieš Lietuvą kaip nepriklausomą valstybę. Pažeidžiant valstybės interesus, pažeidžiami ir interesai asmenų, kurie nukentėjo nuo tokių nusikaltimų tiesiogiai, pažeidžiami ir Lietuvos gyventojų interesai, jų lygiateisiškumas ir orumas, todėl tam tikras sąsajas su neapykantos kalbos nusikaltimais išvesti galime, tačiau manome, kad tokia veikos formuluotė yra arba apskritai nereikalinga, arba tokia veika turėtų būti įtvirtinta kitame BK skyriuje. Įstatymų leidėjui šią veiką priskyrus BK XXV skyriui, numatančiam nusikaltimus asmenų lygiateisiškumui, analizuosime ją ir vertinsime neapykantos kalbos nusikaltimų kontekste ir nukentėjusiuoju laikysime ne valstybę, o individus ar individų grupes, siejamus tam tikrų bendrų grupinių požymių.

IV.2.1. Objektas

Įstatymų leidėjas nurodo, kad 170⁽²⁾ str. įtvirtintos veikos objektas – tarptautinės bendrijos saugomi gėriai (agresijos draudimas, pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės, genocido, nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų draudimas), taip pat agresijos, genocido, nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų aukų, kitų nukentėjusių asmenų, kovotojų prieš okupaciją garbė ir orumas, taip pat viešoji tvarka²²⁵. Pažymime, kad BK 170⁽²⁾ str. yra inkorporuotas į skyrių, kuris vadinasi „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei“. Atsižvelgiant į tai, skyriaus pavadinimas, neapykantos kalbos nusikaltimų prigimtis tiesiogiai suponuoja išvadą, kad šios veikos būtinasis pagrindinis objektas yra asmenų lygiateisiškumas. Todėl manome, kad nepaisant kiekvieno iš šiame straipsnyje numatyto nusikaltimo, kuriam yra pritariama, kuris yra neigiamas ar šiurkščiai menkinamas, objekto, šiame straipsnyje įtvirtinta

²²⁴ Seimo Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcijos pranešimas: įstatymas gina visų žmonių, nukentėjusių nuo genocido, orumą, išnaša 91.

²²⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 170⁽²⁾ ir 284⁽¹⁾ straipsniais įstatymo projekto aiškinamasis raštas, išnaša 221.

nusikalstama veika yra tiesiogiai nukreipta prieš asmenis, kurie nuo tų nusikalstamų veikų nukentėjo. Ši nusikalstama veika pažeidžia būtent asmenų, nukentėjusių nuo karo nusikaltimų ir nusikaltimų žmoniškumui, lygiateisiškumą ir asmens prigimtines teises. Todėl šios veikos būtinas pagrindinis objektas yra asmenų lygiateisiškumas, o įstatymo leidėjo nurodyti objektai – būtinieji papildomieji objektai.

IV.2.2. Objektyvioji pusė

BK 170⁽²⁾ str. įtvirtinta nusikalstama veika gali pasireikšti tokiais alternatyviais aktyviais veiksmais: I) (A) pritarimu, (B) neigimu ar (C) šiurkščiu menkinimu Lietuvos Respublikos ar Europos Sąjungos teisės aktų arba įsiteisėjusių Lietuvos Respublikos ar tarptautinių teismų sprendimų pripažintų i) genocido ar ii) kitų nusikaltimų žmoniškumui arba iii) karo nusikaltimų, II) (A) pritarimu, (B) neigimu ar (C) šiurkščiu menkinimu: i) SSRS ar nacistinės Vokietijos įvykdytos agresijos prieš Lietuvos Respubliką, ii) SSRS ar nacistinės Vokietijos įvykdytų Lietuvos Respublikos teritorijoje ar prieš Lietuvos Respublikos gyventojus genocido ar iii) kitų nusikaltimų žmoniškumui arba karo nusikaltimų, iv) 1990–1991 metais įvykdytų kitų agresiją prieš Lietuvos Respubliką vykdžiusių ar joje dalyvavusių asmenų labai sunkių ar sunkių nusikaltimų Lietuvos Respublikai arba labai sunkių nusikaltimų Lietuvos Respublikos gyventojams.

Pagal Lietuvių kalbos žodyną²²⁶, *pritarimu* laikomas sutikimas su kuo, palaikymas, užstojimas, užtarimas; *neigimas* – traktuotinas kaip atmetimas, nepripažinimas; o šiurkštus *menkinimas* - nemandagus, stačiokiškas, užgaulus nepripažinimas svarbiu, vertingu, darymas menku, prastinimas. Šiuo atveju požymis „šiurkštus“ yra vertinamasis kriterijus, kuris turi būti įvertinamas veiką kvalifikuojančios institucijos, nustatomas atsižvelgiant į visų faktinių aplinkybių visumą.

Nusikaltimų žmoniškumui neigimo veikos kvalifikuotinos tik tada, kai yra neigiami ar šiurkščiai menkinami genocido, karo nusikaltimai ar nusikaltimai žmoniškumui, kurie yra pripažinti Lietuvos Respublikos ar Europos Sąjungos teisės aktais arba įsiteisėjusiais Lietuvos Respublikos ar tarptautinių teismų sprendimais, ar jiems pritariama. Todėl yra tikslinga aiškiai apsibrėžti, kas yra Lietuvos Respublikos ar Europos Sąjungos teisės aktais arba įsiteisėjusiais Lietuvos Respublikos ar tarptautinių teismų sprendimais pripažinti nusikaltimai.

Patys svarbiausi genocido, karo nusikaltimai ir nusikaltimai žmoniškumui buvo padaryti 1940-1945 metais²²⁷, tačiau nuo to laiko taip pat buvo tam tikrų genocido, karo nusikaltimų ir nusikaltimų žmoniškumui, kurie buvo stipriai motyvuoti rasistinėmis ir ksenofobinėmis idėjomis ir teorijomis. Atsižvelgiant į tai, draudžiamų veikų samprata apima ne tik nacių nusikaltimus, kurie buvo nagrinėjami Niurnbergo karo nusikaltimų tribunolo²²⁸, bet ir genocido, karo nusikaltimus ir

²²⁶ *Didysis lietuvių kalbos žodynas*, išnaša 176.

²²⁷ Additional Protocol to the Convention on cybercrime, Explanatory report, išnaša 163, para 40.

²²⁸ Niurnbergo karo nusikaltimų tribunolas yra *ad hoc* tribunolas, kurio pagrindas yra 1945 m. rugpjūčio 8 d. pasirašytas „Londono susitarimas“. Tai Antrojo pasaulinio karo nusikaltėlių teismas.

nusikaltimus žmoniškumui, nustatytus kitų tarptautinių teismų, įkurtų aktualiais tarptautiniais teisės instrumentais nuo 1945 m.²²⁹ Remdamiesi sisteminiu normų aiškinimu ir tarptautiniais Lietuvos įsipareigojimais, manome, kad šioje normoje minimi įsiteisėję teismų sprendimai yra Tarptautinio Baudžiamojo Teismo, Niurnbergo Karo Nusikaltimų Tribunolo, Tribunolo Ruandai, Tarptautinio Baudžiamojo Tribunolo Buvusiai Jugoslavijai²³⁰, Tarptautinio Karinio Tribunolo Tolimiesiems Rytams²³¹ ir kitų tarptautinių institucijų bei Lietuvos teismų nuosprendžiai ir sprendimai. BK neįtvirtina pareigos atsižvelgti į užsienio šalių teismų priimtus sprendimus, nors tokia įstatymo leidėjo pozicija yra gana abejotina, kyla klausimas, ar nebus nepažeidžiamas užsienio valstybės gyventojų lygiateisiškumas, jei bus menkinami toje valstybėje atlikti ir nacionalinių teismų sprendimais pripažinti genocido nusikaltimai ar nusikaltimai žmoniškumui, karo nusikaltimai.

Šioje normoje turimi omenyje teisės aktai tai – Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos gyventojų genocido²³², Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, Pamatinis sprendimas ir kiti teisės aktai, kriminalizuojantys genocidą, karo nusikaltimus ir nusikaltimus žmoniškumui. Nors įstatymų leidėjas į teisės normą įtraukė tik ES ir Lietuvos teisės aktus ir neįtraukė tokių svarbių tarptautinės teisės instrumentų kaip Genocido konvencija, kuri Lietuvoje įsigaliojo 1996 m. gegužės 1 d., bei Tarptautinio Baudžiamojo Teismo statutas, kuris Lietuvoje įsigaliojo 2003 m. rugpjūčio 1 d., tačiau atsižvelgiant į tai, kad Genocido konvencija ir Tarptautinio Baudžiamojo Teismo statutas yra ratifikuoti ir tiesiogiai veikiantys Lietuvos teisinėje sistemoje, o tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos teisinės sistemos dalis, jų nuostatos Lietuvos teisės šaltinių sistemoje atitinka įstatymų lygmenį²³³, vadinasi, ratifikuotos ir Lietuvoje galiojančios tarptautinės sutartys šioje normoje atitinka Lietuvos Respublikos teisės aktų sąvoką. Pažymėtina, kad aiškinantis genocido, nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų sąvokas yra visuotinai priimtina remtis Genocido konvencijos ir Tarptautinio baudžiamojo teismo statuto nuostatomis²³⁴, kuriomis šiame tyrime ir vadovausimės.

²²⁹ Additional Protocol to the Convention on cybercrime, Explanatory report, išnaša 163, para 40.

²³⁰ Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai (TBTBJ) - JTO *ad hoc* tribunolas. TBTBJ 1993 metais buvo įsteigtas Hagoje teisti karo nusikaltėlius, nuo 1991 metų įvykdžiusius nusikaltimų buvusios Jugoslavijos teritorijoje, ir įsipareigojo užbaigti visus teismo procesus iki 2008 metų pabaigos (įkurtas: United Nation Security Council Resolution 827 (1993) (adopted 25 May 1993). S/RES/827 (1993).

²³¹ Tarptautinis karinis tribunolas tolimiesiems Rytams – įkurtas 1946 m. balandžio 29 d., skirtas teisti Japonijos imperijos vadams už karo nusikaltimus ir nusikaltimus žmoniškumui.

²³² Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 13-342.

²³³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada byloje Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 9-199; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas byloje Dėl įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 86-1949; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gruodžio 18 d. nutarimas byloje Dėl Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 117-3032; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. balandžio 25 d. sprendimas byloje Dėl atsisakymo nagrinėti dalį prašymo. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 44-1679.

²³⁴ Pvz.: Europos komisijos prieš rasinę diskriminaciją nuomone, genocido nusikaltimai turėtų būti suprantami būtent taip, kaip apibrėžta Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį II straipsnyje ir Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statuto 6 straipsnyje (European commission against Racism and Intolerance General Policy Recommendation No 7, išnaša 212).

Nagrinėjant šioje normoje įtvirtintą veiką, yra tikslinga apibrėžti ir tai, kas yra genocidas, karo nusikaltimai ir nusikaltimai žmoniškumui. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo statuto 6 straipsnis **genocidą** apibrėžia kaip žmonių, priklausančių kokiai nors nacionalinei, etninei, rasinei ar religinei grupei, žudymą; tokios grupės narių sunkų kūno žalojimą ar psichines traumas; tyčinį tokių gyvenimo sąlygų tai grupei sudarymą, dėl kurių visi jos nariai ar dalis jų žūtų; priemonių, ribojančių tai grupei priklausančių žmonių gimstamumą, taikymą; prievartinį vienos grupės vaikų perdavimą kitai grupei, siekiant sunaikinti visus ar dalį tos grupės žmonių. Masinės žydų žudynės, vykusios Antrojo pasaulinio karo metu, t. y. jų genocidas, yra vadinamas **holokaustu**²³⁵. Genocido ir holokausto nusikaltimai tai, pvz.: fašistinis holokaustas, tarpentinės žudynės Ruandoje, „naikinamieji laukai“ polpotinėje²³⁶ Kambodžoje²³⁷, katalikų ir protestantų savitarpis naikinimas Šiaurės Airijoje ir pan. Genocidas ir holokaustas yra laikomi griežčiausia diskriminacijos forma²³⁸. **Karo nusikaltimai** - tai rimti tarptautinės teisės nustatyti tarptautinių ginkluotų konfliktų įstatymų ir papročių pažeidimai, jais yra laužomos kariavimo taisyklės²³⁹, įtvirtintos įvairiuose tarptautiniuose dokumentuose (pvz.: Hagos konvencijose, Ženevos konvencijose²⁴⁰). Tai tokie nusikaltimai, kaip, pvz.: civilių žudymas, vandentiekio, elektros tiekimo tinklų naikinimas ir pan. **Nusikaltimai žmoniškumui** – baudžiamosios veikos, kai sąmoningai rengiami didelio masto arba sistemingi civilių užpuolimai, pasireiškia civilių žudymu, pavergimu, kankinimu, apartheidu ir pan.²⁴¹

Atkreiptinas dėmesys, kad genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų neigimas ar šiurkštus menkinimas negali būti laikomi kupinu neapykantos *per se*²⁴², todėl tikslinga plačiau pasiaiškinti, ką reiškia genocido, nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų neigimas ir kodėl bei kada tokia kalbos forma sukuria neapykantą. Pabrėžiame, kad ne bet kokie pasisakymai, priešingi istoriškai, teismų sprendimais pripažintiems faktams, gali būti pripažinti nusikalstamais, pvz.: jei asmuo nieko nežino apie aukščiau minėtus nusikaltimus, t.y. tiesiog turi išsilavinimo spragų, tai asmens pareiškimai, kad, pvz.: holokausto nebuvo, negalėtų būti laikomi neapykantos

²³⁵ MEILUS, E. *Holokaustas arba Lietuvos tragedija (1941-1944)*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2001, p. 7.

²³⁶ Pagal tuometinį Kambodžos vadovą Pol Potą.

²³⁷ Kambodžos tautos genocidas vykdytas 1975-1979 m. ultrasocialistinės valdžios. Jam tirti sukurta speciali institucija Kambodžos tribunolas (įkurtas: United Nations General Assembly Resolution 57/228. Khmer Rouge trials (adopted 22 May 2003). A/RES/57/228 B).

²³⁸ BAGDONAS, A.; LAZUTKA, R.; VAREIKYTĖ, A.; ir ŽALIMIENĖ, L., išnaša 23, p. 18.

²³⁹ Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statutas. *Valstybės žinios*. 2003. Nr. 49–2165, 8 str.

²⁴⁰ Karo nusikaltimai dažniausiai yra skirstomi į dvi dideles grupes: tai nusikaltimai pagal Ženevos teisę ir nusikaltimai pagal Hagos teisę. Ir Ženevos teisės, ir Hagos teisės normos sudaro pagrindinę tarptautinės humanitarinės teisės normų dalį. Ženevos teisės normose pabrėžiama karo aukų (sužeistieji, ligoniai, išsigelbėję iš sudužusių laivų, karo belaisviai, civiliai, vaikai) ir jų saugumą bei sveikatą užtikrinančių organizacijų personalo ir kt. apsauga (medicinos, humanitarinių organizacijų, religinis personalas, jų turtas, transportas ir kt.). Hagos teisė apima įvairias ginkluotos kovos veiksmų taisykles: leidžiama ginkluotė, kariavimo būdai bei priemonės (ŽILINSKAS, J. Karo nusikaltimų reglamentavimas Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse ir jų atitiktis tarptautinei teisei problemos. *Jurisprudencija*, 2006, t. 2, Nr. 80, p. 145).

²⁴¹ Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statutas, išnaša 241, 7 str.

²⁴² ALMAGOR, R.C. Holocaust Denial is a Form of Hate Speech. *Amsterdam Law Forum*, 2009, Vol. 2, p. 33.

kalbos forma, nes asmuo negali būti baudžiamas už nežinojimą²⁴³. Akivaizdu ir tai, kad tokie pareiškimai neturės ir privalomos neapykantos motyvacijos. Siekiant atriboti, kurie pareiškimai bus nusikalstami, o kurie - ne, visada turės būti atidžiai ištiriamas pareiškimo turinys ir galimai neapykantą išreiškusio asmens tikslai.

Abejotinų, kai nėra išlikusių tikslų duomenų, istorinių faktų ginčijimas taip pat negali būti laikomas neapykantos forma, pvz.: kai asmuo argumentuoja, kad 5, o ne 6 milijonai, žydų buvo nužudyti 1938-1945 m. ir grindžia savo poziciją Žydų demografijos Europoje studija - tai yra diskusijos dalykas ir turėtų būti atvirai diskutuojama, kad būtų atskleista nauja galima tiesa. Jeigu asmuo pateikia įrodymus²⁴⁴, kurie rodo, kad tvirtinamos žudynės neįvyko, ar įvyko, tačiau kitu metu, ar buvo nužudyta daugiau žmonių, negu mes žinome, arba nusikaltimas žmoniškumui įvyko visai kitoje vietoje, visi šie klausimai turi būti tiriami ir diskutuojami²⁴⁵, o ne laikomi neapykantos kalbos nusikaltimu.

Pagal Konvencijos dėl elektroninių nusikaltimų Papildomą protokolą dėl rasistinio ir ksenofobinio pobūdžio veikų, padarytų naudojantis kompiuterinėmis sistemomis, kriminalizavimo, nusikaltimų žmoniškumui neigimo motyvacija paprastai pristatoma kaip mokslinių tyrimų išvados, nors realiai šia veika yra siekiama paremti ar skatinti politinę motyvaciją, kuri padėtų atgimti neigiamiems nusikaltimams. Be to, toks elgesys taip pat yra įkvėptas ar netgi sužadintas ir padrąšintas rasistinių ir ksenofobinių grupuočių veiksmų, įskaitant ir veiksmus kompiuterinėse sistemose. Tokių idėjų išreiškimas įžeidžia asmenis, kurie buvo tokių nusikaltimų aukos, ar aukų artimuosius. Be to, tai gresia žmonių visuomenės orumui²⁴⁶.

Genocido, karo nusikaltimų, nusikaltimų žmoniškumui neigimas sukuria specialią neapykantos kalbos nusikaltimų kategoriją, ją galima pavadinti propagandiniu judėjimu, kuriuo siekiama paneigti šių nusikaltimų realybę - sisteminių 6 milijonų žydų ir milijonų kitų, nacių režimo laikomų menkesniais, asmenų, kitų civilių gyventojų naikinimą ir pan. Klaidingai nušviesdami visuomenei propagandą kaip istorijos revizionizmą²⁴⁷, nusikaltimų neigėjai siekia skleisti ekstremistines idėjas siūlydami nepagrįstus argumentus prieš gerai žinomus istorinius nusikaltimų faktus, pvz.: holokausto neigėjų įsitikinimu, žydai sufalsifikavo ir perdėtai išpūtė holokausto įvykius. Šiomis nusikalstamomis veikomis yra sąmoningai skatinamas priešiškas prieš socialinę žmonių grupę²⁴⁸. Manytina, kad vidinis tokių nusikalstamų veikų tikslas yra nutiesti kelią pakartotinoms tokio pobūdžio veikoms²⁴⁹, nes neapykantos kupinos žinutės sumažina visuomenės jautrumą labai

²⁴³ *Ibid.*, p. 34.

²⁴⁴ STARR, S. Understanding Hate Speech. In: MÖLLER, Ch.; ir AMOUROUX, A. *The Media Freedom Internet Cookbook*. Vienna: Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), Office of the Representative on Freedom of the Media, 2004, p. 14.

²⁴⁵ ALMAGOR, R.C., išnaša 244, p. 34.

²⁴⁶ Additional Protocol to the Convention on cybercrime, Explanatory report, išnaša 163, para 39.

²⁴⁷ STARR, S., išnaša 246, p. 14.

²⁴⁸ ALMAGOR, R.C., išnaša 244, p. 35

²⁴⁹ *Ibid.*, p. 36.

svarbioms problemoms. Jos sukuria jausmą, kad neapykanta ir kitų įžeidinėjimas yra leidžiamas ir priimtinas²⁵⁰. Nusikaltimų žmoniškumui neigimas yra viena rimčiausių rasinės ir religinės diskriminacijos formų²⁵¹. Neigimas, šurkštus menkinimas, pritarimas ar istorinių faktų perrašymas pamina vertybes, kuriomis yra grindžiama kova su rasizmu, antisemitizmu ir kitomis netolerancijos formomis, todėl sukuria rimtą grėsmę viešajai tvarkai, tokie veiksmai yra nesuderinami su demokratija ir žmogaus teisėmis, nes pažeidžia kitų asmenų teises²⁵².

Holokaustas, genocidas, kiti nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai yra neginčijami istoriniai faktai ir jų neigimas ar šlovinimas ar šurkštus menkinimas yra nesuderinamas su demokratijos principais, kuriais grindžiama Europos viešoji tvarka bei EŽTK, nacių politikos pateisinimas nėra ginamas išraiškos laisvės²⁵³.

Totalitarinių režimų nusikaltimų neigimas pasireiškia šiukščiu menkinimu, neigimu ar pritarimu nusikaltimams, tiesiogiai susijusiems su Lietuvos Respublikos istoriniais įvykiais (t.y. nukreipti prieš Lietuvos Respubliką ar jos gyventojus ar atlikti jos teritorijoje)²⁵⁴. Veikia pasireiškia aktyviais veiksmais: šiukščiu menkinimu, neigimu ar pritarimu SSRS ar nacistinės Vokietijos įvykdytai agresijai prieš Lietuvos Respubliką, SSRS ar nacistinės Vokietijos įvykdytiems Lietuvos Respublikos teritorijoje ar prieš Lietuvos Respublikos gyventojus genocido ar kitiems nusikaltimams žmoniškumui arba karo nusikaltimams, arba 1990–1991 metais įvykdytiems kitiems agresiją prieš Lietuvos Respubliką vykdžiusių ar joje dalyvavusių asmenų labai sunkiems ar sunkiems nusikaltimams Lietuvos Respublikai arba labai sunkiems nusikaltimams Lietuvos Respublikos gyventojams.

Genocido, karo nusikaltimų ir nusikaltimų žmoniškumui sąvokos buvo aptartos anksčiau. Šioje veikoje įtvirtinami 1990-1991 m. įvykdyti kiti agresiją vykdžiusių ar joje dalyvavusių asmenų labai sunkūs ar sunkūs nusikaltimai prieš Lietuvos Respubliką ar labai sunkūs nusikaltimai Lietuvos Respublikos gyventojams turėtų būti aiškinami remiantis BK 11 str., kuriame nurodoma, kad sunkus nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta laisvės atėmimo didžiausia bausmė viršija šešerius metus, bet neviršija dešimties metų, o labai sunkus nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta laisvės atėmimo

²⁵⁰ *Ibid.*

²⁵¹ ŽTK sprendimai: *Honsik v. Austria*, No. 25062/94, decision of 18 October 1995, D.R. 83; *Marais v. France*, No. 31159/96, decision of 24 June 1996, D.R. 86.

²⁵² *Garaudy v. France* (dec.), no. 65831/01, ECHR 2003-IX.

²⁵³ Žr.: *Ibid.*; *Lehideux and Isorni v. France*, 23 September 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VII; *Glimmerveen and J. Hagenbeek v. the Netherlands*, No. 8348/78 and 8406/78, decision of 11 October 1979, DR 18; *Kühnen v. The Federal Republic of Germany* (Admissibility Decision), no. 12194/86, decision 12 May 1988; *B.H., M.W., H.P. and G.K. v. Austria*, No. 12774/87, decision of 12 October 1989, DR 62; *Remer v. Germany*, no. 25096/94, decision of 6 September 1995, DR 82; *Honsik v. Austria; Nationaldemokratische Partei Deutschlands, Bezirksverband München-Oberbayern v. Germany*, no. 25992/94, decision of 29 November 1995, DR 84; *Nachtmann v. Austria*, no. 36773/97, decision of 9 September 1998; *Witzsch v. Germany* (dec.), no. 41448/98, 20 April 1999; *Schimanek v. Austria* (Admissibility decision), no. 32307/96, decision of 1 February 2000; *Norwood v. the United Kingdom* (dec.), no. 23131/03, ECHR 2004-XI.

²⁵⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 170⁽²⁾ ir 284⁽¹⁾ straipsniais įstatymo projekto aiškinamasis raštas, išnaša 221.

didžiausia bausmė viršija dešimt metų. Taigi sunkius nusikaltimus prieš Lietuvos Respublikos gyventojus derėtų suprasti kaip visus tyčinius nusikaltimus, įtvirtintus BK specialiojoje dalyje, kurių maksimali laisvės atėmimo bausmė viršija 10 metų, pvz.: nužudymas, sunkus sveikatos sutrikdymas, išžaginimas ir pan. Nusikaltimai prieš Lietuvos Respubliką yra įtvirtinti XXVI skyriuje „Nusikaltimai Lietuvos valstybės nepriklausomybei, teritorijos vientisumui ir konstitucinei santvarkai“, todėl sunkius ir labai sunkius nusikaltimus prieš Lietuvos valstybę reikėtų aiškinti kaip visus tyčinius nusikaltimus, įtvirtintus BK specialiojoje dalyje XXVI skyriuje, kurių maksimali laisvės atėmimo bausmė viršija 6 metus, pvz.: valstybės perversmas, išdavystė ir pan.

SSRS ir nacistinės Vokietijos vykdytos agresijos prieš Lietuvos Respubliką sąvoką atskleidžia daugiašalė Londono konvencija užpuolimo (agresijos) sąvokai apibrėžti²⁵⁵, 1974 m. JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija dėl agresijos apibrėžimo²⁵⁶ ir 2000 m. Lietuvos Respublikos ginkluotos gynybos ir pasipriešinimo agresijai įstatymas²⁵⁷. Apibendrinus, šiame kontekste agresiją galima apibrėžti, kaip ginkluotos jėgos panaudojimą ar grasinimą panaudoti ją prieš Lietuvos Respublikos suverenitetą, teritorijos vientisumą ar politinę nepriklausomybę. Vienas iš agresijos aktų yra valstybės ginkluotas užpuolimas, įsiveržimas į ją ginkluotosiomis pajėgomis, jos teritorijos okupacija ir aneksija.

Visos aukščiau nurodytos nusikalstamos veikos yra istorinio vertinimo dalykas, todėl manome, kad vertinant šių veikų neigimą, šiurkštų menkinimą ar pritarimą joms kaip neapykantos kalbos nusikaltimą, turėtumėme remtis visuotinai pripažįstamo fakto kriterijumi, istorine tiesa, pvz.: 1939 m. rugpjūčio 23 d. SSRS ir Vokietijos pasirašytas Molotovo-Ribentropo paktas²⁵⁸, 1940 m. birželio 15 d. Lietuvos okupacija²⁵⁹, 1991 m. sausio 13 d. agresija²⁶⁰ ir pan. Kaip ir Nusikaltimų žmoniškumui neigimas, Totalitarinių režimų nusikaltimų neigimas turi būti nepagrįstas jokiais istoriniais dokumentais arba, nors ir pagrįstas, tie istoriniai dokumentai yra toks pat istorijos falsifikavimas. Šių nusikaltimų istorinio vertinimo pakeitimas, nepagrindžiant to tyrimais, faktais, nesinaudoja išraiškos laisvės apsauga ir yra persekiojamas baudžiamąja tvarka. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad į Totalitarinių režimų nusikaltimų neigimo veiką įeina ir tokie veiksmai kaip

²⁵⁵ Convention for the Definition of Aggression No. 3391 (signed at London, July 3rd, 1933) [interaktyvus]. 1933 [žiūrėta 2011 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ijl.org/courses/documents/ConventionontheDefinitionofAggression.pdf>>.

²⁵⁶ United Nations General Assembly Resolution 3314 Definition of aggression (adopted 14 December 1974). A/RES/3314(XXIX).

²⁵⁷ Lietuvos Respublikos ginkluotos gynybos ir pasipriešinimo agresijai įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr.64-1927.

²⁵⁸ Žr. pvz.: European Parliament Resolution on the situation in Estonia, Latvia, Lithuania. [1983] OJ C 42/78.

²⁵⁹ Tai, kad sovietinė Lietuvos okupacija tęsėsi nuo 1940 m. birželio 15 d. iki 1990 metų įrodo ir tarptautinės bendrijos oficialūs pareiškimai apie besitęsiančią Baltijos valstybių okupaciją. 1954 metais JAV Kongreso sudarytas senatoriaus Čarlo J. Kersteno (*Charles J. Kersten*) komitetas komunizmo agresijai tirti, susipažinęs su liudininkų parodymais ir istoriniais faktais paskelbė, kad Baltijos valstybės buvo jėga okupuotos ir okupacinis sovietų režimas toliau vykdo religinį ir tautinį genocidą (KRIŠČIŪNAS, E. Č.Laurinavičius ir A.Nikžentaitis siūlo: „1940 m. rugpjūčio 3 d. datą laikyti Baltijos šalių okupacijos pabaiga“. *Istorija*, 72 tomas, p. 73). *Ibid*.

²⁶⁰ Šiuo metu teisme nagrinėjama baudžiamoji byla dėl 1990 m. sausio 13 d. įvykių neigimo dėl A.Paleckio viešų pareiškimų, kad „sausio 13 d. savi šaudė į savus“. Žr. Vilniaus m. 2 apylinkės teismo nagrinėjama baudžiamoji byla *A.P. pagal BK 170² str.*, Nr. 1-410-88/2011.

šiukštus menkinimas, neigimas ar pritarimas 1940-1990 m. Lietuvos Respublikos teritorijos okupacijai²⁶¹, pritarimas Lietuvoje vykdytam holokaustui, sovietiniam genocidui, Lietuvos gyventojų žudynėms, trėmimams ir kitoms represijoms, partizanų ir kitų laisvės kovotojų žudymui bei niekinimas, taip pat jų neigimas ar menkinimas²⁶².

BK 170⁽²⁾ str. įtvirtintos veikos turi būti padaromos **viešai**. Viešumo sampratą plačiau aptarėme IV.1.2. skyriuje.

Vienas iš būtinųjų BK 170⁽²⁾ str. objektyviosios pusės bruožų yra nusikaltimo padarymo būdas. BK 170⁽²⁾ str. įtvirtintos veikos turi būti padaromos **grasinančiu, užgauliu ar įžeidžiančiu būdu**. Šie požymiai yra vertinamieji ir priklauso nuo įvairių aplinkybių, todėl turi būti atsižvelgiama į tai, kokias pasekmes sukėlė veika, kaip pats nukentėjusysis reagavo į veiką, kokia buvo visuomenės reakcija ir pan.

Jei veika nėra padaryta grasinančiu, užgauliu ar įžeidžiančiu būdu, norint veiką kvalifikuoti pagal BK 170⁽²⁾ str., veika turi sukelti atitinkamas **pasekmes** – dėl nusikalstamos veikos turi būti sutrikdyta viešoji tvarka. Pagrįstai kyla klausimas, kaip turi būti nustatomas viešosios tvarkos sutrikdymas? Ar tai turi atitikti BK 284 str. įtvirtintos veikos – viešosios tvarkos pažeidimo – sudėtį (viešoje vietoj įžūliu elgesiu, grasinimais, patyčiomis, vandališkais veiksmais demonstruojama nepagarba aplinkiniams arba sutrikdoma visuomenės rimtis ar tvarka)? Jei viešosios tvarkos sutrikdymas turėtų būti aiškinamas pagal BK 284 str., manome, kad BK 284 str. numatyti požymiai dubliuojasi su aukščiau aptartu veikos padarymo būdu, todėl vienaip ar kitaip, jei yra sukeliama tam tikros pasekmės – sutrikdoma viešoji tvarka – tai ir vadinasi, nusikalstama veika buvo atlikta tam tikru būdu – grasinančiai, užgauliai ar įžeidžiančiai. Todėl kyla klausimas dėl abiejų požymių įtraukimo į BK 170⁽²⁾ str.

Pažymėtina, kad Pamatinio sprendimo 1 str. 2 d. įtvirtino, kad valstybės narės gali pasirinkti vieną iš šių kriminalizavimo būdų – kriminalizuoti veikas, kai jos gali trikdyti viešąją tvarką, arba už tas veikas, kurios yra grasinančios, užgaulios arba įžeidžiančios, todėl manome, kad Pamatinio sprendimo nuostatos į Lietuvos baudžiamąją teisę buvo perkeltos netinkamai, kadangi į BK buvo perkelti abu požymiai, taip apsunkinant kvalifikavimą. Be to, abu perkelti požymiai koreliuoja ir dubliuoja vienas kitą.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad kitų Europos Sąjungos valstybių įstatymuose²⁶³ apskritai nėra numatyta, kad Nusikaltimų žmoniškumui neigimas turi būti atliktas tam tikru būdu - grasinančiai, užgauliai arba įžeidžiančiai – ar sukelti viešosios tvarkos sutrikdymo pasekmes²⁶⁴. Nusikaltimų

²⁶¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 170⁽²⁾ ir 284⁽¹⁾ straipsniais įstatymo projekto aiškinamasis raštas, išnaša 221.

²⁶² *Ibid.*

²⁶³ Pvz.: Vokietijos, Prancūzijos, Čekijos ir pan.

²⁶⁴ Žr. LECHTHOLZ-ZEY, J. The Laws Banning Holocaust Denial [interaktyvus]. *GPN ISSUES*, 2010, no. 3 [žiūrėta: 2011 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.genocidepreventionnow.org/HomeIssue5Winter2011/GPNISSUES/Issue3Summer2010.aspx>>.

žmoniškumui neigimas, Totalitarinių režimų nusikaltimų neigimas yra pavojingas pats savaime, pažeidžia fundamentalias vertybes, žmoniškumą, todėl manytina, kad iš BK apskritai turėtų būti išbraukti reikalavimai, kad šios veikos turi būti padaromos grasinančiu, užgauliu ar įžeidžiančiu būdu ar sukelti viešosios tvarkos sutrikdymo pasekmės.

Atsižvelgiant į tai, ar yra sukeliama tam tikros pasekmės ar ne, veika kvalifikuojama kaip formalioji arba materialioji. Jei veika formalioji - užtenka atlikti tam tikrus veiksmus – viešai paskelbti holokaustą neigiančius teiginius ir pan. Jei veika materialioji – tai turi kilti tam tikri padariniai – būti sutrikdyta viešoji tvarka.

V. NEAPYKANTOS KALBOS NUSIKALTIMŲ ATRIBOJIMAS NUO IŠRAIŠKOS LAISVĖS

V.1. Išraiškos laisvės problema

Išraiškos laisvė yra labai plati ir taikoma kiekvienam asmeniui, apima ne tik faktus ir neapdorotus duomenis ar visuomenei svarbius dalykus, skleidžiamus žiniasklaidos, bet taip pat ir nuotraukas, radijo ir televizijos programas. EŽTT yra konstatavęs, kad ši teisė įtraukia ir menines išraiškos formas, laisvę skleisti komercinės prigimties idėjas²⁶⁵ ir pan. EŽTT ne kartą išaiškino, kad išraiškos laisvės apsauga yra taikoma ne tik „informacijai“ ar “idėjoms”, kurios yra palankios ar nėra įžeidžiančios (nepavojingos), bet ir tai informacijai, kuri yra šokiruojanti, erzinti ar trukdanti visuomenę ar atskirą jos dalį, nes tai tarnauja pliuralizmo, tolerancijos bei plačių pažiūrų formavimui²⁶⁶.

Teisės doktrinoje klausimas dėl to, ar kalba, pareiškimai, kiti išraiškos laisvės būdai apskritai gali būti draudžiami, yra diskusinis ir skirtingų teisės sistemų mokslininkų yra įvairiai argumentuojama²⁶⁷. Pats terminas „neapykantos kalba“ savaime suponuoja, kad tai yra tam tikra

²⁶⁵ *Müller and others v. Switzerland*, 24 May 1988, §27, Series A No. 133; *Markt intern Verlag GmbH and Klaus Beermann v. Germany*, 20 November 1989, Series A no. 165; *Autronic AG v. Switzerland*, 22 May 1990, §47, Series A no. 178.

²⁶⁶ *Handyside v. the United Kingdom*, 7 December 1976, Series A no. 24.

²⁶⁷ JAV mokslininkas R. Dworkin'as teigia, kad nuomonės laisvė yra absoliuti (DWORKIN, R. *A matter of principle*. Cambridge: Harvard University Press, 1985; DWORKIN, R. *Taking rights seriously*. Cambridge: Harvard University Press, 1977), radikalaus Šiaurės Amerikos požiūriu kalbos ir išraiškos laisvė yra beveik neribojama teisė, kalbos laisvė yra prioritetizuojama prieš kitus interesus, tokius kaip orumas ir privatumas (BRUGGER, W. 2002. The treatment of hate speech in German constitutional law (Part I). *German Law Journal*, 2003, no. 4, p. 12), tačiau JAV jurisprudencija taip pat pripažįsta fundamentalius principus, įtvirtintus tarptautinėje teisėje, taip pat inkorporuoja juos į nacionalinę teisę, todėl kurstymas smurtauti, grasinimai, melaginga reklama, šmeižtas, nešvankybės ir vaikų pornografija yra tarp tų išraiškos formų, kurios nepatenka į išraiškos laisvės apsaugą (*Brandenburg v. Ohio*, 395 U.S. 444, 447 (1969); *Chaplinsky v. New Hampshire*, 315 U.S. 568, 572; (1941); *Watts v. United States*, 394 U.S. 705 (1969); *Miller v. California*, 413 U.S. 15 (1973); *Gertz v. Robert Welch, Inc.*, 418 U.S. 323 (1974); *Virginia State Board of Pharmacy v. Virginia Citizens Consumer Council, Inc.*, 425 U.S. 748, 771-73 & n. 24 (1976); *Posadas de Puerto Rico Assocs. v. Tourism Co.*, 478 U.S. 328 (1986); *NLRB v. Gissel Packing Co.*, 395 U.S. 575, 618 (1969); *New York v. Ferber*, 458 U.S. 747 (1982); *F.C.C. v. Pacifica Foundation*, 438 U.S. 726 (1978); *Beauharnais v. Illinois*, 343 U.S. 250, 251 (1952). Vakarų Europos šalys buvo stipriai paveiktos antinacistinės teisėkūros po Antrojo pasaulinio karo vakarų Vokietijoje, tapo standartine praktika daugelyje valstybių apriboti išraiškos laisvę leidžiant anti-neapykantos-kalbos

išraiškos forma, o išraiškos laisvė yra laikoma demokratinės ir pliuralistinės valstybės pagrindu²⁶⁸. Ši pamatinė²⁶⁹ laisvė yra ne tik savaiminė demokratijos vertybė²⁷⁰ bei kertinis demokratijos akmuo²⁷¹, bet ir svarbi garantija, kad bus visavertiškai įgyvendinamos kitos žmogaus konstitucinės teisės ir laisvės. Iš kitos pusės, ši išraiška yra motyvuota neapykantos ir prejudicijos, o toks kalbos pobūdis negali egzistuoti lygmenyje, kuris turi konstitucinę apsaugą nuo baudžiamojo persekiojimo²⁷². Nepaisant išraiškos laisvės svarbos, ji nėra absoliuti, o susijusi su pareigomis bei atsakomybe²⁷³.

Tarptautiniai teisės instrumentai įpareigoja valstybes uždrausti tam tikras išraiškos formas vien dėl to, kad jos pažeidžia kitų asmenų lygiateisiškumą, teisę nebūti diskriminuojamam, taip pat tam, kad būtų apsaugota viešoji tvarka²⁷⁴. Siekiant užtikrinti toleranciją ir pagarbą visų žmonių lygybei ir orumui, autonomiškumą²⁷⁵, konkrečioje demokratinėje visuomenėje gali būti nustatomos sankcijos visoms išraiškos formoms, kurios platina, kursto, skatina ar pateisina neapykantą²⁷⁶.

Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 59, priimta 1946 metais, deklaruoja, kad išraiškos laisvė, fundamentali žmogaus teisė, reikalauja noro ir galimybės naudotis jos teikiamomis privilegijomis be piktnaudžiavimo. Reikalauja moralinio įsipareigojimo vertinti faktus be prejudicijos ir skleisti žinias be tyčinių piktavališkų tikslų²⁷⁷.

Atsižvelgiant į tai, tiek Konstitucija²⁷⁸, tiek EŽTK²⁷⁹, tiek TPPTP²⁸⁰ numato išraiškos laisvės apribojimo galimybę, kas sukuria teisinį pagrindą kriminalizuoti neapykantos kalbą. Todėl

teisės aktus. (HORN, N. Freedom of expression and hate speech in Namibia. *Namibia Law Journal*, 2009, Vol. 1, no. 1, p. 43; BRUGGER, W. 2002. The treatment of hate speech in German constitutional law (Part I), p. 12).

²⁶⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas byloje Dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 34-847; Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas byloje Dėl alkoholio ir tabako reklamos. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 15-314; Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1998 m. kovo 13 d. nutarimas byloje Dėl valdininkų atsistatydinimo. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 25-650.

²⁶⁹ Konstitucija, išnaša 54, 25 str.

²⁷⁰ *Handyside v. United Kingdom*, išnaša 263.

²⁷¹ BAMFORTH, N.; MALIK, M.; ir O'CONNOR, C., išnaša 74, p. 505-506, *United Nations Conference on Freedom of Information (held at Geneva in March and April 1948) concerning articles on freedom of information in the draft Declaration and the draft Covenant (E/CONF.6/79)*. Washington: U.S. Dept. Of State, 1948.

²⁷² BRUGGER, W., išnaša 264, p. 1; Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas, išnaša 79; Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas byloje Dėl Lietuvos menininkų rūmų. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 87-3274; Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas byloje Dėl neskelbtinos informacijos platinimo tvarkos. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 113-4131; Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas byloje Dėl vaistų reklamos. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 117-4239; Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas, išnaša 269.

²⁷³ JOČIENĖ, D. Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnio taikymo praktika. *Teisė*, 2001, Nr. 39, p. 33-52.

²⁷⁴ MENDEL, T. *Hate Speech Rules Under International Law* [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.law-democracy.org/wp-content/uploads/2010/07/10.02.hate-speech.Macedonia-book.pdf>>.

²⁷⁵ BAMFORTH, N.; MALIK, M.; ir O'CONNOR, C., išnaša 74, p. 448.

²⁷⁶ *Gündüz v. Turkey*, § 40, išnaša 33; *Erbakan v. Turkey*, § 56, išnaša 33.

²⁷⁷ United Nations General Assembly Resolution 59 (I) Calling of an International Conference on Freedom of Expression [interaktyvus]. 1946 [žiūrėta 2011 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/033/10/IMG/NR003310.pdf?OpenElement>>.

²⁷⁸ Konstitucija, išnaša 54, 25 str. 3 d., 4 d.

²⁷⁹ EŽTK, išnaša 48, 10 str. 2 d.

²⁸⁰ TPPTP, išnaša 43, 19 str. 3 d.

priemonė, kuri sukuria išraiškos laisvės apribojimus, nebūtinai pažeidžia Konstituciją, EŽTK ar TPPTP, jei tokia praktika atitinka EŽTK 10 str. 2 d. numatytus reikalavimus²⁸¹, Konstitucijoje ar TPPTP įstatymu draudžiamos išraiškos kriterijus.

EŽTT išraiškos laisvės kriminalizavimą tikrina EŽTK 10 str. 2 d. prasme²⁸² - kiekvienas išraiškos laisvės apribojimas turi būti numatytas įstatymo, būtinas demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, teritorinio vientisumo ar viešosios tvarkos interesais, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ir nusikaltimams, žmonių sveikatai bei moralei, taip pat kitų asmenų orumui ar teisėms apsaugoti, užkirsti kelią konfidencialios informacijos atskleidimui ar teisminės valdžios autoritetui ir nešališkumui garantuoti²⁸³. Apribojimas taip pat privalo būti proporcingas siekiamam teisėtam tikslui²⁸⁴. Turi būti tinkamai įvertinami esminiai, aktualūs faktai²⁸⁵, vertinama pritaikytos bausmės prigimtis ir griežtumas²⁸⁶. Šių sąlygų nesilaikymas gali būti kvalifikuojamas kaip išraiškos laisvės pažeidimas, nes kiekvienas išraiškos laisvės apribojimas privalo būti įtikinančiai pagrįstas²⁸⁷.

Nagrinėjant klausimą, ar valstybės įsikišimas buvo būtinas demokratinėje visuomenėje, EŽTT pabrėžė, kad tai priklauso nuo to, ar įsikišimas, dėl kurio skundžiamasi, buvo paremtas būtinu visuomenės poreikiu, ar jis buvo proporcingas siekiamam teisėtam tikslui ar valstybės pateikiamos priežastys, pateisinančios įsikišimą, yra tiesiogiai susijusios, aktualios ir pakankamos²⁸⁸.

Lietuvoje neapykantos kalbos kriminalizavimas, kaip išraiškos laisvės apribojimas, atitinka visus EŽTK 10 str. 2 d. numatytus reikalavimus: neapykantos kalbos kriminalizavimas yra įtvirtintas BK, yra būtinas demokratinėje visuomenėje siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ir nusikaltimams, apsaugoti žmonių sveikatą bei moralę, taip pat kitų asmenų orumą ir kitas teises. Neapykantos kalbos kriminalizavimas taip pat atitinka proporcingumo reikalavimą, į kurį reikėtų žiūrėti per žmogaus teisių kolizijos šalinimo taisyklės²⁸⁹ – kriminalizuojant išraiškos laisvę yra apsaugomos tokios fundamentalios žmogaus teisės, kaip teisė į privatų gyvenimą, nediskriminavimą, orumą, be tom turint omenyje neapykantos kalbos galimas sukurti žalingas pasekmes, yra užtikrinama sveikatos ir gyvybės apsauga, taip pat užtikrinamas visuomenės saugumas, demokratija ir asmenų

²⁸¹ WEBBER, A. *Manual on hate speech*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2009, p 17

²⁸² *Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway* [GC], no. 21980/93, § 58, ECHR 1999-III; *Fressoz and Roire v. France* [GC], no. 29183/95, § 45, ECHR 1999-I; *Myrskyy v. Ukraine*, no. 7877/03, 20 May 2010.

²⁸³ JOČIENĖ, D., išnaša 270.

²⁸⁴ *Ibid.*

²⁸⁵ Žr. *Jersild v. Denmark*, išnaša 174; *Incal v. Turkey*, 9 June 1998, § 48, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-IV; *Garaudy v. France*, išnaša 254.

²⁸⁶ Žr. *Perna v. Italy* [GC], no. 48898/99, § 39, ECHR 2003-V; *Myrskyy v. Ukraine*, išnaša 279.

²⁸⁷ *Autronic AG v. Switzerland*, išnaša 262

²⁸⁸ Žr. *Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway*, § 58, išnaša 279; *Myrskyy v. Ukraine*, išnaša 279.

²⁸⁹ Teisės kolizija - situacija, kai tuos pačius visuomeninius santykius reguliuoja viena kitai prieštaraujančios teisės normos. Šiuo atveju susiduria teisė į privatų gyvenimą, nediskriminavimą, orumą ir išraiškos laisvę. V. Milašiūtė nurodo šį galimą kolizijos sprendimo būdą: siekti taip išspręsti koliziją, kad kuo mažiau nukentėtų kitos teisės (jei A apribojimas sukelia C ir D apribojimus, geriau riboti B, kurios apribojimas nesukelia tokių pasekmių teisėms C ir D). Pvz.: religinio musulmonų galvos apdangalo draudimas mokinėms mokyklose sukelia ne tik religinės laisvės, bet ir teisės į išsilavinimą pažeidimą, nes tokios mokinės tuomet nebesimokys tokiose mokyklose. (MILAŠIŪTĖ, V. *Žmogaus teisės Europoje ir ES* [nepublikuota]. Paskaitų medžiaga, 2010 m. vasaris-gegužė).

lygybė. Taigi apribojant vieną teisę, yra apsaugomos kitos fundamentalios žmogaus teisės. Teisėti tikslai, kurių siekiama neapykantos kalbos kriminalizacija, gali būti labai įvairūs, pvz.: EŽTT *Norwood v. UK*²⁹⁰ byloje nagrinėjo aplinkybės, kai asmuo pakabino iškabą „*Lauk islamą iš Britanijos, saugokim britus*“, taip pat pusmėnulio ir žvaigždės simbolius. EŽTT konstatavo, kad asmuo buvo nubaustas teisėtai, nes buvo vadovautasi teisėtais tikslais - apsaugoti religines grupes nuo neapykantos kalbos ir skatinti EŽTK vertybes – toleranciją, socialinę taiką ir nediskriminaciją. *Otto-preminger institut v. Austria*²⁹¹ byloje EŽTT išaiškino, kad yra daugybė neapykantos kalbos kriminalizavimo pateisinimo pagrindų, įskaitant ir argumentus, kad tam tikro pobūdžio neapykantos kalba yra speciali kategorija, kuri gali būti draudžiama dėl savo įtakos socialinėms grupėms, galinčioms tapti neapykantos kalbos taikiniais. Atsižvelgiant į tai, neapykantos kalbos kriminalizavimas yra pateisinamas įvairiais teisėtais tikslais – pradedant mažumų teisių apsauga, baigiant valstybės apsauga, nes neapykantos kalba sugriauna rimtį ir, kaip minėjome, gali sukelti itin sunkius padarinius.

Piktnaudžiavimas išraiškos laisve prieštarauja demokratijai ir žmogaus teisėms ir pažeidžia kitų asmenų teises²⁹², todėl bet kuri pastaba, nukreipta prieš EŽTK įtvirtintas vertybės, nacių politikos pateisinimas, negali būti saugoma 10 str. Yra tam tikros kategorijos aiškiai nustatytų istorinių faktų, tokių kaip holokaustas – tokių faktų ginčijimas ar persvarstymas turi būti pašalinti iš srities, saugomos 10 str.²⁹³

Manome, kad išraiškos laisvės kriminalizavimą reikėtų laikyti ne demokratinių teisių suvaržymu, o demokratijos stoka, stereotipų ir prejudicijos paplitimu visuomenėje. Neapykantos kalbos sukuriama netolerancijos ir prejudicijos atmosfera²⁹⁴ lėmė, kad socialinių grupių teisės gali būti apsaugotos tik tokiomis griežtomis atsakomybės formomis kaip apribojimai, kokia išraiška ir kaip ji gali būti skleidžiama²⁹⁵. Neapykantos kalbos nusikaltimai, kaip jau konstatavome analizuodami nusikalstamos veikos objektą, pažeidžia asmenų lygiateisiškumą, daugelio asmenų interesus ir gali sukelti fizinę prievartą ir smurtinius nusikaltimus, todėl neabejotina, kad neapykantos kalbos kriminalizavimas grindžiamas visuomenės saugumu, sveikatos ir moralės apsauga bei siekiu apsaugoti kitų asmenų teises ir interesus.

V.2. Neapykantos kalbos nusikaltimų ir išraiškos laisvės atribojimo kriterijai

Praktikoje problemos dažnai kyla nustatant rašytinių tekstų, teiginių, viešai naudojamų leksikos, plakatų, simbolių, ženklų ir pan. kurstomąjį ar diskriminacinį pobūdį. Skiriamoji riba tarp to, kas yra saugoma išraiškos laisvės ir kas patenka į baudžiamąjį persekiojimą, yra labai siaura ir nėra

²⁹⁰ *Norwood v. the United Kingdom*, išnaša 255.

²⁹¹ *Otto-Preminger-Institut v. Austria*, 20 September 1994, Series A no. 295-A.

²⁹² *Witzsch v. Germany*, išnaša 255.

²⁹³ Žr. *Lehideux and Isorni v. France*, § 53, 47, išnaša 255; *Garaudy v. France*, išnaša 254.

²⁹⁴ *Hate crimes in the OSCE region – incidents and responses, Annual report for 2007*, išnaša 9, p. 127.

²⁹⁵ *Ibid.*

vieningų, aiškių kriterijų, kuriais remiantis būtų galima atskirti išraiškos laisvę nuo neapykantos kalbos nusikaltimų - kiekvienoje byloje turi būti vertinama individualiai taip formuojant precedentinę teisę. Būtent kiekvienai valstybei priklauso nuožiūros laisvė vertinti išraišką kaip skleižiančią neapykantą ar ne, tai yra nacionalinių institucijų, ypač teismų, pareiga interpretuoti ir taikyti nacionalinę teisę²⁹⁶. Lietuvoje neapykantos kalbos nusikaltimų kvalifikavimo problema aktuali - pastebima, kad dažnai ikiteisminio tyrimo įstaigos atsisako pradėti ikiteisminį tyrimą dėl neapykantos kalbos nusikaltimų tuo pagrindu, kad, ikiteisminio tyrimo įstaigos požiūriu, išraiškos formos tebuvo nuomonės laisvė ir nėra pagrindo taikyti baudžiamosios atsakomybės. Šiuos institucijų sprendimus taisy tik teismai, kuriems buvo apskūstas ikiteisminio tyrimo institucijos sprendimas. Pvz.: Kauno apskrities Vyriausiojo policijos komisariatui buvo pateiktas Skundas dėl 2009 m. birželio 28 d. internetiniame portale pasirodžiusio videoreportažo. Dienraščio „Lietuvos rytas“ žurnalistė Kaune kalbino praeivius apie ant sienos esantį piešinį – du besibučiuojančius vaikus, užkalbintas Kauno vicemeras A.B. piešinyje išvelgė amoralų reiškinį ir pedofilijos propagavimą, tokie piešiniai, jo manymu, gali susargdinti vaikus šizofrenija bei žaloja psichiką, dėl vicemero išreikštos nuomonės internete pasirodė tokios pobūdžio komentarai: „mirtis piderams“, „tokius ožius tik pakart arba nušaut“, „tuos pedikus tik šaudyt reikia, man pasipainiotų toks, tai į subinę baslį įvaryčiau“ ir pan. 2009-07-13 dienos nutarimu²⁹⁷ buvo atsisakyta pradėti ikiteisminį tyrimą pagal 170 str. 1 ir 2 dalis (BK aktualios redakcijos: 2 ir 3 dalys). Kauno apskrities Vyriausiasis policijos komisariatas nurodė, kad „iš pateiktos medžiagos ir surinktų duomenų matyti, kad nėra nusikalstamos veikos objektyviosios pusės, kad viešai buvo kurstyta smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu. Išsakyti komentarai asmenų, kurie save internete įvardija anonimais, todėl nėra pagrindo manyti, kad jie gali viešai kurstyti ir smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu“. Šis nutarimas buvo apskūstas Kauno miesto apylinkės prokuratūrai, vėliau Kauno miesto apylinkės teismui, abi institucijos nusprendė, kad nutarimas teisėtas. Kauno miesto apylinkės teismas 2009-09-08 d. nutartyje²⁹⁸ išaiškino, kad „asmenys, komentuodami viešoje erdvėje, interneto svetainėse, paskelbtą vicemero nuomonę dėl viešai ant pastato nupieštų besibučiuojančių dviejų žmonių, išdėstė savo nuomonę, kurią pripažinti pagal baudžiamąjį įstatymą baustina veika – kurstymu smurtauti ir fiziškai susidoroti su žmonių grupe dėl seksualinės orientacijos – nėra pakankamo pagrindo“. Šie nutarimai dalinai buvo pakeisti Kauno apygardos teismo 2009-10-21 d. nutartimi²⁹⁹. Teismas išaiškino, kad „komentaruose aiškiai išreikštas kraštutiniai neigiamas, niekinantis, žeminančiai veikiantis viešas pareiškimas prieš Baudžiamajame įstatyme apibrėžtą seksualinės orientacijos žmonių grupę.

²⁹⁶ Žr. *Lehideux and Isorni v. France*, § 50, išnaša 255; *Garaudy v. France*, išnaša 254.

²⁹⁷ Kauno apskrities Vyriausiojo policijos komisariato Nusikaltimų tyrimo valdybos 2009 m. liepos 13 d. nutarimas *Dėl atsisakymo pradėti ikiteisminį tyrimą*, Nr. 20-AP-70758-09.

²⁹⁸ Kauno miesto apylinkės teismo 2009 m. rugsėjo 08 d. nutartis *Atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą*, Nr. 1S-198/09.

²⁹⁹ Kauno apygardos teismo 2009 m. spalio 21 d. nutartis, Nr. S-347-738/2009.

Komentaruose išreikšti vieši pareiškimai yra tik tyčiniai, nes komentaro autorius suvokė, kad savo viešais pareiškimais raštu per masinę informavimo priemonę – internetą, tyčiojasi, niekina apibrėžtą seksualinės orientacijos žmonių grupę“. Deja, teismas nepripažino A.B. replikų neapykantos kalbos veika. Vicemero išsakytus pareiškimus teismas įvertino kaip kategorišką, bet ne kraštutinai pasityčiojantį arba niekinantį, arba skatinantį neapykantą. Atskirdamas veiką nuo informacijos laisvės, teismas pažymėjo, kad norint inkriminuoti 170 str. 1 d. (BK aktualios redakcijos 170 str. 2 d.) numatytą nusikalstamą veiką „būtinai kraštutinai pasityčiojantis, niekinantis, skatinantis neapykantą ar kurstantis diskriminaciją pareiškimas, nesant tokio kraštutinai neigiamo pasisakymo nėra galimybės inkriminuoti šios nusikalstamos veikos“. Pasak teismo, „vicemero išsakytoje subjektyvioje nuomonėje konkretaus kurstymo taip pat nebuvo. Jis savo kalboje neišreiškė jokio skatinimo niekinti, tyčiotis iš piešinyje vaizduotos seksualinės orientacijos žmonių. Kurstymas turi būti konkretus“.

Tarptautinė teisė sukuria suvaržymus tam tikrai išraiškos kategorijai – neapykantos kalbai. Svarbiausia yra atriboti leidžiamą išraišką, patenkančią į išraiškos laisvės ribas, ir išraišką, kuri kursto, skatina neapykantą, diskriminaciją ar net smurtą. Neegzistuoja nei vienas sprendžiamasis faktorius, kuris nubrėžtų griežtą ribą tarp to, kas yra leidžiama, o kas ne, nes išraiška yra sudėtingas reiškinys, kuris turi būti analizuojamas atsižvelgiant į daugybę faktorių. Remiantis tarptautinių institucijų – Komiteto dėl rasinės diskriminacijos panaikinimo, Europos komisijos prieš rasinę diskriminaciją ir netoleranciją, JTO Žmogaus teisių komiteto, EŽTT, Tribunolo Ruandai - praktika galime išskirti šiuos pagrindinius neapykantos kalbos atribojimo kriterijus: pažeidėjo tikslai³⁰⁰, neapykantos kalbos kontekstas³⁰¹, turinys³⁰² ir galimas neapykantos kalbos poveikis³⁰³. Kriterijai yra tarpusavyje glaudžiai susiję ir koreliuoja, todėl, vertinant kalbą, į šiuos kriterijus reikia žiūrėti kaip į visumą, nes dažnai vienu kriterijumi galime grįsti kito kriterijaus egzistavimą ir pan. Šiuos kriterijus paanalizuosime plačiau.

Tikslas. Kaip jau analizavome ankstesniuose skyriuose, esminis neapykantos kalbos nusikaltimų sudėties elementas, be kurio veikos nebūtų galima kvalifikuoti kaip neapykantos, yra tikslas – pažeminti, įžeisti tam tikrą tautinę, rasinę ar kitokią žmonių grupę ar jos narį, t.y. parodyti tikrą ar tariamą tokios grupės žmonių ar konkretaus jos nario pažeidžiamumą, nepilnavertiškumą,

³⁰⁰ MENDEL, T. *Hate Speech Rules Under International Law; Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France* [GC], no. 21279/02 and 36448/02, ECHR 2007-XI, *The Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza, Hassan Ngeze*, išnaša 40.

³⁰¹ *Malcolm Ross v. Canada*, Communication No. 736/1997, U.N. Doc. CCPR/C/70/D/736/1997 (2000); *Kamal Quereshi v. Denmark*, Communication No. 27/2002, U.N. Doc. CERD/C/63/D/27/2002 (2003); *Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France*, išnaša 300; *The Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza, Hassan Ngeze*, išnaša 40.

³⁰² Žr. *Erbakan v. Turkey*, § 55, išnaša 33; *J. R. T. and the W. G. Party v. Canada*, Communication No. 104/1981, U.N. Doc. CCPR/C/OP/2 at 25 (1984); *Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France*, išnaša 300.

³⁰³ *Malcolm Ross v. Canada*, išnaša 301; *Erbakan v. Turkey*, išnaša 33, *Robert Faurisson v. France*, Communication No. 550/1993, U.N. Doc. CCPR/C/58/D/550/1993 (1996).

ribotumą³⁰⁴, todėl tik pareiškimai, kurie yra padaryti siekiant įžeisti, sumenkinti, dehumanizuoti ir pan. socialinės grupės asmenis, yra laikomi neapykantos kalba ir yra draudžiami nacionalinės ir tarptautinės teisės.

Tikslo kriterijų aiškiai išskyrė EŽTT *Jersild v. Denmark*³⁰⁵ byloje, kurioje žurnalistas buvo apkaltintas rasinės diskriminacijos kurstymu televizijos laidoje, kurioje ekstremistas viešai išreiškė diskriminacines pažiūras, nors pačios laidos tikslas iš esmės buvo diskutuoti apie egzistuojančią rasizmo problemą ir atskleisti rasizmą Danijoje. Teismas nusprendė, kad Danijos teismai, priimdami apkaltinamąjį nuosprendį, pažeidė žurnalistą teisę į išraiškos laisvę, nes žurnalistų tikslas nebuvo skatinti rasizmą, o, priešingai, atskleisti jį ir analizuoti, pareiškėjo tikslas buvo išreikšti specifinius klausimo aspektus, kurie yra visuomenės svarstymo objektas. *Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France*³⁰⁶ byloje EŽTT atsižvelgė į pažeidėjo tikslą stigmatizuoti kitą asmenį.

Taigi tiriant bylą ir siekiant atriboti išraiškos laisvės saugomą kalbą nuo draudžiamos baudžiamųjų įstatymų, būtina nustatyti, ar asmuo siekė skleisti ekstremistines, radikalias, kurstančias idėjas ir nuomonę, ar jis siekė informuoti visuomenę apie svarbius dalykus. Atsakymas į šį klausimą turėtų padėti atskirti išraiškos laisvę, saugomą daugelio tarptautinių teisės instrumentų³⁰⁷.

Nustatyti kalbėtojo tikslą yra itin sudėtinga, nes tai psichinis, vidinis sudėties elementas, tačiau pažeidėjo tikslą galima nustatyti iš kitų neapykantos kalbos nusikaltimų atribojimo kriterijų egzistavimo – neapykantos kalbos turinio, konteksto, t.y. kokius būtent išsireiškimus, frazes vartoja pažeidėjas, kokia jų reikšmė, kokioje vietoje buvo atlikta veika, kaip apsirengęs buvo pažeidėjas, kaip elgėsi prieš, po veikos ir pan. *Robert Faurisson v. France*³⁰⁸ byloje dėl holokausto neigimo terminas “magiška dujų kamera” ŽTK buvo vienas iš faktų nurodančių, kad autorius buvo motyvuotas antisemitizmo, o ne siekiu atskleisti istorinę tiesą. *Jersild v. Denmark* byloje žurnalistų, imančio interviu, komentarai, sukuriantys atstumą nuo rasistinių interviu davėjo komentarų, buvo lemiantis faktorius EŽTT sprendžiant, kad televizijos programos tikslas buvo skleisti aktualias naujienas, o ne propaguoti rasistinių požiūrių. *Sürek and Özdemir v. Turkey*³⁰⁹ byloje EŽTT apsaugojo savaitraščio teises publikuoti interviu su Kurdistano darbininkų partijos lyderiu, kuriame jis patvirtino savo ketinimus siekti tikslų smurtu, tuo pagrindu, kad imant teksto visumą, jis turi būti laikomas aktualia naujiena, o ne smurto aukštiniu.

Nustatant, ar buvo tikslas, taip pat svarbu atkreipti dėmesį ir į patį pažeidėją, į bylos aplinkybes, charakterizuojančias patį subjektą – nusikalstamą veiką padariusio asmens ekstremistinės pažiūros

³⁰⁴ Nusikalstamų veikų asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei ikiteisminio tyrimo apibendrinimas Nr. 12.14-64, išnaša 97.

³⁰⁵ *Jersild v. Denmark*, išnaša 174.

³⁰⁶ *Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France*, išnaša 300.

³⁰⁷ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, išnaša 42; TPPTP, išnaša 43; EŽTK, išnaša 48.

³⁰⁸ *Robert Faurisson v. France*, išnaša 303.

³⁰⁹ *Sürek and Özdemir v. Turkey* [GC], nos. 23927/94 and 24277/94, 8 July 1999.

ir panašūs faktoriai taip pat gali parodyti galimus kalbėtojo tikslus. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kokioje aplinkoje, kokiomis socialinėmis tuometinėmis sąlygomis buvo atlikti veiksmai – pvz.: susiklosčiusi itin sudėtinga situacija tarp socialinių grupių (pvz.: neapykantos kalba prieš kitos tautybės asmenis, kai spauda plačiai nušviečia, kad šalį užplūdo imigrantai, užimantys piliečių darbo vietas), tuo metu visuotinai nepriimtino renginio organizavimas (pvz.: „Baltic pride“³¹⁰ eitynės) ir pan. Visų šių faktinių aplinkybių visuma gali suponuoti neapykantos ir pažeidėjo prejudicijos tikslo egzistavimą. Tikslą gali aiškiai išreikšti ir nusikalstamą veiką atliekantis asmuo viešai pasisakydamas apie savo vidinius nusistatymus prieš tam tikros socialinės kategorijos asmenis bei tikslą pažeisti jų lygiateisiškumą.

Kontekstas. Neapykantos kalbos nusikaltimų jurisprudencija pabrėžia svarbą atsižvelgti į visą kontekstą svarstant potencialų išraiškos poveikį – t.y. kokiomis aplinkybėmis, kokių asmenų buvo išreikšta kalba, skleidžianti neapykantą. Paprastai, kai neapykantos kalbos nusikaltimai padaromi tam tikrų radikalių asmenų sambūrių metu, tam tikrų marginalinėms grupuotėms svarbių švenčių proga, interneto komentarais apie itin visuomenei jautrius įvykius, taip pat jei kalba buvo išreikšta marginalinių grupuočių atstovų – yra didelė tikimybė, kad buvo pažeisti kalbos teisėtumo reikalavimai. Pvz.: aukščiau minėtoje *Jersild v. Denmark* byloje, EŽTT konstatavo, kad pagrindas nelaikyti žurnalisto veiksmų neapykantos kalbos nusikaltimu buvo ir tai, kad ekstremisto rasistiniai teiginiai buvo išreikšti publicistinės laidos, skirtos informuoti visuomenę ir nagrinėti politinius klausimus, metu. *Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France*³¹¹ byloje EŽTT atsižvelgė į kalbėtojo užimamą ekstremalią poziciją politiniame spektre. Sprendime *Malcolm Ross v. Canada*³¹² dėl su mokytojo, pašalinto iš mokytojo pareigų dėl viešų diskriminacinių pareiškimų apie žydų tikėjimą ir kilmę, ŽTK atkreipė dėmesį į autoriaus funkciją pareiškimuose. ŽTK pabrėžė, kad mokyklų sistemoje, ypač kai tai susiję su jaunų asmenų mokymu, ypatingai svarbios yra išraiškos laisvės specialiosios pareigos ir atsakomybė. *Robert Faurisson v. France* byloje ŽTK pažymėjo, kad nacių režimo dujų kamerų, kaip istoriškai patvirtinto fakto, egzistavimo nuginkijimas skatintų antisemitizmą. ŽTK nusprendė, kad autoriaus išraiškos laisvės apribojimai, pritaikyti pagal įstatymą, skirtą revizionistiniams pasisakymams, buvo leidžiami pagal TPPTP 19 (3) str. ŽTK argumentavo, kad autoriaus pareiškimai, atsižvelgiant į jų kontekstą, buvo antisemitinius veiksmus sukeliančios ar stiprinančios prigimties. *Mehdi Zana v. Turkey*³¹³ byloje EŽTT svarstė buvusio majoro bendro pobūdžio pareiškimus apie žudynes tame kontekste, kad kaip tik tuo metu žudynės ir įvyko. EŽTT nusprendė, kad pareiškimai tik pasunkino ir taip prieštaringą situaciją.

³¹⁰ 2010 m. gegužės 7 d. įvykusios eitynės Vilniuje už toleranciją ir lygybę, visuomenėje paplitusiu stereotipiniu pavadinimu: „gėjų paradas“.

³¹¹ *Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France*, išnaša 300.

³¹² *Malcolm Ross v. Canada*, §11.6. 57, išnaša 301.

³¹³ *Mehdi Zana v. Turkey* (no. 2), no. 26982/95, April 2004; *Mehdi Zana v. Turkey*, no. 29851/96, 6 March 2001.

Taigi, tiriant neapykantos kalbos nusikaltimus, būtina atsižvelgti į visas neapykantos kalbos nusikaltimo padarymo aplinkybes – aplinką, pažeidėją, asmenis, kuriems neapykantos kalba buvo skirta, vietą, laiką, būdą ir pan., nes visų aplinkybių visuma gali suponuoti išvadą apie išraiškos laisvės ribų peržengimą.

Turinys. Be tikslo ir konteksto, be abejo, yra labai svarbu išanalizuoti ir išraiškos turinį: kas buvo teigiama, kokie žodžiai vartojami, simboliai vaizduojami, kokia išsireiškimų istorinė reikšmė, supratimas visuomenėje ir pan. Aktualus ir reikšmingas, o atskirais atvejais netgi nulemiantis neapykantos nusikaltimų ikiteisminio tyrimo sėkmę, yra įvairių mokslo sričių specialistų – lingvistų, istorikų, semiotikų, antropologų - vaidmuo. Baudžiamųjų bylų tyrimo metu į juos dažnai kreipiamasi dėl išvados pateikimo³¹⁴. Labai svarbu, kokius žodžius, išsireiškimus, simbolius naudoja kalbėtojas, nes kai kurie iš jų turi visuotinai priimtą diskriminacinę reikšmę.

*Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France*³¹⁵ byloje EŽTT konstatavo, kad kalbos turinys yra apie smurto ir neapykantos sukėlimą, o toks turinys jau yra už to, kas toleruojama politiniuose debatuose. Būtina atsižvelgti ir į tai, kad asmuo užima ekstremalią poziciją politiniame spektre.

Bet kokia kalba, kuri sukuria neapykantos pateisinimą, yra vienareikšmiškai smerkiama tarptautinių organų ir nėra saugoma išraiškos laisvės. Pavyzdžiui, *J. R. T. and W. G. Party v. Canada*³¹⁶ byloje ŽTK nusprendė, kad pareiškimas, susijęs su antisemitinės nuomonės skleidimu telefonu, yra nepriimtinas dėl *ratione materiale* su TPPTP nuostatomis: „nuomonė, kurią T. siekė skleisti per telefoninę sistemą, aiškiai sudaro rasinės ir religinės neapykantos pateisinimą, kuri Kanada turi pareigą pagal TPPTP 20(2) str. uždrausti“³¹⁷.

Komitetas dėl rasinės diskriminacijos panaikinimo taip pat susidūrė su klausimais, kurie pareiškimai yra draudžiami pagal Tarptautinės konvencijos dėl rasinės diskriminacijos panaikinimo 4 str. *Jewish Community of Oslo et al. v Norway*³¹⁸ byloje, komitetas pareiškė nuomonę apie kalbos, pateiktos per nacių lyderio Rudolf Hess sukaktuvių maršą, subjektą. Šioje byloje komitetas nusprendė, kad svarstomų pareiškimų turinys susidėjo iš idėjų, pagrįstų rasiniu pranašumu ir neapykanta. Hitlerio ir jo principų, žingsnių gynimas turi būti vertinami jei ne kaip kurstymas smurtauti, tai mažiausiai kaip rasinės diskriminacijos kurstymas. Komitetas manė, kad šios pastabos buvo pateiktos išskirtinai/akivaizdžiai įžeidžiančiu būdu.

*Sürek (No.1) v. Turkey*³¹⁹ byloje EŽTT nustatė priežastinį ryšį tarp savaitines naujienų apžvalgų ir skaitytojų laiškų, kritikuojančių Vyriausybę. Cituodamas stiprią kalbą laiškuose, EŽTT

³¹⁴ P vz. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos įtraukimas specialistu išvada duoti baudžiamojoje byloje Vilniaus m. 1-os apylinkės teismo 2009 m. gruodžio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje *E.G. pagal BK 169 ir 170 str.*, Nr. 1-1327-88/2009.

³¹⁵ *Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France*, išnaša 300.

³¹⁶ *J. R. T. and W. G. Party v. Canada*, išnaša 302.

³¹⁷ *Ibid.*, § 8.

³¹⁸ *The Jewish community of Oslo et al. v Norway*, Communication No. 30/2003, U.N. Doc. CERD/C/67/D/30/2003 (2005).

³¹⁹ *Sürek v. Turkey (no. 1)* [GC], no. 26682/95, ECHR 1999-IV.

konstatavo, kad laiškus reikia laikyti žemų emocijų sužadintų ir prejudicijos sustiprintu kreipimusi dėl kruvino keršto. *Incal v Turkey*³²⁰ sprendime EŽTT pažymėjo, kad tekstas gali slėpti tikslus ir ketinimus, kurie skiriasi nuo tų, kurie viešai pateikiami

Tribunolo Ruandai *Akayesu*³²¹ byloje Tribunolas peržiūrėjo kiekvieno termino, sukūrusio tiesioginį viešą kurstymą, reikšmę. Aiškindamas kurstymo sąvoką, Tribunolas tyrė, kad tiek bendrosios teisės, tiek civilinės teisės sistemose kurstymas ar provokacija, kaip tai vadinama civilinėje teisėje, yra apibrėžiama kaip skatinimas ar provokacija atlikti teisės pažeidimą. Tribunolas citavo Tarptautinę teisės komisiją³²² (angl. - *International Law Commission*), kuri charakterizavo viešą kurstymą kaip kvietimą daugeliui individų atlikti kriminalinius veiksmus viešojoje vietoje ar per viešosios informacijos priemones (pvz.: radiją ar televiziją). Tribunolas pabrėžė, kad tokie veiksmai patys savaime yra pavojingi, nes sukelia didelę riziką visuomenėje net jei šiais veiksmais ir nepavyksta pasiekti rezultato. *Dağtekin v. Turkey*³²³ byloje EŽTT nerado EŽTK pažeidimo, nurodė, kad nors kai kurios knygos vietos ir sukūrė labai neigiamą Turkijos istorijos vaizdą, o tonas buvo netgi priešiškas, tačiau knyga niekada nepasiekė tokios ribos, kad kurstytojų prisidėti prie smurto, ginkluoto pasipriešinimo ar sukilimo, neišreikškė neapykantos kalbos.

Galimos pasekmės. Nors neapykantos kalbos nusikaltimai paprastai yra formalūs, atribojant juos nuo išraiškos laisvės yra svarbu atsižvelgti į tai, kokią įtaką turėjo, turi ar turės neapykantos kalbos nusikaltimai socialinei grupei. Nėra reikalaujama, kad neapykantos kalbos nusikaltimai sukurtų tam tikras tiesiogines pasekmes. Niurnbergo karo nusikaltimų tribunolo *Streicher*³²⁴ byloje nebuvo jokių tvirtinimų, kad publikacijos *Der Stürmer* buvo susijusios su konkrečiu smurtu. Tribunolas konstatavo, kad *Der Stürmer* publikacijos „įskiepijo tūkstančiams vokiečių nuodus, kurie buvo priežastimi paremti Nacionalsocialistinę politiką dėl žydų persekiojimo ir naikinimo“.

³²⁰ *Incal v. Turkey*, išnaša 282.

³²¹ *The Prosecutor of the Tribunal against Jean Paul Akayesu*, išnaša 216.

³²² JTO pagalbinis organas, 1947 m. įkurtas Generalinės Asamblėjos. Tikslas – tarptautinės teisės kodifikavimas ir pažangi plėtra.

³²³ *Dağtekin and Others v. Turkey*, no. 70516/01, § 26, 13 December 2007.

³²⁴ Julius Streicher pradėjo savo karjerą kaip nacių žurnalistas ir 1923-1945 metais buvo svarbaus savaitinio antisemitinio žurnalo *Der Stürmer* leidėjas. Pasak Streicher, šio leidinio tikslas buvo „suvienyti vokiečius ir prikelti juos prieš žydų įtaką, kuri gali sugriauti didingą vokiečių kultūrą. Žurnalas susidarė iš nešvankių karikatūrų, kruvinių istorijų apie atliktas ritualines žmogžudystes, instrukcijas apie anti-žydiškas kampanijas, žydų dantistų, gydytojų ir parduotuvių savininkų sąrašų, kurių „arijams“ buvo patartina vengti, ir karštų kvietimų išnaikinti žydų šaknis. Žydai buvo apibūdinami kaip mikrobai ir kenkėjai, ne žmonės, parazitai, priešai, piktadariai, ligų skleidėjai, kurie turi būti sunaikinti žmonijos vardan. Pasak Niurnbergo tribunolo, Streicher išauklėjo visus vokiečius neapykantos, jis sukurstė juos persekioti ir sunaikinti visą žydų tautą. Jis buvo žmogžudysčių bendrininkas. Jo tikslas buvo išauklėti žmones, gaminti žmogžudžius, auklėjant ir nuodijant juos neapykanta. Jis sukūrė tokią aplinką, kuri leido įvykti holokaustui. Savo kalbomis ir straipsniais, savaitė po savaitės, mėnuo po mėnesio, jis apkrėtė vokiečių mintis anti-semitizmo virusu ir sukurstė vokiečių tautą persekioti žydus (*Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribuna*, išnaša 89, p. 501).

*Malcolm Ross v. Canada*³²⁵ byloje mokytojas buvo pašalintas iš mokyklos dėl savo antisemitinių/holokaustą neigiančių publikacijų. Kanados Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad buvo sukurta neapykantos kupina aplinka tos mokyklos valdyboje, ir manė, kad yra įmanoma pagrįstai nujauti priežastinį ryšį tarp aplinkos ir autoriaus publikacijų. ŽTK pažymėjo, kad nebuvo pažeista išraiškos laisvės apribojimo teisėtumo testo „būtinumo“ sąlyga, todėl išraiškos laisvė nebuvo pažeista. ŽTK palaikė drausminančius veiksmus, kurių buvo imtasi prieš mokyklos mokytoją dėl pareiškimų, kurie buvo pripažinti žeminančiais žydų tikėjimą ir įsitikinimus, ir kvietė tikruosius krikščionis ne tik kvestionuoti žydų tikėjimo ir mokymo teisėtumą, bet laikyti žydų tikėjimą ir praeitį kaip griaunančius laisvę, demokratiją ir krikščionių įsitikinimus ir vertybes. ŽTK palaikė Kanados Aukščiausiąjį teismą, jog buvo pagrindas teigti, kad egzistavo priežastinis ryšys tarp išsireiškimų ir neapykantos atmosferos.

Erbakan v. Turkey byloje EŽTT konstatavo išraiškos laisvės pažeidimą, nes ginčijami teiginiai nesukūrė realios žalos rizikos ir neišvengiamos grėsmės visuomenei ir jie negalėjo to padaryti. *Faurisson v. France* byloje ŽTK pažymėjo, kad „ginčijami teiginiai buvo antisemitinius jausmus sužadinančios prigimties“. Dauguma skundų dėl išraiškos laisvės apribojimo EŽTT remiantis poveikio pagrindu. EŽTT greitai nusprendavo, ar svarstomi teiginiai buvo rasistiniai - buvo žiūrima, ar jie galėjo pakenkti kitų lygybei³²⁶. Kai kuriose bylose EŽTT atsižvelgdavo į ginčijamų teiginių galimybes skatinti antisemitizmą³²⁷. Kitose – neigiamą pareiškimų įtaką EŽTK tikslams – teisingumui ir taikai³²⁸. *Virginia v. Black*³²⁹ byloje Jungtinių Valstijų Aukščiausiasis Teismas interpretavo, kad kryžiaus deginimas turint tikslą įbauginti yra draudžiamas. Kukluksklano atliekamas istorinis afroamerikiečių terorizavimas deginant kryžių, teismo nuomone, padarė kryžiaus deginimą visuotinai atpažįstamu neapykantos simboliu ir tikra grėsme, nesaugoma išraiškos laisvės.

³²⁵ *Malcolm Ross v. Canada*, §11.5, išnaša 301.

³²⁶ *Glimmerveen and Hagenbeek v. Netherlands*, išnaša 255; *Kühnen v. Germany*, išnaša 255; *Nationaldemokratische Partei Deutschlands, Bezirksverband München- Oberbayern v. Germany*, išnaša 255; *Remer v. Germany*, išnaša 255; *Garaudy v. France*, išnaša 254.

³²⁷ *Kühnen v. Germany*, išnaša 255; *Garaudy v. France*, išnaša 254.

³²⁸ *Remer v. Germany*, išnaša 255, *Nationaldemokratische Partei Deutschlands, Bezirksverband München- Oberbayern v. Germany*, išnaša 255; *Garaudy v. France*, išnaša 255.

³²⁹ *Virginia v. Black*, 123 S. Ct. 1536 (2003).

VI. IŠVADOS

1. Neapykantos kalbos nusikaltimai – tai specifinė neapykantos nusikaltimų rūšis. Neapykantos kalbos nusikaltimais yra kėsiniama į asmenų, priklausančių socialinei grupei, vienijamai lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų, pažiūrų, ar pan. požymių, ar tokios asmenų grupės lygiateisiškumą, orumą ir privatų gyvenimą. Neapykantos kalbos nusikaltimai yra padaromi dėl prejudicijos ar neapykantos motyvo socialinei grupei. Neapykantos kalbos nusikaltimai yra padaromi išskirtiniu būdu: peržengiant išraiškos laisvės ribas.

2. BK kriminalizuotos veikos, pasireiškiančios žodine ar kita išraiškos forma, esant padarytomis prieš socialinės grupės asmenis dėl prejudicijos ir neapykantos motyvo, turėtų būti kvalifikuojamos kaip neapykantos kalbos nusikaltimai. Geriausiai neapykantos kalbos nusikaltimų sampratą atitinka savarankiškuose BK straipsniuose – BK 170 str. ir BK 170⁽²⁾ str. – įtvirtintos veikos.

3. Neapykantos kalbos nusikaltimų pavojingumas pasireiškia tuo, kad neapykantos kalbos nusikaltimai pačiam nukentėjusiajam (aukai), į kurį buvo nukreipta veika, sukuria žemesnio statuso pojūtį, dehumanizuoja aukas visuomenėje, kurioje aukos pradedamos laikyti ir su jomis pradedama elgtis kaip su „nežmonėmis“.

4. Pagrindiniai rūšinės neapykantos kalbos nusikaltimų sudėties požymiai yra: veikos objektas – lygiateisiškumas, orumas, privatus gyvenimas; nukentėjusysis – priklausantis vienodais požymiais apibrėžtai socialinei grupei; veikos padarymo būdas – peržengiant išraiškos laisvės ribas; veikos padarymo tikslas ir motyvas yra grįsti prejudicija ir neapykanta; veikos padaromos tiesioginės tyčios kaltės forma; veikos subjektas – juridinis ar fizinis, pakaltinamas asmuo, sulaukęs 16 m.

5. BK 170 str. įtvirtinta veika pasireiškia niekinančių, šturkščiai menkinančių, besityčiojančių, skatinančių neapykantą, kurstančių diskriminaciją, smurtą, fizinį susidorojimą dalykų gaminimu, įsigijimu, gabenimu, laikymu ar disponavimu jais, socialinės grupės niekinimu, šturkščiu menkinimu, skatinimu neapkęsti, kurstymu diskriminuoti, smurtauti ar fiziškai susidoroti, siekiant adresatams įskiepyti neapykantą, sukurti prejudiciją ir stereotipus prieš tam tikros socialinės kategorijos asmenis. BK 170 str. 1 d. įtvirtinta alternatyvi veika - dalykų, kuriuose tyčiojasi, niekinama, skatinama neapykanta ar kurstoma diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausančią asmenį, kurstoma smurtauti, fiziškai susidoroti su tokia žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu, platinimas - yra išskirta netikslingai, nes ši veika patenka į BK 170 str. 2 ir 3 d. dispozicijas.

6. BK 170⁽²⁾ str. įtvirtintos istorinio revizionizmo veikos - Totalitarinių režimų nusikaltimų ir Nusikaltimų žmoniškumui neigimas, šturkštus menkinimas arba pritarimas jiems. BK

170⁽²⁾ str. įtvirtintas nusikaltimas tai propagandinis judėjimas, kuriuo siekiama paneigti nusikaltimų realybę ir sukurti galimybę genocido, karo nusikaltimams ir nusikaltimams žmoniškumui pasikartoti. BK 170⁽²⁾ str. be pagrindo išskiriamas kaip alternatyvios veikos Totalitarinių režimų nusikaltimų neigimas ir Nusikaltimų žmoniškumui neigimas, nes Totalitarinių režimų nusikaltimų neigimas patenka į Nusikaltimų žmoniškumui neigimo dispoziciją.

7. Neapykantos kalbos nusikaltimų atribojimo nuo išraiškos laisvės kriterijai yra neapykantos kalbos tikslai, kontekstas, turinys ir galimas neapykantos kalbos poveikis. Šie kriterijai yra tarpusavyje glaudžiai susiję ir koreliuoja. Tikslas yra psichinis, vidinis sudėties elementas, nustatant jį reikia vadovautis kitais kalbos atribojimo kriterijais. Kontekstas – visų nusikaltimo atlikimo metu buvusių aplinkybių visuma, kuri galimai skatina nusikalstamos veikos subjektus atlikti neapykantos kalbos nusikalstamas veikas. Analizuojant turinį reikia atsižvelgti į neapykantos kalbos prasmę, naudojamą simboliką, lingvistiką. Itin svarbus yra įvairių mokslo sričių specialistų – lingvistų, istorikų, semiotikų, antropologų - vaidmuo. Svarbu atsižvelgti į tai, kokią įtaką turėjo, turi ar turės neapykantos kalba pažeidžiamai grupei. Nėra reikalaujama, kad neapykantos kalbos nusikaltimai realiai sukurtų tam tikras tiesiogines pasekmes.

LITERATŪRA

TEISĖS AKTAI

Tarptautiniai teisės aktai

1. 1949 m. Ženevos konvencija Dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63–1905. Lietuva ratifikavo 2000 m. gegužės 2 d.
2. 1949 m. Ženevos konvencija Dėl civilių apsaugos karo metu. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63–1908. Lietuva ratifikavo 2000 m. gegužės 2 d.
3. 1949 m. Ženevos konvencija Dėl elgesio su karo belaisviais. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63–1907. Lietuva ratifikavo 2000 m. gegužės 2 d.
4. 1949 m. Ženevos konvencija Dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūrose padėties pagerinimo. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63–1906. Lietuva ratifikavo 2000 m. gegužės 2 d.
5. 1949 m. Ženevos konvencijų papildomas protokolai Dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolai). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63–1910. Lietuva ratifikavo 2000 m. gegužės 2 d.
6. 1949 m. Ženevos konvencijų papildomas protokolai Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63–1909. . Lietuva ratifikavo 2000 m. gegužės 2 d.
7. 1966 m. Jungtinių tautų organizacijos Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 108-2957. Ratifikuota 1998 m. lapkričio 10 d.
8. 1980 m. Konvencija dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo ir jos papildomi protokolai. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 28-1127. Lietuva ratifikavo 2003 m. vasario 25 d.
9. 1993 m. Konvencija dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos, kaupimo ir panaudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 35-935. Lietuva ratifikavo 1998 m. vasario 24 d.
10. Convention for the Definition of Aggression No. 3391 (signed at London, July 3rd, 1933) [interaktyvus]. 1933 [žiūrėta 2011 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iiij.org/courses/documents/ConventionontheDefinitionofAggression.pdf>>.
11. Council Framework Decision 2008/913/JHA of 28 November 2008 on combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law. [2008] OJ L 328.
12. Europos Tarybos Konvencija dėl elektroninių nusikaltimų ir Papildomasis protokolai dėl rasistinio ir ksenofobinio pobūdžio veikų, padarytų naudojantis kompiuterinėmis sistemomis, kriminalizavimo. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 75-2850. Lietuva ratifikavo 2006 m. birželio 8 d.
13. Europos Tarybos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-987. Lietuva ratifikavo 1995 m. balandžio 27 d.
14. Joint action of 15 July 1996 adopted by the Council on the basis of Article K.3 of the Treaty on European Union, concerning action to combat racism and xenophobia (96/443/JHA). [1996] OJ L 185.
15. Jungtinių tautų Konvencija dėl visų formų diskriminacijos moterims panaikinimo. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 21-549. Lietuva ratifikavo 1995 m. rugsėjo 10 d.
16. Jungtinių tautų Neįgaliųjų teisių konvencija ir jos Fakultatyvusis protokolai. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 71-3561. Lietuva ratifikavo 2010 m. gegužės 27 d.
17. Konvencija Dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 23-855. Lietuvoje įsigaliojo 1996 m. gegužės 1 d.
18. Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (adopted 14 April 2000, entered into force 1 April 2005). ETS 177, 2465 UNTS.

19. Tarybos 2000 m. birželio 29 d. direktyva 2000/43/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės. [2000] OL 180.
20. Tarybos 2000 m. lapkričio 27 d. direktyva 2000/78/EB, nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus. [2000] OL L 303.
21. Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 108-2957. Lietuva ratifikavo 1998 m. lapkričio 10 d.
22. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statutas. *Valstybės žinios*. 2003. Nr. 49–2165. Lietuva ratifikavo 2003 m. balandžio 1 d.
23. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 77-3288. Lietuva prisijungė prie šio pakto 1991 m. kovo 12 d.
24. Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 20-497. Lietuva ratifikavo 2000 m. vasario 17 d.
25. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 68-2497. Lietuva prisijungė prie šios deklaracijos 1991 m. kovo 12 d.
26. Council of Europe Committee of Ministers recommendation on Member states Nr. R 97(20) on hate speech [interaktyvus]. 1997 [žiūrėta 2010 m. spalio 15 d.]. Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Doc/CM/Rec\(1997\)020&ExpMem_en.asp#TopOfPage](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Doc/CM/Rec(1997)020&ExpMem_en.asp#TopOfPage)>.
27. Council of Europe Parliamentary Assembly Recommendation 1805 Blasphemy, religious insults and hate speech against persons on grounds of their religion [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2011 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta07/EREC1805.htm>>.
28. European commission against Racism and Intolerance General Policy Recommendation No. 1 Combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance [interaktyvus]. 1996 [žiūrėta 2010 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N1/Recommendation_1_en.asp>.
29. European commission against Racism and Intolerance General Policy Recommendation No 7 on National Legislation to Combat Racism and Racial Discrimination [interaktyvus]. 2002 [žiūrėta 2010 m. spalio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n7/ecri03-8%20recommendation%20nr%207.pdf>.
30. European Parliament Resolution on the situation in Estonia, Latvia, Lithuania. [1983] OJ C 42/78.
31. Europos parlamento nuomonė 2008/0140 CNS dėl pasiūlymo dėl Tarybos direktyvos, kuria įgyvendinamas vienodo požiūrio į asmenis, nepaisant jų religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos, principas [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2010 m. gruodžio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/oeil/resume.jsp?id=5661642&eventId=1066631&backToCaller=NO&language=en>> .
32. Organization for Security and Co-operation in Europe Ministerial Council decision No. 4/03: Tolerance and non-discrimination [interaktyvus]. 2003 [žiūrėta 2010 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.osce.org/documents/mcs/2006/06/19330_en.pdf>.
33. Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <[https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec\(2010\)5&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec(2010)5&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864)>.
34. UN Security Council Resolution 955 (adopted on November 8, 1994). S/RES/955 (1994).
35. United Nation Security Council Resolution 827 (1993) (adopted 25 May 1993). S/RES/827 (1993).

36. United Nations General Assembly Resolution 3314. Definition of aggression (adopted 14 December 1974). A/RES/3314(XXIX).
37. United Nations General Assembly Resolution 57/228. Khmer Rouge trials (adopted 22 May 2003). A/RES/57/228 B.
38. United Nations General Assembly Resolution 59 (I). Calling of an International Conference on Freedom of Expression [interaktyvus]. 1946 [žiūrėta 2011 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/033/10/IMG/NR003310.pdf?OpenElement>.
39. United Nations General Assembly Standart rules on the equalization of opportunities for persons with disabilities [interaktyvus]. 1993 [žiūrėta 2010 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/dissre00.htm>.
40. United Nations Human Rights Committee. General Comment No. 22: The Right to Freedom of Thought, Conscience and Religion (Article 18) [interaktyvus]. 1993 [žiūrėta 2010 m. spalio 27 d.]. Prieiga per internetą: [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/9a30112c27d1167cc12563ed004d8f15?OpenDocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/9a30112c27d1167cc12563ed004d8f15?OpenDocument).

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. 1961 m. birželio 26 d. priimtas Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Aukščiausiosios Tarybos [interaktyvus]. 1961 [žiūrėta 2010 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga prie interneto: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=20465&p_query=&p_tr2=>.
4. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso papildymo 214(14), 214(15), 214(16), 214(17) straipsniais ir 224, 259(1) straipsnių papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr.40-1065.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 170, 191 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 170(1) straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 87-3663.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 95 straipsnio pakeitimo bei papildymo, kodekso papildymo 170(2) straipsniu ir kodekso priedo papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 75-3792.
7. Lietuvos Respublikos ginkluotos gynybos ir pasipriešinimo agresijai įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr.64-1927.
8. Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 13-342.
9. Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimo ir papildymo. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 31-740.
10. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 114-5115.
11. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 76-2998.
12. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 112-310.
13. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1991, Nr. 36-969.
14. Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 89-1985.

TEISMŲ PRAKTIKA

Tarptautinių teismų ir institucijų praktika

1. *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom*, 28 May 1985, Series A no. 94.
2. *Autronic AG v. Switzerland*, 22 May 1990, Series A no. 178.

3. *B.H., M.W., H.P. and G.K. v. Austria*, No. 12774/87, decision of 12 October 1989, DR 62.
4. *Balsytė-Lideikienė v. Lithuania*, no. 72596/01, 4 November 2008.
5. *Belgian Linguistic case*, 23 July 1968, Series A no. 6.
6. *Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway* [GC], no. 21980/93, ECHR 1999-III.
7. *Campbell and Cosans v. the United Kingdom*, 25 February 1982, Series A no. 48.
8. Case 30-77, *Régina v Pierre Bouchereau* [1977] ECR 01999.
9. Case C-13/05, *Sonia Chacón Navas v. Eurest Colectividades SA* [2006] ECR I-06467.
10. Case C-13/94, *P v S and Cornwall County Council* [1996] ECR I-02143.
11. Case C-177/88, *Elisabeth Johanna Pacifica Dekker v Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (VJV-Centrum) Plus* [1990] EJR I-03941.
12. Case C-303/06, *S. Coleman v Attridge Law, Steve Law* [2008] ECR I-05603.
13. Case C-83/94, *Criminal proceedings against Peter Leifer, Reinhold Otto Krauskopf and Otto Holzer* [1995] ECR I-03231.
14. *Dağtekin and Others v. Turkey*, no. 70516/01, 13 December 2007.
15. *Erbakan v. Turkey*, no. 59405/00, 6 July 2006.
16. *Féret v. Belgium*, no. 15615/07, ECHR 2009.
17. *Fressoz and Roire v. France* [GC], no. 29183/95, § 45, ECHR 1999-I.
18. *Garaudy v. France* (dec.), no. 65831/01, ECHR 2003-IX.
19. *Glimmerveen and J. Hagenbeek v. the Netherlands*, No. 8348/78 and 8406/78, decision of 11 October 1979, DR 18.
20. *Gündüz v. Turkey*, no. 35071/97, ECHR 2003-XI.
21. *Handyside v. the United Kingdom*, 7 December 1976, Series A no. 24.
22. *Honsik v. Austria*, No. 25062/94, decision of 18 October 1995, D.R. 83.
23. *Incal v. Turkey*, 9 June 1998, ECHR 1998-IV.
24. *J. R. T. and the W. G. Party v. Canada*, Communication No. 104/1981, U.N. Doc. CCPR/C/OP/2 at 25 (1984).
25. *Jersild v. Denmark*, 23 September 1994, Series A no. 298.
26. *Kamal Quereshi v. Denmark*, Communication No. 27/2002, U.N. Doc. CERD/C/63/D/27/2002 (2003).
27. *Kühnen v. The Federal Republic of Germany* (Admissibility Decision), no. 12194/86, decision 12 May 1988.
28. *Lehideux and Isorni v. France*, 23 September 1998, ECHR 1998-VII.
29. *Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France* [GC], no. 21279/02 and 36448/02, ECHR 2007-XI.
30. *Malcolm Ross v. Canada*, Communication No. 736/1997, U.N. Doc. CCPR/C/70/D/736/1997 (2000).
31. *Marais v. France*, No. 31159/96, decision of 24 June 1996, D.R. 86.
32. *Markt intern Verlag GmbH and Klaus Beermann v. Germany*, 20 November 1989, Series A no. 165.
33. *Mehdi Zana v. Turkey (no. 2)*, no. 26982/95, April 2004.
34. *Mehdi Zana v. Turkey*, no. 29851/96, 6 March 2001.
35. *Myrskyy v. Ukraine*, no. 7877/03, 20 May 2010.
36. *Müller and others v. Switzerland*, 24 May 1988, Series A No. 133.
37. *Nachtmann v. Austria*, no. 36773/97, decision of 9 September 1998.
38. *Nationaldemokratische Partei Deutschlands, Bezirksverband München-Oberbayern v. Germany*, no. 25992/94, decision of 29 November 1995, DR 84.
39. *Nicholas Toonen v. Australia*, Communication No. 488/1992, U.N. Doc. CCPR/C/50/D/488/1992 (1994).
40. *Norwood v. the United Kingdom* (dec.), no. 23131/03, ECHR 2004-XI.
41. *Otto-Preminger-Institut v. Austria*, 20 September 1994, Series A no. 295-A.
42. *Perna v. Italy* [GC], no. 48898/99, ECHR 2003-V.
43. *Remer v. Germany*, no. 25096/94, decision of 6 September 1995, DR 82.

44. *Robert Faurisson v. France*, Communication No. 550/1993, U.N. Doc. CCPR/C/58/D/550/1993 (1996).
45. *Schimanek v. Austria* (Admissibility decision), no. 32307/96, decision of 1 February 2000.
46. *Sürek and Özdemir v. Turkey* [GC], no. 23927/94 and 24277/94, 8 July 1999.
47. *Sürek v. Turkey (no. 1)* [GC], no. 26682/95, ECHR 1999-IV.
48. *The Jewish community of Oslo et al. v. Norway*, Communication No. 30/2003, U.N. Doc. CERD/C/67/D/30/2003 (2005).
49. *The Prosecutor of the Tribunal against Jean Paul Akayesu*, No. ICTR-96-4-I (1998).
50. *The Prosecutor v. Dario Kordic and Mario Cerkez. Judgement*. No. ICTY IT-95-14/2-A (26 February 2001).
51. *The Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza, Hassan Ngeze* (Judgement and Sentence), No. ICTR-99-52-T (2003).
52. *The Prosecutor v. Vojislav Šešelj. Reduced Modified Amended Indictment*. No. ICTY IT-03 (29 March 2007).
53. *Timishev v. Russia*, No. 55762/00 and 55974/00, para 55, ECHR 2005-XII.
54. *Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal*. Nuremberg, 14 November 1945 – 1 October 1946. Vol. XXII. Nuremberg: 1948.
55. *Witzsch v. Germany* (dec.), no. 41448/98, 20 April 1999.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada byloje Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 9-199.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas byloje Dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 34-847.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas byloje Dėl įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 86-1949.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas byloje Dėl alkoholio ir tabako reklamos. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 15-314.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas byloje Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 50 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 104-2644.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gruodžio 18 d. nutarimas byloje Dėl Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 117-3032.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1998 m. kovo 13 d. nutarimas byloje Dėl valdininkų atsistatydinimo. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 25-650.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1998 m. lapkričio 18 d. nutarimas byloje Dėl reikalavimo kandidatams į Seimo narius ar į savivaldybių tarybų narius, turintiems užsienio valstybės pilietybę, atsisakyti kitos valstybės piliečio priesaikos. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 100-2791.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas Dėl Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 109-3004.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 90-2662.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. balandžio 25 d. sprendimas byloje Dėl atsisakymo nagrinėti dalį prašymo. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 44-1679.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas Dėl operatyvinės veiklos. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 39-1105.

13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas Dėl Telekomunikacijų, Operatyvinės veiklos įstatymų ir Baudžiamojo proceso kodekso. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 93-4000.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas byloje Dėl viešojo asmens privataus gyvenimo apsaugos ir žurnalisto teisės neatskleisti informacijos šaltinio. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 104-4675.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 26 d. nutarimas Dėl nuteistųjų korespondencijos cenzūros. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 29-1196.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas byloje Dėl Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo, Valstybinių pensijų įstatymo. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 115-5221.
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas Dėl organizuoto nusikalstamumo užkardymo. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 1-7.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas byloje Dėl Lietuvos menininkų rūmų. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 87-3274.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas byloje Dėl neskelbtinos informacijos platinimo tvarkos. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 113-4131.
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas byloje Dėl vaistų reklamos. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 117-4239.
21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas Dėl invalidumo (netekto darbingumo) pensijos. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 106-4434.

Lietuvos teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimas *Dėl teismų praktikos nagrinėjant psichotropinių ar narkotinių medžiagų grobimo, neteisėto šių medžiagų ir jų pirmos kategorijos pirmtakų (prekursorių) gaminimo, igijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, pardavimo ar kitokio platinimo baudžiamąsias bylas (BK 232¹, 232², 232⁵, 232¹⁰ str.)*, Nr. 37.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senato 2005 m. gruodžio 29 d. nutarimas *Dėl teismų praktikos nusikalstamų veikų finansų sistemai baudžiamosiose bylose (BK 214, 215, 219, 220, 221, 222, 223 straipsniai)*, Nr. 55.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje *V. I. pagal BK 284 str. 1 d. ir LR 170 str. 1 d.*, Nr. 2K-91/2010.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. vasario 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje *B. Butautas pagal BK 327 str. 2 d.*, Nr. 2K-11/2003.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje *J. G. v. uždaroji akcinė bendrovė „Respublikos leidiniai“*, Nr. 3K-3-136/2010.
6. Kauno apygardos teismo 2009 m. spalio 21 d. nutartis, Nr. S-347-738/2009.
7. Kauno miesto apylinkės teismo 2009 m. rugsėjo 08 d. nutartis *Atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą*, Nr. 1S-198/09.
8. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje *V. V. pagal BK 170 str. 1 d.*, Nr. 1A-407-337/2009.
9. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje *E.G. pagal BK 169 str. ir 170 str. 1 d.*, Nr. 1A-326-2010.
10. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje *V. I. pagal BK 284 str. 1 d. ir LR 170 str. 1*, Nr. 1A-747/2009.
11. Vilniaus m. 1-os apylinkės teismo 2009 m. gruodžio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje *E.G. pagal BK 169 ir 170 str.*, Nr. 1-1327-88/2009.

12. Vilniaus m. 2 apylinkės teismo nagrinėjama baudžiamoji byla *A.P. pagal BK 170² str.*, Nr. 1-410-88/2011.

Kitų institucijų sprendimai

1. Kauno apskrities Vyriausiojo policijos komisariato Nusikaltimų tyrimo valdybos 2009 m. liepos 13 d. nutarimas *Dėl atsisakymo pradėti ikiteisminį tyrimą*, Nr. 20-AP-70758-09.

Užsienio šalių teismų praktika

1. *Beauharnais v. Illinois*, 343 U.S. 250, 251 (1952).
2. *Brandenburg v. Ohio*, 395 U.S. 444, 447 (1969).
3. *Chaplinsky v. New Hampshire*, 315 U.S. 568, 572 (1941).
4. *F.C.C. v. Pacifica Foundation*, 438 U.S. 726 (1978).
5. *Gertz v. Robert Welch, Inc.*, 418 U.S. 323 (1974).
6. *Miller v. California*, 413 U.S. 15 (1973).
7. *New York v. Ferber*, 458 U.S. 747 (1982).
8. *NLRB v. Gissel Packing Co.*, 395 U.S. 575, 618 (1969).
9. *Posadas de Puerto Rico Assocs. v. Tourism Co.*, 478 U.S. 328 (1986).
10. *Virginia State Board of Pharmacy v. Virginia Citizens Consumer Council, Inc.*, 425 U.S. 748, 771-73 & n. 24 (1976).
11. *Virginia v. Black*, 123 S. Ct. 1536 (2003).
12. *Watts v. United States*, 394 U.S. 705 (1969).

SPECIALIOJI LITERATŪRA

Knygos

1. ALLPORT, G.W. *The Nature of Prejudice*. 25TH edition. Cambridge: Perseus books, 1979. 576 p.
2. BAGDONAS, A.; LAZUTKA, R.; VAREIKYTĖ, A.; ir ŽALIMIENĖ, L. *Skirtingi, bet lygūs visuomenėje ir darbuotėje*. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija, Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba, 2007. 477 p.
3. BAMFORTH, N.; MALIK, M.; ir O'CONNOR, C. *Discrimination Law: Theory and Context, Text and Materials (Socio-legal)*. London: Sweet & Maxwell, 2008. 1302 p.
4. COHEN, B. *Report on measures to combat discrimination: directive 2000/43/EC and 2000/78/EC. Country report United Kingdom*. United Kingdom: 2005. 87 p.
5. CORTESE, A. *Opposing hate speech*. USA: Praeger Publishers, 2006. 248 p.
6. *Didysis lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Lietuvos aidas, 2002.
7. DWORKIN, R. *A matter of principle*. Cambridge: Harvard University Press, 1985. 425 p.
8. DWORKIN, R. *Taking rights seriously*. Cambridge: Harvard University Press, 1977. 371 p.
9. FISKE, S.T.; GILBERT, D.T.; ir LINDZEY, G. *Handbook of social psychology*. II tomas. New Jersey: John Wiley & Sons Inc., 2010. 848 p.
10. FLETT, J.; MACORMAC, H.; ir SIKLOSSY, G. (eds.). *Combating Racist Crime and Violence: Testimonies and Advocacy Strategies*. Brussels: European Network Against Racism (ENAR), 2009. 46 p.
11. *Hate crimes in the OSCE region – incidents and responses, Annual report for 2007*. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), 2008. 183 p.
12. JERNOW, A. *Hate Crime Laws: A Practical Guide*. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2009. 68 p.
13. KITCHING, K. (ed.). *Non-Discrimination in International Law. A Handbook for Practitioners*. London: Interights, 2005. 300 p.

14. KLEG, M. *Hate, prejudice and racism*. USA: State University of New York Press, Albany, 1993. 320 p.
15. MAKKONEN, T. *Report on measures combat discrimination: Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC. Country report*. Finland: 2008. 95 p.
16. MEILUS, E. *Holokaustas arba Lietuvos tragedija (1941-1944)*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2001. 44 p.
17. MOON, R. *The constitutional protection of freedom of expression*. Canada: University of Toronto Incorporated, 2000. 318 p.
18. Organization for Security and Co-operation in Europe. *Combating hate crimes in the OSCE region: an overview of statistics, legislation, and national initiative*. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), 2005. 158 p.
19. OSCE, ODIHR. *Preventing and responding to hate crimes. A resource guide for NGOs in the OSCE region*. Warsaw: OSCE's Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2009. 76 p.
20. PAVILIONIS, V. (sud.) *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. I knyga*. Vilnius: Eugrimas, 2000. 448 p.
21. SCHIEK, D.; WADDINGTON, L.; BELL, M. (eds.), et. al. *Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Non-discrimination Law*. Oxford: Hart Publishing, 2007. 1002 p.
22. SIMONI, A. *Report on measures to combat discrimination: Directives 2000/43EC and 2000/78/EC. Country report Italy*. Italy: 2007. 79 p.
23. ŠVEDAS, G., ABRAMAVIČIUS, A., BIELIŪNAS, E., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. II tomas I dalis. Vilnius: Registrų centras, 2009. 576 p.
24. *Tarptautinė statistinė ligų ir susijusių sveikatos sutrikimų klasifikacija. TLK-10-AM. Sisteminis ligų sąrašas*. Dešimtas peržiūrėtas ir pataisytas leidimas. Sidnėjus: Nacionalinis medicininės klasifikacijos centras, 2008.
25. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
26. TIMMERMANN, W. *Incitement, instigation, hate speech and war propaganda in international law*. Thesis L.L.M in international humanitarian law [interaktyvus]. CUDI – Centre Universitaire de Droit International Humanitaire [žiūrėta 2011 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: < http://www.adh-geneve.ch/docs/memoires/memoire_timmermann.pdf>.
27. *United Nations Conference on Freedom of Information (held at Geneva in March and April 1948) concerning articles on freedom of information in the draft Declaration and the draft Covenant (E/CONF.6/79)*. Washington: U.S. Dept. Of State, 1948. 45 p.
28. VAN DIJK, T.A. *Communicating Racism. Ethnic Prejudice in Thought and Talk*. Newbury Park, CA: Sage, 1987. 440 p.
29. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001.
30. WAALDIJK, K.; ir BORRILO, D. *Combating sexual orientation discrimination in employment: legislation in fifteen eu member states*. Leiden: 2004. 14 p.
31. WEBBER, A. *Manual on hate speech*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2009. 96 p.
32. ZALESKIENE, I.; MIKULIONIENĖ, S.; ir MAČERNYTĖ-PANOMARIOVIENĖ, I. *Amžiaus diskriminacija viešajame sektoriuje*. Vilnius: Regioninis pilietinės edukacijos centras, 2007. 95 p.
33. KRIŠČIŪNAS, E. Č.Laurinavičius ir A.Nikžentaitis siūlo „1940 m. rugpjūčio 3 d. datą laikyti Baltijos šalių okupacijos pabaiga“. *Istorija*, 72 tomas, p. 71-78.

Knygu dalys

1. STARR, S. Understanding Hate Speech. In: MÖLLER, Ch.; ir AMOUROUX, A. *The Media Freedom Internet Cookbook*. Vienna: Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), Office of the Representative on Freedom of the Media, 2004. p. 125-141.

Straipsniai

1. ALMAGOR, R.C. Holocaust Denial is a Form of Hate Speech. *Amsterdam Law Forum*, 2009, Vol. 2, p. 33-42.
2. BENESCH, S. Inciting Genocide, Pleading Free Speech (media in Rwanda). *World Policy Journal*, 2004, Vol. XXI, no. 2, p. 62-69.
3. BRUGGER, W. 2002. The treatment of hate speech in German constitutional law (Part I). *German Law Journal*, 2003, no. 4, p. 1-44.
4. COGAN, J.C. Hate crime as a crime category worthy of policy attention. *American Behavioural Scientist*, 2002, vol. 46, no. 1, p. 173-185.
5. GLET, A. The German hate crime concept: an account of the classification and registration of bias motivated offences and the implementation of the hate crime model into Germany's Law enforcement system [interaktyvus]. *Internet Journal of Criminology*, 2009 [žiūrėta 2011 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.internetjournalofcriminology.com/Glet_German_Hate_Crime_Concept_Nov_09.pdf>.
6. HAMILTON, D.; SHERMAN, S.; ir RUVOLO, C. Stereotype based Expectancies. Effects on information processing and social behavior. *Journal of Social Issues*, 1990, vol. 46, no. 2, p. 35-59.
7. HORN, N. Freedom of expression and hate speech in Namibia. *Namibia Law Journal*, 2009, Vol. 1, no. 1, p. 43-56.
8. JOČIENĖ, D. Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnio taikymo praktika. *Teisė*, 2001, Nr. 39, p. 33-52.
9. LECHTHOLZ-ZEY, J. The Laws Banning Holocaust Denial [interaktyvus]. *GPN ISSUES*, 2010, no. 3 [žiūrėta: 2011 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.genocidepreventionnow.org/HomeIssue5Winter2011/GPNISSUES/Issue3Summer2010.aspx>>.
10. MAŽUL, E. Tautinių mažumų apsauga kaip pozityviosios diskriminacijos pavyzdys. *Teisė*, 2008, Nr. 67, p. 105-125.
11. MEENAN, H. Age equality after the Employment Directive. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 2003, no. 10, p. 9-38.
12. MENDEL, T. *Hate Speech Rules Under International Law* [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.law-democracy.org/wp-content/uploads/2010/07/10.02.hate-speech.Macedonia-book.pdf>>.
13. MWEPU, D.N. Stereotypes, Perception and Intercultural Communication in South Africa. *Synergies Afrique Australe*, 2005, no. 1, p. 137-148.
14. SHELDON, A.E.; ir WEST, W. The functional discrimination of attachment and affiliation. Theory and empirical demonstration. *British Journal of Psychiatry*, 1989, no. 155, p. 18-23.
15. ŽILINSKAS, J. Karo nusikaltimų reglamentavimas Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse ir jų atitikties tarptautinei teisei problemos. *Jurisprudencija*, 2006, t. 2, Nr. 80, p. 144-157.

GENERALINĖS PROKURATŪROS DOKUMENTAI

1. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Nusikalstamų veikų asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei ikiteisminio tyrimo apibendrinimas Nr. 12.14-64 [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2011 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspNusikaltimai%C5%BEmoni%C5%A1kumui/STSapibendrinimai2007m/tabid/308/Default.aspx>>.
2. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros nusikalstamų veikų, padaromų dėl rasinės, etninės, tautinės, religinės neapykantos, kitokios netolerancijos ir diskriminavimo,

- ikiteisminių tyrimų rezultatų, problematikos, tendencijų ir prevencijos priemonių apibendrinimas Nr. 12.14-41 [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2011 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspNusikaltimai%C5%BEmoni%C5%A1kumui/STSapibendrinimai2008m/tabid/430/Default.aspx>.
3. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyriaus veiklos 2009 metais ataskaita Nr. 17.9.-212 [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspNusikaltimaižmoniškumui/tabid/221/Default.aspx>.
 4. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyriaus veiklos 2010 metais ataskaita Nr. 17.9.-234 [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2011 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspNusikaltimaižmoniškumui/tabid/221/Default.aspx>.
 5. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyriaus veiklos 2006 metais ataskaita Nr. 12.14-9 [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2009 m. rugsėjo 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspNusikaltimaižmoniškumui/tabid/221/Default.aspx>.
 6. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyriaus veiklos 2008 metais ataskaita Nr. 12.14.-2 [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2011 m. balandžio 6 d.]. <http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspNusikaltimaižmoniškumui/tabid/221/Default.aspx>.
 7. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyriaus veiklos 2007 metais ataskaita Nr. 12.14-2 [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2011 m. balandžio 6 d.]. <http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspNusikaltimaižmoniškumui/tabid/221/Default.aspx>.
 8. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2009 m. gruodžio 23 d. įsakymu patvirtintos Metodinės rekomendacijos dėl nusikalstamų veikų, padarytų rasiniais, nacionalistiniais, ksenofobiniais, homofobiniais ar kitais diskriminacinio pobūdžio motyvais, ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo jam ir atlikimo ypatumų Nr.12.14-40 [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2010 m. rugsėjo 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspNusikaltimai%C5%BEmoni%C5%A1kumui/tabid/221/Default.aspx>.

KITI DOKUMENTAI

1. Additional Protocol to the Convention on cybercrime, concerning the criminalisation of acts of a racist and xenophobic nature committed through computer systems. Explanatory report [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/reports/html/189.htm>.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 170⁽²⁾ ir 284⁽¹⁾ straipsniais įstatymo projekto aiškinamasis raštas. Pateikė – Vilija Aleknaitė Abramikienė [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2011 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=352427&p_query=&p_tr2=>.
3. MERKYS, G. Atsakymas Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai dėl žmogaus „socialinės padėties“ sampratos socialinių mokslų kontekste ir dėl tikslingumo papildyti Lygių galimybių įstatymą [nepublikuota]. 2008 m. birželio 2 d.
4. MILAŠIŪTĖ, V. *Žmogaus teisės Europoje ir ES* [nepublikuota]. Paskaitų medžiaga, 2010 m. vasaris-gegužė.
5. Pagrindinio komiteto išvada Baudžiamojo kodekso papildymo 170(2) straipsniu ir Kodekso priedo papildymo įstatymo projektui [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=369887.
6. Seimo Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcijos pranešimas. Įstatymas gina visų žmonių, nukentėjusių nuo genocido, orumą [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011 m.

balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=618&p_d=100385&p_k=1>.

INTERNETINIAI ŠALTINIAI

1. ČEKUTIS, R. Patriotai Vilniuje balsuoja už partiją „Jaunoji Lietuva“ Nr. 12 [interaktyvus]. Patriotai.lt, 2010 [žiūrėta 2011 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <www.patriotai.lt/straipsnis/2011-02-04/patriotai-vilniuje-balsuoja-uz-partija-jaunoji-lietuva-nr-12>.
2. Fotografui pavyko užfiksuoti Kukluksklano ritualus [interaktyvus]. 15min.lt, 2009 [žiūrėta 2011 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/fotografui-pavyko-uzfiksuoti-kukluksklano-ritualus-57-29853>>.
3. Hans Heinrich Lammers fotografija [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/29/Bundesarchiv_Bild_146-2008-0276%2C_Hans_Heinrich_Lammers.jpg>.
4. PETKŪNAITĖ, A. Dėl seksualinės Kirilkino orientacijos buvo užpulta jo močiutė. [interaktyvus]. *Alfa.lt*, 2010 [žiūrėta 2010 m. lapkričio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.alfa.lt/straipsnis/10313500/?Del.seksualines.Kirilkino.orientacijos.buvo.uzpulta.jo.mociute=2010-02-04_17-30>.
5. Už rasistinį išpuolį - 31 tūkstančio litų bauda Lietuvos futbolo federacijai [interaktyvus]. *Lrytas.lt*, 2007 [žiūrėta 2011 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/-11813045981179262590-u%C5%BE-rasistin%C4%AF-i%C5%A1puol%C4%AF-31-t%C5%ABkstan%C4%8Dio-lit%C5%B3-bauda-lietuvos-futbolo-federacijai.htm>>.
6. Vieningojo lietuvių nacionaldarbininkų sąjūdžio internetinė svetainė [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://vlnds.lt/>>.
7. Ženklas „No pride“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.nopride.lt/>>.

SANTRAUKA

Magistro baigiamasis darbas: Neapykantos nusikaltimai dabartinėje Lietuvos Respublikos baudžiamojoje teisėje: neapykantos kalba / Hate crimes in the current criminal law of Republic of Lithuania: hate speech

Neapykantos nusikaltimai, jų išaiškinimas ir prevencija yra vertintini kaip svarbūs šio laikmečio prioritetai Lietuvos valstybei ir visuomenei, žmogaus teisių srityje veikiančioms institucijoms, mūsų šalies tarptautiniam įvaizdžiui. Todėl šio tyrimo objektas yra neapykantos kalbos nusikaltimų reglamentavimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje.

Tyrimas buvo atliktas naudojantis loginės analizės, teleologiniu, sisteminiu, istoriniu, lingvistiniu (gramatiniu) ir kitais metodais. Analizuojama aktuali Europos Žmogaus Teisių Teismo, Tarptautinio Baudžiamojo Tribunolo Ruandai, Niurnbergo Karo Nusikaltimų Tribunolo, Žmogaus Teisių Komisijos praktika neapykantos kalbos nusikaltimų kriminalizavimo klausimais.

Šiame tyrime aptariamas neapykantos kalbos nusikaltimų pavojingumas, akcentuojamas neapykantos kalbos nusikaltimų išskirtinumas dėl kėsinosi į tokį fundamentalų gerį kaip asmenų lygiateisiškumas ir dėl kolizijos su išraiškos laisve.

Tyrime analizuojami neapykantos kalbos nusikaltimų rūšinės sudėties požymiai. Išskiriami tokie rūšiniai būtinieji neapykantos kalbos nusikaltimų požymiai: tikslinga, kryptinga ir specifinė diskriminacinio pobūdžio (bendraja, išplėstine prasme), netolerancija ar neapykanta grįsta veikos motyvacija ir tikslas, specialus nukentėjusysis, priklausantis tam tikrai bendrais požymiais vienijamai socialinei grupei, ir būdas - neapykantos kalbos nusikaltimai yra padaromi peržengiant išraiškos laisvės ribas.

Atskirai nagrinėjamos dvi savarankiškuose straipsniuose įtvirtintos neapykantos kalbos veikos: Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 170 str. - kurstyimas prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę, ir 170⁽²⁾ str. - viešas pritarimas tarptautiniams nusikaltimams, SSRS ar nacistinės Vokietijos nusikaltimams Lietuvos Respublikai ar jos gyventojams, jų neigimas ar šiurkštus menkinimas, nagrinėjami jų sudėčių požymiai. Taip pat išskiriami pagrindiniai teisinio reglamentavimo trūkumai.

Tyrime keliama neapykantos kalbos nusikaltimo atribojimo nuo išraiškos laisvės problema, ieškomi galimi atribojimo kriterijai, aiškinama jų reikšmė. Išskiriami tokie neapykantos kalbos atribojimo nuo išraiškos laisvės kriterijai kaip tikslas, kontekstas, turinys ir pasekmės.

Raktiniai žodžiai: *neapykantos kalba, neapykantos nusikaltimai, išraiškos laisvė.*

SUMMARY

*Master thesis: Hate crimes in the current criminal law of Republic of Lithuania:
hate speech / Neapykantos nusikaltimai dabartinėje Lietuvos Respublikos baudžiamojoje teisėje:
neapykantos kalba*

Hate crimes, the investigation and prevention of hate crimes are evaluated as important priorities for Lithuania and society of Lithuania, institutions acting in human rights sphere and international image of Lithuania. According to this, the object of this research is regulation of hate speech crimes in Criminal law of Republic of Lithuania.

The research was carried out with a logical analysis, theological, systematic, historical, linguistic (grammatical) and other methods. The relevant European Court of Human Rights, the International Criminal Tribunal for Rwanda, the Nuremberg War Crimes Tribunal and the Human Rights Commission case law on hate speech law criminalization issues was analysed.

Research deals with issues of the menace and uniqueness of hate speech crimes because the equality that is the main object of the crime and the collision with freedom of expression.

The specific features of the *corpus delicti* are analyzed. The main essential features of the specific *corpus delicti* are identified: appropriate, targeted and specific motivation and aim based on discrimination (in general, the extended sense), intolerance or hatred; the special victim that belongs to a certain social group, united by common features, and the way hate speech crime is made - violating the limits of freedom of expression.

Two separate articles containing hate speech activities, their *corpus delicti* are examined: Article 170 of the Criminal Code of Republic of Lithuania - Incitement against any nation, race, ethnic, religious or other group of people, and Article 170⁽²⁾ of the Criminal Code of Republic of Lithuania - Public acceptance of international crimes, the Soviet Union or Nazi Germany's crimes against the Republic of Lithuania or its people, the denial or gross trivialisation. The main problems of the legal regulation are also excluded.

Research raises problem of delimitation of hate speech crimes and freedom of expression, possible criteria for delimitation is being sought; meaning of the criteria is explained. Such criteria for delimitation between hate speech and freedom of expression are identified: aim, context, content and consequences of hate speech.

Key words: *hate speech, hate crimes, freedom of expression.*